

magazin istoric

ANUL XXIII NR. 2 (263) FEBRUARIE 1989

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XXIII
Nr. 2 (263)
februarie 1989

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

Permanențe istorice românești — unitatea și independența: <i>Gheorghe Platon</i>	2
Gînduri despre istorie în manuscrise eminesciene: <i>I.M. Ștefan</i>	5
Un precursor al unității de stat a românilor — Alexandru II Mircea: <i>Gheorghe David</i>	9
Ce ne dezvăluie sanctuarul neolitic de la Parța?: <i>Gheorghe Lazarovici</i>	13
Gheorghe Brancovici și cronica sa: <i>Marieta Chișer</i>	15
Un confident al lui Grigorașcu vodă Ghica: <i>Silviu Anuichi</i>	16
1855 — călătorie în Europa: <i>A.T. Laurian</i>	19
Constantinopol la 1720 — unicat cartografic în premieră mondială: <i>Paul Cernovodeanu</i>	23
Victor Slăvescu — 1939. Note zilnice: <i>Eugen Preda</i>	27
Pe urmele strămoșilor: <i>Ion Popescu-Pufuri</i>	33
Fișă biografică — Ștefan Procopiu: <i>Nicolae Cajal, I.M. Ștefan</i>	36
Însemne heraldice românești: <i>Filofteia Rânziș</i>	41
În București, acum 50 ani	42

• Thomas Babington Macaulay sau istoria în competiție cu literatura: *Camil Mureșanu...* 37 • Zimbabwe — istorie și legendă: *J. Garcia Font...* 46 • 1944. Un parașutist pe frontul de vest: *Maxwell D. Taylor...* 49 • Ambasadorii Serenissimei raportează...: *Constantin Antoniadă...* 55 • Telex... 54 • Cărți sosite la redacție... 61 • Poșta Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

①④ Între colecțiile de artă admirate de A.T. Laurian în popasul său la Dresda, în 1855, s-au aflat și cele de la Bolta verde (Grünes Gewölbe), cu numeroase obiecte prețioase. Iată câteva dintre piesele acestei colecții: **coperta ①** — podoabe din sec. XVI, executate în Franța și Germania; **coperta ④**: pocal sub formă de elefant (sec. XVI), mauri cu o cămilă (sec. XVIII), cap de războinic (sec. XVI), barcă egipteană cu boul sacru Apis (sec. XVIII) — piese executate din aur, argint, fildeș și pietre prețioase (1855: *Călătorie în Europa*, p. 49).

② Detaliu de ușă sculptată de la principala ctitorie a voievodului Alexandru II Mircea, ctitorie purtînd însă numele nepotului acestuia, Radu Vodă, care a efectuat lucrări de reparație a monumentului. Imaginea reproduce tema unită a Moldovei și Munteniei, ilustrînd, și pe această cale, rolul domnitorului român, inițiator al uniunii dinastice moldo-muntene, în pregătirea unității statale românești. Reconstituire de Titus Pittin (Alexandru II Mircea, p. 6).

③ În iunie 1520, la un an după ce Sebastiano Giustiniani, ambasadorul Serenissimei, își încheia misiunea sa în Anglia, avea loc întîlnirea de pe cîmpia „Cortului de aur” (în nordul Franței) între suveranii Angliei, Henric VIII, și Franței, Francisc I. În imagine: Henric VIII și suita sa îndreptîndu-se spre locul întîlnirii (Ambasadorii Serenissimei raportează..., p. 55).

Întreaga istorie a țării demonstrează că poporul muncitor, forțele sale revoluționare, progresiste și patriotice au înfăptuit toate marile transformări revoluționare, au asigurat mersul înainte al societății noastre. Toate momentele importante din viața patriei noastre sînt legate de lupta maselor, a întregului popor — motorul progresului social, adevăratul făuritor al istoriei României.

NICOLAE CEAUȘESCU

Permanențe istorice românești:

UNITATEA ȘI INDEPENDENȚA

Prof. univ. dr. GHEORGHE PLATON

Cel care, îndemnat de curiozitate sau de interesul sincer al cunoașterii, se apleacă asupra istoriei românești nu poate să nu constate, pe întreg parcursul etapelor care marchează ascensiunea poporului român pe treptele progresului, existența a două constante esențiale: năzuința spre unitate — acțiunea continuu manifestată a poporului de a-și organiza existența statală în cuprinsul unei formațiuni politice unitare, „trupul cel trebuincios ca sufletul să nu piară”, după expresia lui Nicolae Bălcescu — și, a doua, de a-i asigura, apăra și consolida independența, în condițiile mereu noi ale evoluției istorice.

Determinată de condiții care se cer mereu a fi cercetate, adîncite și reliefate din unghiuri noi de abordare, lupta pentru unitate și independență se confundă, practic, cu lupta pentru existență a poporului român, alcătuiind esența întregii noastre vieți naționale, „suma existenței noastre istorice”, cum fericit a caracterizat-o Mihai Eminescu.

Oamenii cetății — cetatea oamenilor

De la bun început se impun cîteva constatări referitoare la geografia spațiului românesc, spațiu ce a conferit condiții de viață specifice celor ce l-au locuit din timpuri străvechi. Alternanța formelor de relief ale pămîntului patriei noastre se constituie într-o armonioasă unitate, în care cîmpia, dealurile, podișurile, munții dețin suprafețe aproape egale. Pămîntul românesc — s-a afirmat de multă vreme și afirmația sa a revenit deseori în opera a numeroși cărturari — este asemenea unei cetăți, în cuprinsul căreia Transilvania îi revine locul central, de nucleu sprijinit de puternicele

bastioane ale celor două țări românești extracarpătice. Unitatea geografică a avut drept consecință, sub raport etnic, constituirea unui popor la fel de omogen, de unitar, ca și teritoriul pe care îl locuia din moși-strămoși.

Situarea țărilor române în această zonă geografică, reprezentînd, din cele mai vechi timpuri, un mare spațiu de trecere între curbura Carpaților și Mare — „punte a civilizațiilor”, de legătură între Occident și Orient — și-a pus, de asemenea, amprenta asupra dezvoltării civilizației autohtone, larg deschisă spre lume, spre universal. Poziția geografică a pămîntului românesc a avut însă implicații și sub alte aspecte. Locuitorii acestor pămînturi au trebuit, totodată, să facă față presiu-

nilor externe exercitate de valurile populațiilor ce au migrat peste aceste locuri ori au trebuit să se înfrunte cu puterile ce urmăreau să stăpînească Marea și gurile Dunării, fluviul ce lega Europa cu lumea Orientului.

Antecedentele luptei românilor pentru unitate și independență le găsim în istoria îndepărtată a strămoșilor noștri, dacii. Lumea dacilor ni se înfățișează unitară, unitate ce și-a găsit cea mai înaltă expresie în statul centralizat al lui Burebista, stat care, în nucleul său, a dăinuit vreme de un secol și jumătate, pînă în timpul lui Decebal. Tăria acestui stat dac centralizat, coeziunea, unitatea sa politică și spirituală s-au evidențiat în temerara și eroica înfruntare cu Roma. Imperiul roman a trebuit să

facă o mare risipă de resurse materiale și umane pentru a învinge rezistența dacilor, popor înzestrat cu o impresionantă forță și cu o neîntințită capacitate de sacrificiu — trăsături morale izvorite din înalta sa civilizație materială și spirituală, din legătura sa cu pământul pe care își clădise viața.

Din cele două civilizații, ale dacilor și romanilor, s-a constituit lumea și civilizația românească.

Referindu-se la acest moment, în Expunerea rostită la sesiunea comună a Plenarei Comitetului Central al partidului, a organismelor democratice și organizațiilor de masă și obștești din 28-30 noiembrie 1988, tovarășul Nicolae Ceaușescu releva: „După lupte îndelungate cu Imperiul roman și după victoria acestuia, în timpul lui Traian, a urmat o îndelungată conviețuire a dacilor și romanilor, a început formarea unui nou popor — a poporului român, care a moștenit și dezvoltat cele mai alese calități ale celor două popoare, și îndeosebi dragostea de muncă, de adevăr, de libertate, dreptate și independență, precum și spiritul de colaborare și prietenie cu alte neamuri, voința de a fi stăpîn deplin pe destinul său, hotărîrea de a nu permite nimănui să se amestece în treburile sale”.

După retragerea stăpînirii romane din Dacia, în veacurile ce au urmat, luptind împotriva valurilor de populații migratoare ce au trecut peste pământul țării, românii și-au definit personalitatea, unitatea etnică și spirituală, precum și credința, *legea românească*, în care au fost încorporate o sumă de valori tradiționale. Reprezentînd elementul stabil pe teritoriul strămoșesc, autohtonii — din care și-a tras obîrșia poporul român — au intrat în istoria evului mediu păstrînd o limpede afirmată continuitate spirituală și politică.

Marea iubire de pământul țării

Ocuparea Transilvaniei de către regalitatea ungară, în sec. XIII, după două veacuri de dîrză rezistență a românilor, a împiedicat procesul firesc

de constituire a unui stat unitar spre care tindea societatea românească a timpului. Lipsite de fortăreața naturală care le apăra și pe care se puteau sprijini, suferind presiunea directă a populațiilor în migrare și amenințate, apoi, de tătarii constituiți în întinsul Imperiului al Hoardei de Aur, cele două țări române extracarpate au trebuit, ele însele, să lupte pentru apărarea inde-

Pagini de nepieritor eroism din cronică luptei poporului nostru, pentru apărarea libertății și unității în vatra străbună: rezistența dacilor împotriva invaziei romane...

pendenței și suveranității lor.

În istoria poporului român se deschidea, astfel, o nouă etapă. După perioada etnogenezei, a luptei pentru supraviețuire și organizare în forme politice superioare, începea îndelungata etapă a luptei pentru independență, pentru constituirea lumii românești omogene în cuprinsul unui organism politic unitar. Această

luptă a avut o importanță majoră și repercusiuni generale care au situat-o, desori, în centrul unor fapte sau fenomene politice și militare europene. Evenimentele care marchează lupta românilor pentru unitate și independență nu sînt izolate, accidentale sau conjuncturale. Ele se repetă și se multiplică pe scara ascendentă a istoriei, înscriindu-se pe linia *duratei lungi* (cum numește Fernand Braudel seria marilor evenimente), importanța și valoarea lor decurgînd din poziția strategică deținută de teritoriul românesc sau din angajarea aici a unor dispute între importante forțe politice și militare europene. Aceasta a determinat, în repetate rînduri, uriașe eforturi militare, politice și spirituale din partea țărilor române pentru apărarea vieții lor proprii.

Astfel, intrarea în istorie a Țării Românești și a Moldovei, ca state feudale de sine stătătoare, în 1330 și, respectiv, 1359, s-a realizat în condițiile slăbirii presiunii statului tătarăsc, conjugate cu strălucite victorii obținute împotriva regalității ungare, bariind expansiunea acesteia spre Mare și Balcani și năruind astfel visurile de reconstituire a unui mare imperiu ce trebuia — în închipuirea conducătorilor regatului ungar — să-l înlocuiască pe cel latin.

Valoarea politică și importanța strategică a statelor românești au sporit continuu, pe măsură ce situația în estul și sud-estul Europei s-a modificat prin intrarea în arenă a unor noi forțe militare și politice. Marea iubire de pământul țării a românilor, voința și dîrza lor hotărîre de a-și apăra independența, de a avea o viață statală și politică de sine stătătoare au năruit și alte veleități imperiale. În două împrejurări importante — în vremea lui Ștefan cel Mare, la începutul domniei, și în cea a lui Constantin Cantemir, la sfîrșitul sec. XVII — încercări poloneze de a se înstăpîni asupra Moldovei și a ajunge la Mare au fost stăvilite. În egală măsură, aspirațiile habsburgurilor de a-și lărgi imperiul pe seama posesiunilor Porții, după înfrîngerea otomanilor la Viena (1683), au fost zădărnice de reacția țărilor române.

Cea mai înaltă expresie a luptei românilor pentru independență a reprezentat-o însă confruntarea cu Imperiul otoman.

În desfășurarea acesteia, conștiința de importanța europeană a efortului lor, românii au adus o considerabilă contribuție economică, politică și militară. Au înregistrat victorii răsunătoare împotriva unor armate cum nu mai cunoscuse Europa încă — așa cum au fost acelea din bătăliile de la Rovine (1395), de la Vaslui (1475) sau de la Călugăreni (1595). Rezistența militară a țărilor române și iscusința politică a domnitorilor lor au întrziat, cu mai bine de un secol, pătrunderea otomană spre centrul Europei. Iscusința politică a lui Neagoe Basarab, lupta lui Ștefan cel Mare sau a lui Radu de la Afumați, epopeea lui Mihai Viteazul au asigurat românilor autonomia necesară pentru a fi ei înșiși, le-au îngăduit să-și păstreze statul, să joace în sud-estul european un important rol politic și cultural.

Domnitorii români au sprijinit rezistența popoarelor din Peninsula Balcanică, asupra cărora se exercita stăpânirea Porții otomane, prin acțiuni consecutive, de durată, pe plan politic, cultural și financiar. Teritoriul românesc a fost nu numai un „azil al muzelor” — centrul în care s-au întâlnit și au colaborat, pe planul culturii, reprezentanții elitei intelectuale a Balcanilor, izgoști din țărilor de origine de opresiunea Islamului —, dar și un centru politic și militar important al rezistenței creștine.

Dacă lupta împotriva expansiunii otomane a solicitat cele mai mari eforturi, de durată, rezistența împotriva tendințelor imperiale expansioniste ale puterilor creștine a fost la fel de importantă în implicații și consecințe. Recurgând la o pildă mitologică, am putea spune că existența românilor era egal amenințată de Scylla crucii, ca și de Charibda semilunii. Adeseori chiar, amenințarea care se profila în spatele crucii era mai mare. Mihai Viteazul, de pildă, i-a învins pe otomani; a fost însă înfrânt, de două ori, de puteri creștine — la Gurăslău și la

Teleajen. Uciderea marelui domn și destrămarea statului român unit sub conducerea sa au fost, de asemenea, opera acestor puteri, pentru care existența unui stat unitar românesc reprezenta o piedică în îndeplinirea obiectivelor lor strategice și politice, de cucerire și dominație asupra acestei părți a Europei.

Pentru a contracara tendințele vrăjmașe manifestate de

...Posada, 1330 — oastea voievozului Basarab zdrobește armata regelui ungar Carol Robert

mai toate marile regate și imperii înconjurătoare, domnitorii români au desfășurat o politică de largă și înțeleaptă perspectivă. Mircea cel Mare și Ștefan cel Mare au preferat suzeranitatea nominală turcească unei suveranități reale creștine. Încheierea capitulațiilor¹ cu Poarta a reprezentat expresia unei prudente și înțe-

lepte strategii. Aceste acte, pavază politică împotriva încercărilor de împărțire a teritoriului românesc și de amestec în treburile interne, au oferit mereu, mai târziu, temeiurile susținerii drepturilor românești în fața areopagului european.

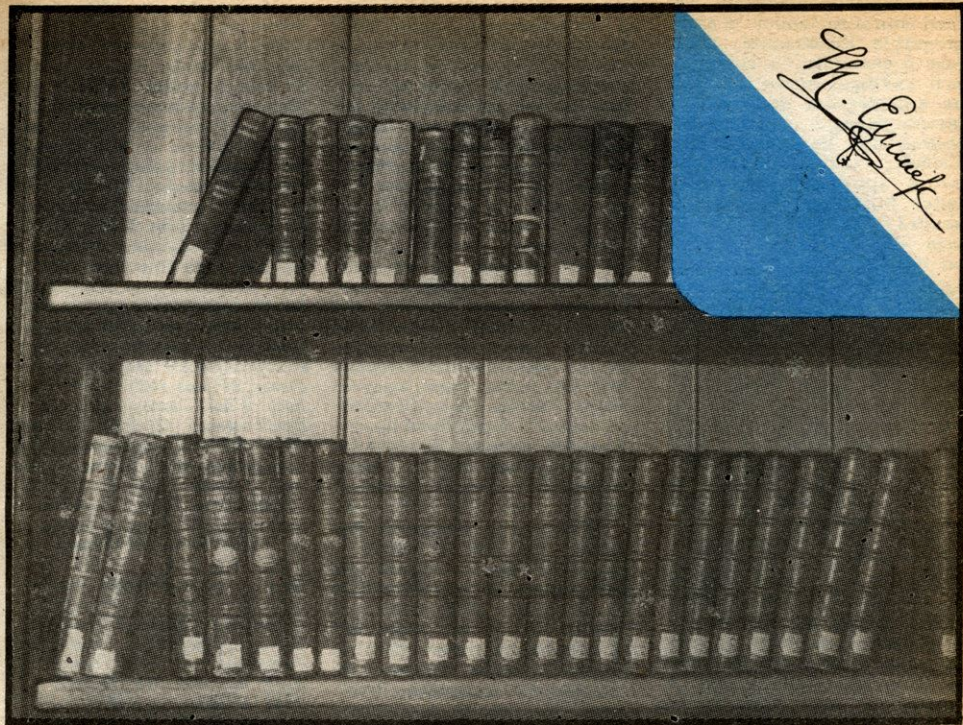
În 1490, într-o scrisoare adresată Papei, Filippo Buonaccorsi reliefa natura relațiilor speciale încheiate de români cu Imperiul otoman: „Românii, notează el, după ce au respins armatele și încercările” Porții otomane, „s-au închinat prin tratate, nu ca învinși, ci ca învingători”.

În hotarele dacice

Lupta pentru independență — care trebuia să asigure românilor capacitatea de a-și păstra statul, de a-și apăra și cultiva instituțiile și tradițiile, legea strămoșească, de a se organiza în acord cu nevoile și aspirațiile lor — s-a împletit organic cu tendința și năzuința de a reconstitui unitatea. Unitatea politică, militară și strategică, solicitată mereu de condițiile geopolitice ale pămintului românesc, precum și de necesitatea de a face față presiunilor din afară, a reprezentat o aspirație continuă, firească. Această năzuință este evident cu mult mai veche decât conștiința națională, consolidată în veacul XIX, numit și al naționalităților. Pentru populația românească transilvăneană, constrinsă să reziste presiunii străine ungare și apoi habsburgice, provinciile de peste Carpați reprezentau *țara unde puteau afla refugiu, adăpost și sprijin*. Infuzia continuă de populație românească din rezervoarul transilvan a fost unul din factorii care au întreținut conștiința ancestrală a unității, cultivată mereu de necurmatele relații economice, în cuprinsul unui sistem complementar, de nevoia constantă de colaborare politică și militară, generată de condițiile strategice, de aceleași interese, de o comunitate etnică limpede și puternic conturată.

¹ Magazin istoric, nr. 3/1975.

(Continuare în p. 8)

Gânduri despre istorie în manuscrise eminesciene

DRAGOSTEA PENTRU TRECUTUL ȚĂRII

I.M. ȘTEFAN

„În critica documentelor nu e permis a visa”. Cine a așternut pe hîrtie aceste cuvinte? Un istoric preocupat de rigoarea științifică a cercetării surselor? Un arhivist meticolos? Un critic literar care nu acceptă cu nici un preț știrbirea adevărului? Nicidecum. Ele aparțin unui poet. Poetului nostru național: Mihai Eminescu.

Îndemnul amintit face parte dintr-o scrisoare din 19 septembrie 1874, pe care poetul, „director al Bibliotecii Centrale Iași”, o trimitea lui Ioan Al. Samurcaș, la reprezentanța di-

In imagine: cîteva din cărțile care au aparținut lui Mihai Eminescu și care se păstrează la Biblioteca Centrală Universitară din București.

plomatică a României de la Berlin, pentru a-i relata despre călătoria sa „arheologică și istorică”, pe care în glumă o numea „cîntul întîi al *Odysseei mele*”. Originalul scrisorii poate fi consultat în colecția de manuscrise și carte rară a Bibliotecii Centrale Universitare din București (cota B.C.U. 093 32

II, 3), unde se află și alte comori eminesciene. Textul a fost reprodus, cu unele erori de transcriere, în *Convorbiri literare*, an LI, nr. 6, iunie 1919. În esență, Eminescu relatează o călătorie făcută de el la Königsberg și Lemberg (actualmente Kaliningrad și Lvov, în U.R.S.S.), cu scopul

de a depista documente privind istoria românilor; el arată greutățile întâmpinate, deoarece o cercetare cu ochi proprii „a documentelor originale nu este permisă decât după o învoire înscrisă a guvernului central [din Berlin, respectiv, Viena]”, solicitând, pentru viitor, sprijinul necesar, ce putea fi obținut prin „agenția noastră [diplomatică] sau prin mijlocirea Ministerului nostru de externe”. La Lemberg, arată că ar fi vrut să realizeze „fotografia bisericii Moviștilor și a portretelor dinăuntrul ei (familia lui Iere-mia Moviș și portretul unui armaș din Țara Românească, care cu vremea a fost ajuns mare-cancellariu al Poloniei), dar lipsa de mijloace m-a oprit de-a angaja un fotograf pentru asemenea lucrare. Biserica în chestiune se numește pînă azi «Biserica românească»”.

Pînă cînd se va întoarce la studii la Berlin, arăta Eminescu, se va „pune însă în corespondență cu d-nul Hajdău, pentru a afla de el numele dicționarelor auxiliare (a limbii latine corupte din acel timp și a prescurtărilor usitate pe atunci) și toate preservatiunile critice, pe cari cineva trebuie să le aplice la documente, pentru a afla dacă sînt autentice sau apocrife... Înainte de plecarea mea și înarmat cu toate mijloacele necesarii pentru asemenea activitate, vă voi amîna pentru ca să binevoiți a mijlocii eliberarea actului susmenționat, cu permisiunea de a visita arhivele secrete ale statului prussian”.

Martorul cel mai vechi — Herodot

Iată-l deci pe poet animat de dorința pentru o activitate pe care în scrisoarea o caracterizează drept minuțioasă și analitică. Se știe că stringea cu pasiune cărți vechi și alte mărturii documentare, ele formînd conținutul uneia din cele trei „lăzi” care l-au însoțit tot timpul în diversele locuințe pe care le-a avut. În perioada locuirii la București, poetul obișnuia să se întîlnească adesea cu lingvistul și filologul Moses Gaster, împreună cu care descifra vechile docu-

mente românești. În revista *Extremorahul*, nr. 1-2, din 1937, M. Gaster își amintea: „Am stat multă vreme în legătură prietenească cu Eminescu. Trebuie însă să mă mărginesc numai la o amintire care mi s-a întipărit în minte, și anume: de cîte ori veneam pe la dînsul, citeam cu tot dinadînsul manuscrisele cele vechi și letopisești ce le avea... Iar citeodată, cînd dădeam de cite o frază frumos lîcuită, el exclama: «Ei, Gaster, ce spui? Așa-i că scrie frumos?»! Am stat uniți în dragostea pentru limba veche și el se ferea, cit se poate, să introducă cuvinte noi. Îmi povestea lupta avută cu studenții latinști de la Cernăuți, creșcuți de Aron Pumnul, autorul faimosului *Lepturariu*. Aș putea spune că dînsa [testamentul] lui a fost: scrieți românește”.

La Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România se păstrează două scrisori ale poetului din 1 decembrie 1874 și 18 iunie 1875, din care rezultă că fusese însărcinat să revizuiască toate articolele despre România din cunoscuta enciclopedie germană *Brockhaus*. Mai mult, a elaborat chiar o serie de articole „nouă” pentru a fi introduse în respectiva enciclopedie.

La un an după ce Titu Maiorescu a predat la Academia Română cele 44 caiete-manuscrise ale poetului, istoricul Nicolae Iorga observa: „Se comunică o sumă de caiete, în care se cuprind poezia și proza pe care nu le-a tipărit. Dar nici nu le-a distrus, căci el știa bine că sînt în ele diamante care așteaptă numai ceva mai mult tăietură pentru a străluci deplin”. (*Semănătorul*, nr. 46, din 16 noiembrie 1903).

Printre cele circa 10 000 file de manuscrise, circa 1 300 sînt consacrate științelor, atît celor exacte, cit și celor umaniste, fiind vorba atît de texte originale, creații ale poetului, cit și de conspecte, traduceri sau note de la cursurile universitare urmate la Viena și Berlin. „Nu e ramură de știință — observa I. Slavici în *Amintirile sale* — pentru care el nu avea, cum zicea, o «particulară slobiciune» și cînd se-nfigea o dată în vreo chestiune, ceea

un întreg șir de cărți privitoare la ea”.

În acest „vis incremenit”, cum numea C. Noica manuscrisele poetului aflate la Biblioteca Academiei, sînt și numeroase pagini de istorie sau despre istorie. Atrag atenția în primul rînd listele cronologice cu domnitori din Moldova și Țara Românească cuprinse în manuscrisele 2261, 2257, 2258 etc. Și este interesant faptul că, în afara domnitorilor, ele cuprind și numele diferiților dregători din cele două principate, cum este cazul cu „boierii lui Alexandru cel Bun: Gurgea-Jurgea staroste de Suceava, Mihail staroste de Dorohoi, Vlad staroste de Siret, Oană vornic de Suceava” ș.a. Alte ori sînt consemnate și comentate evenimentele importante, unele chiar dinainte de constituirea țărilor române ca state feudale de sine stătătoare. Citim, astfel, în manuscrisul 2257, fila 424: „Despre caracterul și viața tracilor, martorul cel mai vechi și mai important e Herodot: poporul tragic este, cel puțin după inzi, între toate popoarele cel mai mare. Și dacă ar avea un DOMN ȘI DACĂ AR ȚINEA UNUL CU ALTUL ÎN CONCORDIE, ar fi INVINCIBIL și desigur cel mai puternic dintre popoare, după părerea mea...”

Pentru anumite momente de seamă și unele personalități (Bogdan I, Dragoș, Alexandru cel Bun, „Ștefan cel Sfînt”, Basarab I, Radu I, „Mircea cel Mare”, Matei Basarab, „Ioan Huniad”, „Nicolae Uilac” — Nicolaus Olahus —, Matei Corvin, Cuza Vodă ș.a.), manifestă o deosebită preocupare și le acordă o atenție specială. Iată-l descriind un astfel de moment, utilizînd întreaga forță a verbului său: „Cînd Mohamed al II-lea, soarele roșu al deșerturilor, răsări deasupra lumii, românii erau în culmea epocii lor eroice. Și precum soarele, răsărînd în noaptea timpurilor, atinge și aprinde întîi virfurile munților celor mai nalți, astfel Carpații născători ai riurilor și ai poporului nostru se desemnă în toată uriașă lor mîrire în fața soarelui ce răsărea” (Mss. 2267, f. 105). În istorie, scrie el

¹ Cuvintele culese cu verzele reprezintă sublinieri ale lui M. Eminescu — n.r.

(mss. 2 257, f. 422) „*cată să constatăm valoarea termenilor. Pentru a măsura rezistența unui popor în contra unui atac sau a unei cuceriri trebuie să știm ce putere reprezenta acel atac sau aceea tentativă de cucerire. Ștefan cel Mare s-a luptat în contra turcilor sub Mohamed II (culmea) [în sensul de moment culminant al puterii otomane], în contra ungurilor sub Matei I (culmea), va să zică rezistența ce-a trebuit s-o opuiască acestora este egală dacă nu supăra atacului intervenit. Ștefan V[odă] e mare. Tot astfel Mircea I s-a luptat în contra lui Murad I, în contra lui Baiazid Fulgerul”. Pe de altă parte, arată poetul, în veacul XVII „românii erau relativ unul din popoarele cele mai culte din Europa” (mss. 2 257, f. 415).*

„...Iubesc acest popor...”

Numerose pagini sînt consacrate de Eminescu Transilvaniei, relatînd evenimente istorice, descriînd amănunțit unele regiuni, cum sînt comitatul Hunedoarei, Țara Zarandului, Maramureșul, Făgărașul, diferite alte locuri cu rezonanță istorică. Putem spune că marele poet avea o veritabilă venerație pentru Transilvania, fapt care explică și mai deplin năzuința de a vedea împlinit idealul național.

Dragostea pentru istoria românilor își are izvorul în dragostea pentru poporul român. „*Viteaz în războaie, muncitor și liniștit în timp de pace, apărător de adevăr, glumeț și senin, drept și bun la inimă ca un copil, poporul român nu e capabil nici de trădare, nici de infamie*” (mss. 2 257, f. 421). Și, în același manuscris, la fila 65: „*Ce să vă spun! Iubesc acest popor bun, blînd, omenos, pe spatele căruia diplomații croiesc harte și rezeble, zugrăvesc împărății despre care lui nici prînt gînd nu-i trec*”. Românii sînt o nație care „*se zbate pentru viață între trei imperii ce-i sînt inamice naturale!*” (mss. 2 257, f. 186). Conform sinopsei manuscriselor stabilită de D. Vatamaniuc, însemnarea aparține perioadei bucureștene a anilor

1877-1883, fiind evidente aluziile la diversele „proiecte” ale marilor puteri vizînd România.

În cunoscuta sa lucrare *Opera lui Mihai Eminescu*, George Călinescu observa că „*prietenia cu trecutul țării*” a fost o caracteristică la marele poet și tocmai de aceea „*știe să alege la document încă de tîndr*”. Printre publicațiile consultate de Eminescu s-au aflat *Magazin istoric pentru Dacia*, mai ales pentru cronicile muntene publicate aici, *Columna lui Traian*, *Arhiva istorică a României*. Tot G. Călinescu observă că poetul „*lua în genere însemnări bibliografice despre orice carte strădînd cu vreun raport la țările noastre*”. Astfel de referințe, uneori note izolate, alături liste întregi de titluri, sînt numeroase în caietele-manuscrise. El citează, de pildă, lucrarea istoricului Iordanes, din secolul VI, *De Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis*, cuprînzînd prețioase informații despre geți, sau întocmește o listă de „*autori consultați de Șincai*” pentru *Hronica românilor și a mai multor neamuri*.

O preocupare constantă a avut marele poet și pentru istoria omenirii în general. Scriitoarea franceză Marguerite Yourcenar spunea că una din cele mai sigure căi de recompunere a modului de a gîndi al unui om constă în reconstituirea bibliotecii sale. O frîntură din ceea ce a fost biblioteca lui Eminescu se află azi în amintita Sală de manuscrise și carte rară a Bibliotecii Centrale Universitare din București. Pe două rafturi se găsesc 52 volume (16 titluri), unele purtînd semnătura poetului, sublinierile și adnotările lui. Dintre volumele aflate aici, 18 sînt din masiva *Weltgeschichte für das Deutsche Volk* (Istoria universală pentru uzul poporului german) a lui Fr. Ch. Schloesser, apărută la Leipzig între 1870 și 1875. Să amintim și *Histoire de la Révolution française*, în două volume, de J.F. Poujoulat, Tours, 1848, *Allgemeine Geschichte von Anfang der historischen Kenntnis bis auf unsere Zeiten* (Istoria generală de la începuturile cunoașterii istorice pînă în vremurile noastre), în 11 volume, de Karl von Rotteck, Braunschweig,

1863, *Histoire sainte d'après la Bible* (pe cotorul cărții: *Histoire des Hébreux*), de Victor Duruy, 1856. La acestea se adaugă cărți de drept, geografie, matematică, fizică, chimie, științe naturale, filosofie. De remarcat că ponderea cărților din biblioteca poetului o dețineau cele de istorie.

Caietele-manuscrise vădesc și ele un mare interes pentru istoria lumii. Zeci de pagini cuprind liste cronologice cu regi, împărați și alți conducători de stat din Egipt, Roma, Bizanț, Imperiul otoman, Bulgaria, Ungaria, Polonia etc., însemnări despre marile bătălii ce-au avut loc în decursul istoriei, procesul de migrație al unor popoare (goții, hunii, longobarzii, avarii, gepizii etc.). În mod deosebit, poetul se oprește asupra evenimentelor de istorie universală care au tangență cu istoria românească.

„Adevărul, stăpînul nostru”

Deși aceste însemnări întilnite în manuscrisele poetului sînt în cele mai multe cazuri doar notații „la prima mîna”, uneori criptice și enigmatice, ele ne permit să surprîndem viziunea lui Mihai Eminescu despre istorie și rosturile ei. În primul rînd, găsîm formulat un principiu călăuzitor: respectul pentru adevăr. „*În sfîrșit, adevărul e stăpînul nostru, nu noi stăpînii adevărului*”, notează el în manuscrisul 2 275 B, fila 61. Iar pe fila 75: „*Martirul, eroul și înțeleptul sînt numai trei forme ale unei și aceleiași substanțe*”. Nu acceptă confuzia, neclaritatea în exprimare: „*Și dacă nu price-*

peu ceva, să zicem mai bine că nu pricepem decât să-i dăm o *explicare falsă*" (mss. 2 267, f. 2 verso). Cu deosebită fermitate combate eufemismul: „O eufemism! Fericirea nerozilor și scăparea viclenilor, cine te-a inventat, a inventat forma în care se-mbracă lășitatea ome-nească, lipsa de convingeri ferme, felonia" (mss. 2 264, f. 178).

Eminescu știe, desigur, că în istorie există controverse, că un adevăr istoric unanım acceptat este destul de rar. De aceea observă că opiniile atir-nă și de „individualitatea istori-cului", pot fi „ceste de apre-de-ctafie și temperament" (mss. 2 275 B). El încearcă totuși, să dea o precizie superioară interpretării istorice și, preo-cupat de matematizarea tutu-ror științelor, caută o soluție în limbajul universal oferit de matematică. Este primul la noi care propune formule de matematizare a științelor sociale, urmărind să determi-ne „ecuația unei țări", „ecuația socială", cum a subliniat Em. C. Grigoraș, în articolul său *Eminescu, sociolog matematic*, publicat în *Adevărul* din 15 noiembrie 1928.

Din ceea ce notează rezultă că omul, colectivitățile umane fac istorie sub imperiul necesității: „Nu ne-am trezit noi — s-au trezit secolii din urma noastră și ne-au scuturat din somn" (mss. 2 285, f. 182). Fără istorie nu putem înțelege ce avem înaintea noastră: „Cine vrea ști viitorul să [se] întoarcă spre trecut" (mss. 2 259, f. 254).

Dar cum trebuie, oare, privit acest trecut? Pentru a cunoaște corect istoria, observă Eminescu, trebuie în mod ab-solut „să [se] fie cont de miș-cările suferite și unei națiuni, de toată unirea impresiuni-lor pe care le produc imprejurări și întâmplări în sufletul ei. Firul cel roșu, antiteza im-prejurărilor din afară e indi-vidualitatea caracteristică și in-ternă a poporului însuși... nu-mai că individualitatea aceasta trebuie înțeleasă și trebuie în-țelese totdată că toate combin-ările sale cu întâmplările timpu-lui sunt organice și conforme cu individualitatea însăși. O recepțiune fără ca partea carac-terizatoare a faptelor să fie individualitatea națională nici

nu se poate cugeta măcar" (mss. 2 254, f. 434).

Istoricul trebuie să dea atenție și ideii care a stat la baza unei epoci sau a unei mișcări (mss. 2 258, f. 220); această idee trebuie urmărită de la origine până în ultima fază a dezvoltării ei, conside-rînd-o a fi atît *personalaj*, cit și *evoul*. „Sistemele, la cari [ideea] va fi fost baza și funda-mentul, vor fi ca învelitoriile exterioare, ca fazele diverse a dezvoltării sale; oamenii mari ce vor fi exprimat-o, nu vor fi decît organe; personalitatea lor se va nimici în personalitatea ideii. Astfel vom avea într-ade-văr istoria cutărui sau cutărui mișcămînt, nu a cutărui fapte izolate, cari nu sunt decît pe altele episoade" (loc. cit.).

Motorul autentic al progre-sului în concepția poetului este munca, al cărei rol în propășirea popoarelor și a in-divizilor este adesea relevat în însemnările sale (problema a fost amplu analizată de Marin Bucur într-un studiu publicat în *Manuscriptum*, nr. 3/1974). Ei i se datorește însăși umanizarea animalului social: „Oricine ne promite o îmbunătă-țire care nu se datorește muncii, adică oricine ne promite un venit, fără ca noi să fi cheltuit pentru el, e ca un pre[sti] digi-tator care vrea să ne facă să vedem că lucrurile ce le scoate la iveală s-au ivit din nimic" (mss. 2 267, f. 2 verso).

Fiece om are menirea, dar și putința de a participa la marele flux al progresului o-menirii, cu condiția să-și în-țeleagă această menire și a-cestă putință, căci „în fiecă om se-ncearcă spiritul Uni-versului, se opinteste din nou, rădare ca o nouă rază din aceeași apă, oarecum un nou asalt spre ceruri" (mss. 2 269, f. 39). Un astfel de asalt, multipli-cat la scara umanității, se cumulează în civilizație, în progresul istoric.

În încheierea acestor pagini în care am spicuit din gîndu-rile celui pe care Argezi îl numea „sfîntul prea curat al gherului românesc" să ne a-mintim de aforismul lui Nico-lae Iorga: „Drumurile istoriei a acestei națiuni trec prin ini-ma lui Eminescu". ■

UNITATEA

ȘI INDEPENDENȚA

(Urmare din p. 4)

În același timp, Transilva-nia a continuat să reprezinte pentru țările române extracar-patice terenul unei susținute acțiuni. Domnitorii din cele două principate au inclus, me-reu, Transilvania în planurile lor politice și strategice. Cei mai clarvăzători dintre aceștia au imaginat perspectiva unei unități politice, a cărei necesi-tate era resimțită și afirmată, egal, de locuitorii celor două provincii românești. Petru Rareș, de pildă, urmînd poli-tica tatălui său, Ștefan cel Mare, a fost un adevărat precursor al operei lui Mihai Viteazul.

În perspectiva acestor ten-dințe, continuu afirmate și urmărite, fapta politică a lui Mihai, unirea celor trei țări române, în 1600, nu poate să apară ca un rezultat al unei întîmplări istorice, ca un fapt conjunctural. Ea este, înainte de toate, împlinirea conștien-tă a unui act istoric înscris în strategia românească. Sub-liniind semnificațiile unirii în-făptuite de Mihai Viteazul, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „Realizarea unirii Tă-rii Românești, a Moldo-vei și Transilvaniei, la sfîrșitul secolului al 16-lea în timpul domniei lui Mihai Viteazul, și formarea primului stat unitar al românilor, deși pentru scurtă vreme, a reprezentat o victorie epocală a poporului nos-tru, a demonstrat întregii omeniri forța poporului român, dorința sa de a se uni într-un stat unitar independent".

Eforturile ulterioare, în con-tinuarea actului din 1600, pen-tru realizarea statului dacic, în cursul sec. XVII, reliefează puternica bază pe care se sprijineau proiectele și încercările de constituire a unui stat unitar românesc. ■

Un precursor al unității de stat a românilor:

ALEXANDRU II MIRCEA

GHEORGHE DAVID

Cînd, prezentînd faptele de glorie ale lui Mihai Viteazul, înfăptuitorul primei uniri a țărilor române în vatra vechii Dacii, Nicolae Bălcescu conchidea că prin ea se realiza „visarea iubită a voievozilor celor mari ai românilor”, marea noastră istorie și luptător democrat-revoluționar sublinia, de fapt, rădăcinile adînci economice, politice, sociale și culturale ale celei dintîi uniri a românilor, faptul că ea fusese pregătită de un lung șir de momente și evenimente istorice ce evidențiaseră unitatea de neam, limbă, origine, datini și obiceiuri, organizare politică.

Cercetarea istoriografică a demonstrat, de altfel, cu tăria argumentelor documentare, că unirea din 1600 nu a fost rodul unei întîmplări și ambiții politice, ci rezultatul unei întregi evoluții istorice, la care își aduseseră contribuția numeroși voievozi și cărturari. Între aceștia, se înscrie Alexandru II Mircea, domn al Țării Românești (1568-1577). Un voievod puțin cunoscut în literatura noastră istorică, ale cărui merite în promovarea unității de neam și deci în conturarea idealului de unitate politică a românilor sînt însă incontestabile.

„Am fost în pribegie în Țara Arăpească 20 de ani și în Alep 14 ani... Și cînd a murit răposatul Petrașco-vodă [cel Bun, mort în 1557], domnia mea și cu frații domniei mele am fost închiși în temniță pînă ce a ieșit [din scaunul domniei]... răposatul Petru Voevod [cel Tânăr] din Țara Românească și cînd am stat domnia mea domn a toată Țara Românească... și eram de 40 de ani și atunci a fost cursul anilor 7076 [1568]”.

Voievodul care în aceste cuvinte lapidare își reconstituia o biografie atît de agitată: ani de temniță, ani de exil în Siria (mai fuseseră și alții,

nepomeniți de el, dar amintiți de documente, în Rodos) se numea Alexandru și era al doilea domnitor cu acest nume pe tronul principatului muntean. Deoarece în majoritatea documentelor s-a intitulat „Io Alexandru voievod... fiul marelui și preabunului Mircea voievod, nepotul lui Mihnea voievod”, istoria țării l-a reținut sub numele de Alexandru II Mircea. Dar cu toate că voievodul își desemnase atît de explicit descendența, multă vreme, începînd chiar din veacul următor, s-a crezut despre el că ar fi fiul lui Mircea Ciobanul și al Doamnei Chiajna, deși despre Mircea Ciobanul se știa că este fiu al lui Radu cel Mare, nu al lui Mihnea cel Rău.

Abia în 1915, slavistul și istoricul Stoica Nicolaescu a lămurit această confuzie ce

Alexandru II Mircea. Miniatură de pe un manuscris aflat în colecția Sucevei, mărirea a multiplelor legături stabilite între cele două principate

dănuia de aproape trei secole, arătând adevărata origine a lui Alexandru II Mircea și a fratelui său, Petru Șchiopul. El a precizat că acest Mircea voievod, de care pomeneau atât de des documentele lui Alexandru II, era fiul lui Mihnea cel Rău, care-l asociase la domnie în scurtă perioadă în care se aflase pe tronul Țării Românești (1508-1510). După ce Mihnea — confruntat cu opoziția boierilor — s-a văzut nevoit să fugă la Sibiu, tinărul Mircea a încercat să restabilească autoritatea domnească. Asediat la mănăstirea Cotmeana de vătaful de vinători Neagoe (viitorul domn Neagoe Basarab), acest Mircea abia-abia a scăpat cu viață, sărind împreună cu un slujitor al său „pre o fereastă, noaptea, dăscuți, dăscinși și fără islice... iară armele le-au luat”, cum descrie acest episod *Letopisețul cantacuzinesc*. S-a refugiat și el la Sibiu, unde a asistat neputincios la asasinarea tatălui său de către un fanatic al Craioveștilor, Dimitrie Iacșici, apoi din Transilvania a trecut în Moldova, unde sora sa, Ruxandra, era soția urmașului lui Ștefan cel Mare, Bogdan cel Orb.

După tentative nereușite de a-și căpăta domnia, a ajuns la Poartă, unde, de asemenea, ani în șir, a năzuit să revină pe tronul strămoșesc, tentative ce i-au atras, din partea istoriografiei moderne, supranumele de Mircea Pretendentul. Una dintre încercări a avut loc în anul 1521, cu sprijinul pașei de Nicopol, Mehmet-beg. Este vorba de expediția amintită în celebra scrisoare a lui Neacșu — cel dintâi document redactat în limba română care ni s-a păstrat. Despre această expediție se menționează și într-un raport din 10 noiembrie 1521 al ambasadorului venețian la Poartă: „pentru Mircea voievod, fiul răposatului Mihnea, cel gonit de Neagoe, a făcut Mehmet-beg expediția sa în Muntenia”.

Nu a reușit; a transmis însă această năzuință fiilor săi, Alexandru, Miloș și Petru, toți născuți la Constantinopol, în intervalul 1529-1534.

Despre ei, Gerlach, un profesor german din Göttingen, ajuns la ambasada țării sale din Constantinopol, consemna pe la jumătatea veacului XVI că erau trei tineri plini de virtuți și cu purtări alese, care frecventau înaltele cercuri din Constantinopol și care își făgăduiseră să se ajute între ei pentru recăpătarea tronului părintesc. Tot de la Gerlach știm că tinerii prinți câștigaseră prietenia unui influent dregător din Fanar, Mihail Cantacuzino, supranumit de otomani — pentru iscusința sa diplomatică — „Şeitan-oglu” (Fiul dracului), iar prin căsătorie (Alexandru cu Ecaterina Salvaresa; Petru cu Maria Amiral) au căpătat sprijinul financiar, atât de necesar în lupta pentru tron.

Mireasa răpită

Deși născuți și crescuți la Constantinopol, departe de țară, tinerii fii de prinț au fost formați în spiritul dragostei pentru pământul strămoșesc și pentru limba română. De la Petru Șchiopul ni s-au păstrat documente redactate de el în limba română (cele mai vechi texte românești din Moldova care au ajuns pînă la noi). Alexandru a acordat sprijin constant diaconului Coresi pentru tipărirea lucrărilor alcătuite de el în românește. De altfel, legăturile cu Țara Românească au fost puternice în tot intervalul în care Mircea Pretendentul și fiii săi au trăit în anturajul Porții. Soția lui Mircea, Despina, a venit în țară, unde documentele o menționează angrenată în procese cu diverși boieri ce-i cotropiseră moșile. Ea se înrudeau cu puternice și influente familii, în frunte cu aceea a lui Stepan, ctitor al mănăstirii Bucovăț și viitor mare ban al Olteniei.

După anul 1559, șansa părea să suridă, din nou, Mihneștilor. Mircea Ciobanul murise și pe tronul țării rămăsese fiul său nevîrstnic (avea doar 12 ani), Petru — supranumit ulterior cel Tinăr —, care domnea tutelat de mama sa, Doamna Chiajna. Această

guvernare a avut darul să nemulțumească o parte a boierimii din țară în frunte cu banul Stepan, fiul său Pirvu și boierii Golești, Albu și Ivașcu. Pe de altă parte, doamna Chiajna a trezit și adversitatea Porții, a marelui vizir Mehmed Sokolli, și, mai cu seamă, a lui Mihail Cantacuzino. Inițial sprijinitor al Mirceștilor, Mihail Cantacuzino a încercat, potrivit tradiției vremii, să întărească prietenia printr-o alianță matrimonială, prin căsătoria fratelui său Ioan, care trăia și el la Constantinopol, cu o fiică a Chiajnei. Nunta s-a făcut, dar împotriva voinței fetei, căci mirele era, se pare, nu numai bătrîn, dar și foarte urît. Și, ceea ce nu se întâmpla prea des în epoca feudală, cînd calculele politice trebuiau, de regulă, să treacă peste sentimentele personale, s-a petrecut de această dată. Inima de mamă a Chiajnei a învins, doamna punînd la cale răpirea miresei, înainte ca alaiul de nuntă să treacă Dunărea. Incidentul a atras ura nemărginită a lui Mihail Cantacuzino, care a trecut fățiș de partea Mihneștilor. Revenit la Constantinopol din exilul său de la Alep, Alexandru II Mircea, ajutat bănește și de negustorii levantini din a căror comunitate făcea parte familia Salvaresa, a obținut tronul. La începutul verii anului 1568, Petru cel Tinăr, chemat la Constantinopol pentru plata haraciului, a fost mazi-lit și exilat la Konya (antica localitate Nicomedia), boierii ce-l însoțeau alegîndu-l domn pe Alexandru II. Doamna Chiajna, venită și ea în capitală, Imperiului otoman pentru a-și ajuta feciorul, lua, la rîndul ei, drumul exilului, spre Alep pe care noul domnitor abia îl părăsise.

Desigur, incidentul a avut un rol însemnat în desfășurarea evenimentelor din 1568. Schimbarea de domnie se datoră însă unor cauze mai adînci, determinate de opțiunile diferite pe care diversele grupări boierești le aveau față de raporturile cu Imperiul otoman. Domnia lui Soliman Magnificul, încheiată de puțină vreme (1566), marcase apogeul puterii otomane, adoptarea unei politici prootomane

apărind, în acei ani, cea mai eficientă soluție pentru menținerea autonomiei țărilor române. De altfel, atît domnia lui Alexandru II Mircea în Țara Românească, cît și cea a lui Lăpușneanu în Moldova se conformau acestei linii politice. În menținerea ei, Alexandru vodă reprezenta un argument puternic, dată fiind experiența politică și diplomatică căpătată în inima Imperiului otoman, acolo unde era — pentru această parte a continentului — centrul intrigilor politice.

Alegerea sa reprezenta, de asemenea, întoarcerea la linia tradițională basarabească. Mihnea cel Rău fiind fiul lui Vlad Tepeș, la rîndul său nepot al lui Mircea cel Mare; Alexandru era deci coborîtor din primii Basarabi. Lucru, de altfel, cunoscut și de contemporani. „Alexandru vodă — scria, pe baza unor izvoare muntene, cronicarul sas Johann Filtsch — fu uns domn..., iar boierii pribegi din Transilvania i se închinară și-l cunoscă după dreptate”. La rîndul său, Giovanni Francesco Commendone, fost secretar papal și emisar al Sf. Scaun în această parte a Europei, consemna într-unul din rapoartele sale că „acum domnește asupra lor [locuitorilor din Țara Românească] Alexandru voievodul sau palatinul, care își trage obîrșia de la [Vlad] Dracul, odinioară rege al valahilor, bărbat însemnat și credincios, prea cinstitor al religiei creștine”.

Trei hrisoave de la Negru Vodă

La 17 iunie 1568, însoțit de alaiul de boieri veniți la Constantinopol împreună cu Petru cel Tânăr, dar și de numeroase rubedenii din Levant, dornice de înăvuiere, Alexandru II Mircea pornea spre Țara Românească. „Era — subliniază N. Iorga în sinteza sa de *Istorie a românilor* — destul de dibaci sau destul de iubitor al neamului din care se trăgea, ca să caute a afirma tot mai mult românismul său”. Deși venea

pentru înția oară în contact cu realitățile românești, noul voievod a vădit, încă de la începutul domniei, o lucidă și bună cunoaștere a țării și mai cu seamă a istoriei ei. Hrisoavele pe care le acorda fac dese referiri la dăni din vremea lui Basarab cel Bătrîn (Laiotă Basarab), Vlad Călugărul și „Vlad voievod, cel numit Tepeș”.

Dar interesul cel mai mare în această direcție îl prezintă menționarea lui Negru Vodă. Într-un hrisov acordat la 8 ianuarie 1569 Tismanei, Alexandru Mircea întărea acesteia stăpînirea asupra satului Elhovița „pentru că i-a fost veche și dreaptă ocină și dedină, încă de la întemeierea Țării Românești, înții de la Negrul voievod și apoi de la toți domnii care au fost mai înainte”. Același legendar voievod mai este invocat în alte două hrisoave, amîndouă emise în ziua de 28 aprilie 1576 în favoarea aceleiași lăcaș, privind satele Bistrețul și Comani, revendicate de doi boieri: marele vornic Ivașco și Pirvu, fiul lui Cherbeleț. „Domnia mea — se arată într-unul din aceste documente — am cercetat și am judecat după dreptate... cu toți cinstiții dregători ai domniei mele. Și încă am citit domnia mea și vechile cărți de ocină ale mănăstirii, cartea răposatului Negrul voievod [precizare ce revine și în celălalt document]. Și am aflat domnia mea și am văzut că satul Bistrețul este dat și dăruit, cu tot hotarul, de răposatul Negrul voievod sfintei mănăstiri, iar jupan Ivașco, mare vornic, el n-au avut nici un amestec”.

La sfîrșitul secolului trecut, cînd critica istorică a respins existența lui Negru Vodă, documentele, la care se referea Alexandru au stîrnit multe discuții, afirmîndu-se ori că erau false, ori că numele emitenților lor va fi fost altul. Autenticitatea acestora însă nu poate fi contestată. Le-ar fi respins în primul rînd impricinații, între care Ivașco, marele vornic, se număra printre favoriții domnitorului, avînd un cuvînt greu în Divanul țării. Mai ispititoare e a doua ipoteză. Din

păcate, nu știm ce anume hrisoave de la Negru Vodă va fi ținut în mină Alexandru vodă. Am fi avut astfel cheia personajului misterios ce se ascundea sub acest supranume!

Preocupat să realizeze o stabilitate internă, prin încheierea disputelor dintre grupările boierești, care vreme de aproape două decenii generaseră numeroase lupte interne, nu o dată însoțite de vîrsări de sînge, Alexandru II Mircea a procedat în spiritul epocii. Urînd pilda lui Alexandru Lăpușneanu, omonimul său din Moldova, Alexandru II Mircea a tăiat capetele a 17 boieri și mari boieri susținători ai Doamnei Chiajna sau adversari ai Mihneștilor, încă din perioada anterioară revenirii sale în țară. În locul lor, domnitorul a ridicat în ranguri dregători devotați: mai sus-amintii Stepan și fiul său Pirvu, Albu Goleșcu — devenit mare clucer, Ivașco Goleșcu — mare logofăt și apoi mare vornic. Alături de ei au apărut noi slujitori, mulți dintre ei folosiți în misiuni diplomatice. Așa a fost, de pildă, Florea postelnic, căruia la 1 iunie 1571 îi dăruia satul Bezdina „pentru slujba credincioasă cu care a slujit domniei mele prin țări străine”.

Efectele stabilității interne nu au întîrziat să se arate pe planul înfloririi economice și culturale a țării. O atenție deosebită a acordat voievodul orașului București, principală reședință a țării (Alexandru II Mircea a rezidat și la Tirgoviște), căruia i-a sporit frumusețea. Pe bună dreptate, decii vremii consemnau în hrisoave formule de felul „s-au scris [acest document] ... în minunatul oraș București” (22 ianuarie 1572) sau „și eu, Fiera logofăt, scriitor, care am scris în minunata cetate București” (10 aprilie 1572). Sub domnia lui Alexandru II Mircea, prefaceri a cunoscut Curtea domnească (Curtea Veche), a cărei construire începuse în vremea lui Mircea Ciobanul și ctitoria Sf. Troiță, cunoscută ulterior sub numele Radu Vodă (datorită înnoirilor survenite în timpul domniei lui Radu Mihnea). Orașul a cunoscut o necon-

nită dezvoltare. Documentele vremii menționează apariția a numeroase prăvălii, băi, precum și existența unei întinse grădini cu câprioare — „ciutăria domnească”.

Și pe plan extern, domnitorul s-a dovedit un demn continuator al liniei politice tradiționale românești. Deși venea de la Constantinopol, unde era considerat un susținător al politicii otomane, Alexandru vodă năzuia să obțină independența țărilor române, aflate sub suzeranitate turcească. Exemplul cel mai convingător în această privință îl constituie bătălia de la Lepanto (7 octombrie 1571) la care, în virtutea obligațiilor pe care le avea față de Poartă, domnul Țării Românești a trebuit să furnizeze un număr de corăbii și vîslași. Documente recent reanalizate (A. Pippidi: *Hommes et idées du sud-est européen*) arată că, prin intermediul venețienilor, Alexandru vodă a încercat să intre în contact cu tabăra creștină. El și-a oferit serviciile „armadei” aliate, arătîndu-se gata să ridice împotriva otomanilor nu numai țara sa, dar și Moldova și Transilvania, precum și Serbia și Bulgaria. Tentativa a rămas fără urmări. Ea ilustrează însă preocuparea constantă a domnitorilor țărilor române de a folosi fiecare prilej favorabil pentru înlăturarea dominației otomane.

Uniunea dinastică moldo-munteană

Promisiunea lui Alexandru II de a ridica la luptă împotriva otomanilor nu numai Țara Românească, ci și Moldova și Transilvania nu era întâmplătoare. În contextul politic al ultimului pătrar de veac XVI se făcea simțit tot mai pronunțat un curent nou, dar cu adînci rădăcini în tradiția românească — năzuința unirii acestor țări surori. Recunoașterea comunității de neam, limbă, credință și teritoriu a țărilor române era pentru această epocă destul de larg răspîndită. O sublinia și cărturarii străini: „Va-

lahia, despre care se socotea că a fost locuită odinioară de daci și geți — scria la 1564 călătorul italian Anton Maria Graziani — este împărțită în două părți, dintre care una muntoasă și aspră se îndreaptă către miazăzi și este numită Valahia transalpină, cealaltă plană și mai bogată în ogoare și oameni e orientată spre nord și se cheamă Moldova, și în amîndouă domnesc voievozi (căci astfel numesc ei pe domnitorii lor)”. Identitatea de grai era, de asemenea, evidentă: „Locuitorii acestor țări — arată, la rîndul lui, francezul Pierre Lescalopier — își numesc limba lor românește, adică română [*ils nomment leur parler romaneche, c'est à dire roumain*]”.

Principatele acționaseră deseori unite împotriva primejdiei străine și întrețineau între ele strînse legături economice și comerciale. Tradiția alegerii voievodului din familiile domnitoare în cele două țări, Mușatinii în Moldova, Basarabii în Muntenia, avea numeroase implicații. În a doua jumătate a veacului XVI — în bună măsură și sub influența mentalității renaștentiste ce începea a fi resimțită și în țările române — și această tradiție a „osului domnesc” din aceeași familie începea să se clatine, mai cu seamă că legăturile de rudenie între cele două case domnitoare erau destul de numeroase. Străbunicul lui Alexandru II Mircea, Vlad Dracul, fusese căsătorit cu fiica (sau sora) lui Iliș I (fiu al lui Alexandru cel Bun); Ștefan cel Mare fusese căsătorit cu matusa Mihneștilor, Maria Voichița, fiica lui Radu cel Frumos (frate cu Vlad Tepeș) și, în sfîrșit, sora bunicului lui Alexandru, Ruxandra, fusese căsătorită cu Bogdan III, urmașul lui Ștefan cel Mare.

În aceste condiții, avînd în vedere și instabilitatea politică din Moldova după încheierea domniei lui Alexandru Lăpușneanu (1568), s-a ivit ideea înscăunării unui Basarab pe tronul Mușatinilor, anume a fratelui lui Alexandru, Petru Șchiopul. „Ideea acestei stăpîniri ori într-o țară ori în cealaltă, odată ce era descendență româ-

nească — scria N. Iorga în *Istoria românilor* — îi revine lui Alexandru... [El] a îndrăznit să ofere Moldovei un domn muntean, ca și cum calitatea dinastică n-ar fi avut nici o valoare pe lângă unitatea de neam”.

Numirea lui Petru Șchiopul ca domn a implicat o susținută activitate diplomatică, ale cărei amănunte nu ne sînt, din păcate, îndeajuns cunoscute, dar în realizarea ei un rol important a avut și Mihail Cantacuzino (de altfel, neamul acestora și unea din ce în ce mai mult destinele de aceea ale românilor, urmașul lui Șteitanoglu stabilindu-se în Țara Românească).

Desfășurarea evenimentelor din primăvara și vara anului 1574 este cunoscută¹. După episodul de la Roșcani (iunie 1574), Petru Șchiopul a devenit domn al Moldovei, realizîndu-se astfel pentru prima dată în istoria celor două principate o stăpînire comună, basarabească, asupra lor. Uniunea dinastică a constituit cea mai de seamă înfăptuire a domniei lui Alexandru II Mircea și ea avea să fie imortalizată în fresca de la Bucovăț, lângă Craiova, înfățișînd, chiar pe peretele de la intrare, portretele lui Alexandru și al doamnei Ecaterina, de o parte a uși, ale lui Petru și Miloș, de cealaltă. Textul inscripției de deasupra — *Cronica murală de la Bucovăț*, cum e denumită — consemnează cele două evenimente majore ale familiei: revenirea Mihneștilor pe tronul strămoșesc (prin Alexandru vodă) și înscăunarea aceleiași familii în Moldova (prin Petru Șchiopul). De altfel, și alte realizări artistice ale domniei sînt subordonate aceleiași idei, a sublinierii continuității dinastice a Basarabilor. Astfel, din inițiativa voievodală, la mănăstirea Argeșului s-a realizat o impresionantă „cronică pictată” a domnilor Țării Ro-

(Continuare în p. 22)

¹ Magazin istoric, nr. 6/1974, 7, 8/1982.

Cu mai bine de un secol în urmă, în anul 1870, la Parța — localitate aflată la aproximativ 15 km sud-vest de Timișoara — erau semnalate o serie de vestigii preistorice. Descoperiri izolate s-au făcut și în anii următori, dar cercetări sistematice au fost întreprinse — însă numai pe perioade scurte — în anul 1931, de către Ioachim Milola, apoi în 1943 și 1951, de către Marius Moga și în 1962-1963 tot de către M. Moga împreună cu Ortansa Radu. Investigațiile respective au avut drept scop salvarea unor vestigii scoase la suprafață cu prilejul diferitelor lucrări edilitare sau agricole. Abundența descoperirilor din peste 30 puncte ale comunei, ea și originalitatea materialului arheologic demonstau însă limpede că așezarea de la Parța prezenta un interes deosebit pentru arheologi. De altfel, Marius Moga ajunsese la concluzia că aici se formase și evoluase o formă specifică de cultură neolitică, pe care el o numise încă din 1944 Cultura Banatului.

Aceste considerente au determinat inițierea, sub egida Muzeului Banatului, în 1978, a unor cercetări mai ample, care au dus la identificarea unui sanctuar de mari proporții, cu o abundență de obiecte și podoabe rituale deosebit de semnificative pentru reconstituirea tabloului de viață al societății neolitice care a trăit pe aceste meleaguri în prima parte a mileniului IV î.e.n. În vara anului 1985, după încheierea lucrărilor de dezvelire integrală a sanctuarului, a început operația — la fel de migăloasă — a asamblării și reconstituirii lui, în cadrul Muzeului Banatului din Timișoara, acțiune la care și-a adus contribuția o echipă de restauratori timișoreni formată din Ioan Davițoiu, Adrian Fota și Răzvan Găvan, precum și o seamă de specialiști de la alte muzee din țară; urmează ca, într-o etapă ulterioară, să reconstituim și unele construcții învecinate cu sanctuarul și să stabilim mai exact rostul diferitelor obiecte scoase la iveală cu prilejul săpăturilor.

O colectivitate autohtonă acum cinci milenii

CE NE DEZVĂLUIE SANCTUARUL

NEOLITIC DE LA PARȚA?

GHEORGHE LAZAROVICI,

Muzeul Banatului,
Timișoara

O descoperire unică

Și în alte locuri din țara noastră — la Căscioarele¹, de pildă, în județul Giurgiu, la Buda-Ceahlău, în jud. Neamț, în localitatea Pianu de Jos, din județul Alba — au mai fost descoperite sanctuare, unde s-au practicat ritualuri cu caracter magico-religios. Sanctuarul de la Parța constituie însă, prin mărimea și mai cu seamă prin multitudinea de obiecte rituale pe care le conține, o descoperire unică, oferind un material extrem de

interesant pentru cunoașterea practicilor religioase și implicat a nivelului de civilizație din acele îndepărtate timpuri, furnizându-ne, totodată, date semnificative despre îndeletnicirile principale ale locuitorilor așezării respective.

Au existat, de fapt, după cum atestă cercetările, mai multe sanctuare, ce s-au suprapus în timp. Sanctuarul din faza cea mai veche avea forma unei construcții dreptunghiulare, cu dimensiunile 12,5 m lungime și 7 m lățime. În interior, un perete tencuit cu pământ galben-lutos, prevăzut cu o deschizătură lată de 0,60 m, deli-

mita o masă-altar. Pe ea au fost găsite o vatră portativă, sprijinită pe patru picioare de lemn, pentru arderea ofrandelor, soclul unui suport de idol-bust, un loc pentru depozitarea cenușii și o casetă de 0,40 × 0,60 m.

Pe baza acestor elemente putem reconstitui, în linii mari, felul în care se desfășura un ritual. Cel ce îndeplinea ceremonia arderii rituale a ofrandelor (preot ori șaman) pătrundea prin deschizătura din perete — care, fiind mică, nu îngăduia celorlalți membri ai comunității să asiste — și ardea ofrandele invocând anumite divinități, imaginate prin ca-

¹ Magazin istoric, nr. 5/1972.

petele mobile, probabil de animale (cultul bucraniului¹ fiind foarte răspândit în lumea neolitică). Ofrandele nedestinate arderii erau așezate în caseta din stînga vetrei portative.

Este posibil ca acest prim sanctuar să fi avut și alte elemente rituale, ce nu s-au păstrat; în împrejurări ce ne sînt deocamdată necunoscute, el a fost înlocuit de un altul, de dimensiuni ceva mai mici (11,6 m lungime, 6 m lățime). Cu excepția unor mici stricăciuni provocate de-a lungul vremii de diferite lucrări agricole, acest lăcaș a rămas intact, oferindu-ne posibilitatea de a cunoaște cu mare exactitate înfățișarea și rosturile diferitelor amenajări din cadrul lui.

Înainte de a începe construcția propriu-zisă, locuitorii așezării au făcut, din bucăți mari de lut, o statuie cu două capete, așezată pe un soclu din pămînt nisipos, lipit în exterior cu argilă bine netezită. După uscare, statuia și soclul au fost arse în același loc în care au fost alcătuite, apoi au fost ridicate părțile de lemn ale sanctuarului, mesele-altar, pereții și suprastructura.

Acest al doilea sanctuar era împărțit în două încăperi. Camera de la răsărit adăpostea statuia în spatele căreia se găsea o masă-altar de mari dimensiuni (aproape cît întreaga încăpere), pe care se aflau mai multe obiecte: o cupă mare cu picior, din lut nears, o vatră portativă și o „tavă” lucrată, ca și vatra, din chirpici. Arderea ofrandelor se făcea pe vatra portativă; ofrandele care nu trebuiau arse erau depuse pe tava de chirpici; cupa era destinată lichidelor. Pe peretele din fața mesei-altar erau imaginate

divinitățile cărora li se aduceau aceste ofrande, divinități înfățișate prin frunțile unor crani de ovine și caprine încastrate în zid.

În cealaltă încăpere, din partea de apus a sanctuarului, pe peretele din extremitatea vestică, se găsea o deschidere de formă rotundă, imaginînd „Soarele” („ferastră”, i-am putea spune) care lăsa să pătrundă lumina. Lipită de acest „Soare” se afla o „Lună” (confecționată dintr-o bucată de lut), avînd cornul așezat chiar pe marginea deschiderii rotunde. „Luna”, așa cum se poate constata cu ușurință, se desprindea adesea, fiind necesară relipirea ei, de fiecare dată în aceeași poziție, adică cu cornul lipit de Soare. În mod evident, e vorba de o reprezentare a cuplului Soare-Lună, foarte important pentru descifrarea unor aspecte ale mitologiei comunității de la Parța.

Și în această încăpere s-au găsit o serie de vase rituale: o cupă din argilă, o rîșniță, mici greutateți de la un război de țesut, cîteva bile de praștie, o vatră portativă și o masă-altar, încăperea avînd, pe peretele din fața ei, îngropate în zid, frunți de animale. Pe podea au fost depistate un bust de idol, mai multe vase sparte ritual și un vas păstrînd fragmente de oscioare de animale mici.

Agricultori și meșteșugari pricepuți

Sanctuarul de la Parța are semnificații deosebite. El ne înlesnește cunoașterea unor elemente importante privind înțelepciunea predilectă ale oamenilor care au trăit în aceste locuri în urmă cu peste 5 000 ani. Ei erau crescători de animale (cornute mici, dar și mari, întrucît unul din cele două capete ale statuii înfățișa craniul unui bovi-

deu). Cultivarea plantelor, îndeosebi a cerealelor, ocupa un loc însemnat în preocupările comunității respective, dovadă în acest sens fiind rîșnița și boabele aduse în dar divinităților solare. Membrii respectivei comunități erau și pricepuți meșteșugari: numărul mare de vase din argilă, greutatea de la războiul de țesut și mai cu seamă sanctuarul însuși — remarcabilă realizare arhitecturală pentru vremea de atunci — denotă înaltul nivel de civilizație atins de colectivitatea de aici.

Descoperirea este, de asemenea, importantă pentru descifrarea unor componente ale suprastructurii colectivităților din neolitic. Deși în această privință cercetările sînt în curs, fiind necesare comparații și analogii cu alte descoperiri asemănătoare, putem desprinde o serie de concluzii. Membrii comunității erau adoratori ai Soarelui și Lunii (cum o arată obiectele și reprezentările din încăperea vestică). Se închinau, de asemenea, Marii Zeițe Mamă — venerată, cum se știe, de multe populații din comuna primitivă. Cultul acestei zeițe este ilustrat de marea statuie din interiorul sanctuarului, una din „ramurile” ei reprezentînd pe această zeiță. Celălalt cap al statuii (reamintim că ea imagina un trup cu două capete) înfățișa craniul unui bovid, ceea ce denotă că locuitorii așezării practicau și Cultul Taurului, răspîndit, de asemenea, pe o arie largă a lumii antice, în Europa și Orientul Apropiat și Mijlociu.

Interpretarea semnificației pieselor descoperite în sanctuarul de la Parța, a rosturilor sanctuarului însuși reprezintă probleme de viitor ale cercetării. Este sigur că descifrarea lor va aduce noi și prețioase informații privind viața materială și spirituală făurită pe aceste meleaguri în urmă cu milenii. ■

¹ Cult răspîndit la popoarele primitive, constînd în adorarea părții frontale a unor crani de animale, îndeosebi cornute.

Grigore Ureche, Nicolae și Miron Costin, Ion Neculce, Constantin Cantacuzino, Radu Popescu, Radu Greceanu, nume de rezonanță pentru începuturile istoriografiei în limba română, sînt autorii unor scrieri care au cunoscut o largă circulație pe tot cuprinsul românesc încă sub forma manuscrisă din sec. XVII-XVIII, continuînd cu edițiile critice și de popularizare din secolul nostru.

Alături de acești reprezentanți de frun-

te ai istoriografiei naționale din sec. XVII-XVIII, au scris și au activat și alți autori — unii pierduți în anonimatul vremurilor — care, prin eforturile lor de a alcătui scrieri cu caracter istoric (cronici, cronografe, izvoade etc.) au contribuit la consolidarea tradiției istorice în limba română. Unul dintre acești cărturari a fost Gheorghe Brancovici — autorul celei dintîi cronici în limba română din Transilvania.

Gheorghe Brancovici și cronica sa

ROMÂNII SÎNT DINTOTDEAUNA PE PĂMÎNTURILE LOR

MARIETA CHIPER,
Institutul de istorie „N. Iorga”

Gheorghe Brancovici s-a născut la Ineu (jud. Arad), în anul 1645, într-o familie de oșteni și clerici, de origine sîrbă, care numărase

În imagine: Gheorghe Brancovici într-o stampă de epocă.

printre înaintași și luptători sub steagurile lui Mihai Viteazul, înfăptuitorul unirii celor trei țări române surori, Valahia, Moldova și Transilvania, la anul 1600. Fratele său, Sava Brancovici, după ce se călugărise la

mănăstirea Comana din Muntenia, ajunsese, în 1656, mitropolit al bisericii ortodoxe din Transilvania. Sub supravegherea lui Sava, Gheorghe Brancovici și-a făcut cea mai mare parte a studiilor la Alba Iulia. Și-a însu-

șit, încă din tinerețe, mai multe limbi (turca, maghiara, germana, latina, slavona), pe lângă română și sârbă.

A fost apreciat pentru cunoștințele sale, astfel că, la 18 ani, a intrat în serviciul diplomatic al principelui Transilvaniei, Mihail Apafi (1661-1690), care l-a trimis, în 1663, cu o delegație transilvăneană la Poartă. A îndeplinit apoi funcția de talmaci la Adrianopole, pe urmă pe aceea de locuitor al unor capucheale ai principelui Transilvaniei la Istanbul. Între anii 1675 și 1677, Gheorghe Brancovici a fost el însuși capucheale la Poartă. În 1668, împreună cu fratele său, mitropolitul Sava, a întreprins o călătorie la Moscova spre a solicita ajutor în favoarea ortodocșilor din Transilvania, supuși unor persecuții religioase tot mai dure din partea nobilimii maghiare.

Animat de ideea constituirii unui front al popoarelor balcanice pentru înlăturarea dominației otomane, Brancovici s-a angajat într-un complicat joc politic. A intrat în legătură cu domnitorul Țării Românești, Grigore Ghica (1660-1664, 1672-1673), care a acordat sprijin familiei Brancovici și de la care a obținut promisiunea de a-i susține pe ortodocșii din Transilvania.

Viitorul cronicar nutrea speranța iluzorie că ar putea ajunge, chiar în fruntea unui stat independent sârb, pretinzându-se descendent din dinastia Brancovici, care dăduse mai mulți despoți ai Serbiei. Pentru realizarea acestor speranțe, el și fratele său au intrat în tratative cu agenți ai curții de la Viena, solicitându-le ajutorul. În-

rudirea Brancoviciștilor cu fosta familie domnitoare, ca și cu Brîncovenii din Țara Românească, nu era reală. Asemănarea de nume a contribuit însă la creșterea influenței lor în epocă.

Bănuții de urzeli potrivnice autorităților maghiare, Sava și Gheorghe Brancovici au fost arestați în 1680, din porunca lui Apafi. Sava Brancovici a murit ca urmare a torturilor la care a fost supus în detenție, în timp ce Gheorghe a reușit să scape, refugiindu-se în Țara Românească. La Craiova a fost foarte bine primit de marele ban Radu Năsturel, fiul lui Udriște Năsturel¹. De aici a trecut la București, la curtea lui Șerban Cantacuzino (1678-1688).

¹ Magazin istoric, nr. 9/1983, 4/1985.

Un confident al lui Grigorașcu vodă Ghica

Dr. SILVIU ANUICHI

Gheorghe Brancovici era un bun cunoscător al istoriei românilor, ca și al politicii sud-est europene contemporane lui. O dovedește și marea sa cronică, alcătuită în sîrbește și compusă din cinci cărți însumînd 2 681 pagini (cronică rămasă inedită pînă azi, păstrată în fondul de manuscrise al Bibliotecii patriarhale din Belgrad), care cuprinde importante precizări privind istoria românească și aduce numeroase dovezi în legătură cu efortul politic desfășurat de domnii români atît în sprijinul unor popoare balcanice, cît și în consolidarea propriei autonomii a principatelor române. Amplele referiri ale lui Brancovici la istoria românească erau, în bună măsură, un rezultat al strălinselor lui legături cu o seamă de oameni politici și cărturari români. În lunga sa carieră diplomatică (începută încă din 1663, ca diac și apoi ca interpret), Brancovici și-a făcut mulți prieteni printre reprezentanții de vază ai familiilor boierești muntene, între care trebuie amintiți Constantin Brîncoveanu și cronicarul Stoica Ludescu, Constantin Filipescu-Căpitănu, Udriște Năsturel și, mai ales, învățatul stolnic Constantin Cantacuzino, pentru care a nutrit o caldă afecțiune. În călătoriile sale spre și de la Istanbul, unde era capucheale (adică reprezentant permanent, un fel de ambasador al principelui Transilvaniei, Mihail Apafi), a zăbovit adeseori la București și Craiova, pentru a-și vizita și a-și consulta prietenii de la care a

obținut, fără îndoială, informații prețioase pentru opera sa istorică.

Cu prilejul acestor călătorii l-a cunoscut și pe voievodul Țării Românești Grigorașcu Ghica, revenit în anul 1672 în a doua sa domnie pe tronul principatului de la sud de Carpați. Grigorașcu Ghica² fusese nevoit, după o primă domnie de patru ani, să ia, în urma unei neîzbutite campanii otomane contra habsburgilor, calea exilului. Anii de peregrinări prin Europa Centrală și apoi la Poarta otomană i-au sporit experiența politică și i-au întărit convingerea că, numai acționînd unite, eventual sub același domn, principatele române își puteau păstra independența. Opiniile sale corespundeau cu acelea ale cărturarului sîrb. Acesta din urmă vedea în domnul român un posibil sprijinitor al luptei poporului sîrb pentru eliberare de sub jugul otoman. Cum în aceeași perioadă principele Mihail Apafi adoptase o serie de măsuri împotriva fratelui lui Gheorghe Brancovici, Sava Brancovici, mitropolit al Transilvaniei, Gheorghe Brancovici a stabilit strălînse legături cu Grigorașcu Ghica, interesat și el să reunească Transilvania cu Țara Românească sau măcar să recapete vechile domenii voievodale din Ardeal, Făgărașul și Amlașul. În același timp, Grigorașcu Ghica avea nevoie de serviciile lui Gheorghe

² Magazin istoric, nr. 7/1978.

In perioada cită stat în Tăra Românească, pînă prin 1689, concomitent cu strădaniile sale de a obține ajutoare din partea Rusiei și a Austriei, Brancovici a avut posibilitatea să cunoască cărturarii români ai vremii și renumitele biblioteci ale stolnicului Constantin Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu. Și-a strîns în această perioadă informațiile privind atît istoria țărilor române, cît și a statelor învecinate, informații pe care le va prelucra ulterior în scrierile sale.

În 1688, în timpul răzcoalei antiotomane a sîrbilor conduși de Novac Petrovici, Gheorghe Brancovici a luat legătura cu răsculații, sperînd în înlăturarea dominației turcești. În anul următor, sub impresia succesorilor dobîndite de austrieci în confruntarea cu otomanii, a lansat o proclama-

ție prin care chema la răzcoală sîrbii. Și-a organizat, totodată, un grup armat de cîteva sute de oameni, cu care intenționa să se angajeze în lupta antiotomană. N-a reușit însă să treacă Dunărea. S-a retras la Tismana, de unde a fost chemat la Cladova de prințul Ludwig-Wilhelm de Baden, comandantul trupelor austriece. Acuzat de a fi căutat sprijinul Rusiei, cu care Austria se afla în rivalitate în cucerirea dominației în Balcani — Gheorghe Brancovici — care, după cum scria L.F. Marsigli¹, „se socotea stăpînului legitim și ereditar al întregii Serbii și, pe acest temel, atrăsese și supunerea acelei populații, cu atît mai mult, cu cît se bucura de ajutorul domnului Țării Românești” — a fost arestat, dus la Sibiu, apoi la Viena. Ultimii 22 de

ani de viață i-a petrecut în detenție la Viena și, apoi, la Eger (Cheb, în Cehoslovacia). A încetat din viață în decembrie 1711.

Gheorghe Brancovici este autorul a două cronică: una de dimensiuni reduse (cca. 60 pagini de manuscris), elaborată în limba română, și alta de mari proporții (aproximativ 2 600 pagini manuscrise), redactată în sîrbește. A mai alcătuit și cîteva scrieri religioase: o carte de rugăciuni, un catehism și comentarii pe marginea unor versete biblice (după unele opinii, acestea s-ar datora fratelui său, Sava Brancovici). Ele sînt scrise tot în limba română și se păstrează, într-un manuscris de aproape 400 pagini, la Belgrad.

Indiferent că au fost scrise de el sau de fratele său, paginile respective au meritul de

¹ Magazin istoric, nr. 6/1980.

Brancovici, pentru consolidarea poziției sale la Poartă, diplomatul transilvănean fiind cunoscut în cercurile de acolo.

In decembrie 1672, Gheorghe Brancovici sosea la București, pentru a-i relata lui Grigorașcu Ghica evoluția internațională și pentru a solicita intervenția domnului Țării Românești în favoarea fratelui său. Cu acest prilej se vor fi pus probabil bazele actului secret dintre domn și diplomatul transilvănean ce va fi semnat cîteva luni mai tîrziu, la 20 aprilie 1673. Prin acest act Grigorașcu Ghica oferea lui Gheorghe Brancovici și rudelor sale întregul concurs material și moral, atîtă timp cît diplomatul îi rămînea credincios. Actul original — nepublicat pînă acum în Românește — păstrat în Arhiva Academiei Sîrbe de Știință și Artă din Belgrad, Colecția istorică nr. 114 (datat greșit 1683 în loc de 1673) este adresat de domnul Țării Românești lui Brancovici, desemnat cu numele de „pan Gheorghe Brîncoveanu!” și cuprinde următorul text: „Io Grigore Ghica voievod, din mila lui Dumnezeu domnul Țării Românești...”, dat-am scrisoarea noastră, ca să fie de mare credință în mila dumisale, bun prietenului nostru pan Gheorghe Brîncoveanu, cum noi să-l ținem „pe dumnealui la mare cinste și la din destulă milă și la mare credință, nu numai pe dumnealui, ce și tot neamul dumisale. Și taina și sfatul, care între noi iaste legat, pentru bonul [bunul] public și pentru lărgirea sfînteii bisericii noastre, aceste taine în toată viața noastră să le ținem în taina cea săfletească a noastră. Și la prietenii dumisale voi fi prieten și de neprietenii dumisale încă-l voi apăra și le voi sta împotrivă. Și ferească Dumnezeu de vr'o primejdie sau la aungere de lipsă, iară [și] cu milă domnească să-l ajutorim și să-l scoatem și din primejdie și din lipsă și să-l ajutorim întru toate ca pre un bun credincios prieten al casei noastre. Însă pînă la vremea aceia ce să va ține și dumnealui de

credință cătră noi și cătră tot neamul nostru, pînă la aceia vreme și noi, după făgăduiala noastră, să urmă, iar mai înainte ba. Și pre aceste ce mai sus scriu, așa mă făgăduiesc înaintea lui Hristos, spăsoștorul nostru și așa să-mi dea Dumnezeu spăsoșia sufletului meu, de nu le voi urma toate deplin. Dat-am cartea noastră în București, leat 1673, aprilie 20 Io Grigore Ghica voievod”.

Scrisoarea este revelatoare pentru „legătura de credință, de taină și sfat” (cum definea legăturile dintre români un alt cărturar al vremii, Kiril Lucaris) existentă între domnul Țării Românești și cronicar. Ținînd seama de obiectivele politice ale lui Grigorașcu vodă și, de asemenea, de planurile năzuite de Brancovici, precum și ale partidei transilvane al cărei reprezentant era, acest tratat ni se înfățișează ca o nouă tentativă de luptă comună a românilor.

Din păcate, legămîntul nu a avut efectele scontate. Soarta celor două personalități a fost asemănătoare, prin tragismul ei. Gheorghe Brancovici — „om abil și îndrăzneț”, după cum îl caracterizează N. Iorga — și-a continuat frămîntata carieră diplomatică. La sfîrșitul anului 1674, revenea la București, pentru a-și încunoștința prietenul asupra evoluției evenimentelor din Transilvania, dar voievodul fusese deja înlocuit, ca o consecință a eșecului otoman în confruntarea militară cu polonii, confruntare de a cărei nereușită fuseseră găsiti „vinovați” domni români. Grigorașcu Ghica s-a stîns din viață — se pare otrăvit — cînd Brancovici se mai afla la București. Un deceniu mai tîrziu, în cursul războiului austro-otoman, declanșat prin asediul Vienei, Gheorghe Brancovici trăia și el amărăciunea spulberării marilor sale planuri. Arestat în 1689 de trupele habsburgice și-a petrecut restul vieții într-o lungă și deznădăjduită captivitate.

a fi servit în acțiunea de rezistență față de politica de deznationalizare (prin religie) promovată de nobilimea maghiară în Transilvania împotriva populației românești majoritare. Comențind asemenea încercări, Nicolae Stoica de Hăteș, un alt cronicar de pe meleaguri bănățene, scria că nobilimea maghiară „au vrut pe rumâni calvini a-i face... Pre atuncea dascăli, pastori din sus în Ardeal veneau, aci rumânește ei învăța a ceti, apoi pre rumâni ungurește îi învăța, la beserică îi ducea, în bisericile ce le luara de la clerul rumânesc”.

Cronica în limba sârbă, al cărei original se păstrează în R.S.F. Iugoslavia, a fost redactată în ultima parte a vieții cărturarului, constituind o variantă mult amplificată a cronicii scrise de Brancovici în limba română. Cunoscută și sub titlul de *Cronica sârbească*, această scriere a fost utilizată încă din sec. XVIII de istoricul sârb I. Raici, care a preluat părți masive din ea în *Istoria slavilor* (4 volume, Viena, 1794-1795). Fragmente referitoare la rumâni din această cronică au fost publicate în 1923 de Silviu Dragomir, în *Anuarul instituției de istorie națională din Cluj*.

De o mai largă răspundere și atenție s-a bucurat așa-zisa *Cronica românească* a lui Brancovici, al cărei titlu întreg era *Cronica slovenilor, Iliricului, Mysii cei de Sus și cei de Jos Mysii*. A fost scrisă, probabil, în anii 1686 și 1687. Originalul textului nu este cunoscut, lucrarea păstrându-se în mai multe copii și variante. Cronica a fost publicată pentru prima dată în 1893 de Aron Densușianu. În 1917, Nicolae Iorga a retipărit-o. O ediție critică însă lipsea. Ea a fost publicată în 1987 la Editura Academiei, sub egida Institutului de istorie „N. Iorga” din București, de cunoscutul medievist și editor de izvoare Damaschin Micoc, împreună cu semnătura acestor rinduri.

În alcătuirea ediției noastre, am utilizat cele 10 manuscrise ale cronicii cunos-

cute, care au circulat în întreg spațiul românesc, dovadă a interesului de care s-a bucurat cronica românească a lui Brancovici atât în Transilvania, cât și în celelalte țări române. Unul dintre aceste manuscrise a fost cumpărat în 1761 de la Istanbul de Enache Kogălniceanu¹, când l-a însoțit în capitala otomană pe domnul Moldovei Constantin Racoviță, mazilit. Cum aflăm dintr-o însemnare, manuscrisul „s-au cumpărat aici, în Tarigrad, di la dascălul lui Ramadan, împreună cu altele în mătălia lui Constantin Racoviță voevod, la leat 1761, avgust 20”.

În deea alcătuirii acestei cronicii s-a conturat probabil după ce Gheorghe Brancovici se implicase în lupta de eliberare a sîrbilor și a altor popoare balcanice de sub dominația otomană. Lucrarea a fost concepută ca o scriere angajată politic, care glorifica principalele fapte de arme ale rumânilor și sîrbilor și ale conducătorilor lor politici și militari în lupta antiotomană. În alcătuirea ei, cronicarul a folosit surse diferite, între care anale și cronică românești, sîrbești și rusești. El menționează uneori izvoarele utilizate, pe care însă nu le reproduce ca atare, ci le prelucreează, conform intențiilor sale.

În redactarea scrierii, autorul a urmat modelul cronografelor, începând consemnarea evenimentelor de la „facerea lumii”. După această primă parte de istorie biblică, urmează o altă, care rezumă istoria „celor patru împărății”, și, în fine, o a treia parte consacrată istoriei popoarelor din Europa centrală, orientală și din Balcani. Ea se încheie cu descrierea asediului Vienei², din 1683, eveniment contemporan autorului, cuprinzind totodată și relatări cu valoare memorialistică. Cronica lui Brancovici este prima lucrare de acest fel scrisă în românește în Transilvania și, totodată, cea dintâi încercare de istorie universală, redactată în limba română.

Diferitele variante manuscrise, provenite de la diverși copisti, consemnează știri și informații referitoare la rumâni, preluate atât din lucrări cunoscute, precum și din altele rămase neafiate — între ele, și o anume *Istorie a războaielor Țării Românești*. Unele din aceste informații au fost introduse sau prelucrate și de copistii cronicii, deoarece ele diferă, uneori, de la o copie la alta. Toate sînt însă unanime în a sublinia elogios lupta rumânilor pentru apărarea pămîntului lor.

Evenimentele anului 1330, care au marcat consolidarea statului feudal independent românesc de la sud de Carpați, sînt consemnate astfel de cronicar: „Carol, craiul unguresc, s-au sculat cu oaste... și-au mers în Țara Muntească împotriva domnului Basarab voevod și au fost luat Severinul fără de nici o pricină. Și pentru că nici o treabă n-au avut cu dînsul, să-i prade țara și să o calce, Dumnezeu au fost intru ajutoriu lui Basarab voevod și au bătut pre Carol, craiul ungarilor”.

Dintre strălucitele fapte de arme ale rumânilor în lupta antiotomană, *Cronica* înregistrează la loc de cinste biruința lui Mircea cel Mare la Rovine. Una din variantele cronicii cuprinde, de altfel, cea mai amplă și frumoasă descriere a luptei dintre domnitorul român și oștile sultanului Bajazid, din care cităm acest fragment: „Domnul Mircea, voevodul Țării Muntești, împreună cu rumânii, au bătut pre împăratul turcesc la Rovine. Și atîta i-au znopt de tare pre turci, cit n-au fost mai pomenit nici ei războiu groaznic ca acela, că să vîrsasă singele oștilor pre cîmpi pînă deasupra de chișățile cailor”.

Este prezent în cronică și Iancu de Hunedoara, „carele cu vrednicia vitejiei lui s-au învrednicit a fi și voevod Ardealului”. Cu vădită satisfacție este relatată înfringerea otomanilor de către Vlad Tepeș în 1462: „Împăratul turcilor au mers în Țara Muntească, să bată pre Vlad vodă și nimica n-au putut isprăvi, ci de-abea au scăpat și el cu viață. Încă de nu s-ar fi tras

¹ „Magazin istoric”, nr. 7/1977; 5/1986; 7/1983.

(Continuare în p. 26)

1855: CĂLĂTORIE ÎN EUROPA

A. T. LAURIAN

Istoric, filolog, editor de texte, tribun pașoptist, August Treboniu Laurian (1810-1881) a activat atît în Transilvania (de unde era originar), cit și în Moldova și Țara Românească, ilustrînd — prin însăși cariera sa — faptul că cele trei țări române constituiau o singură țară pentru toți românii de-o parte și de alta a Carpaților.

Profesor de filosofie în București (1842), unde a înflințat împreună cu Nicolae Bălcescu revista Magazin istoric pentru Dacia (1845), aflat între conducătorii revoluției din Transilvania (la 3/15 mai 1848 el a citit programul revoluționar în marea adunare națională de la Blaj), A.T. Laurian a fost, de asemenea, inspector general al școlilor din Moldova (1852-1858), profesor al Universității din București și primul decan al Facultății de litere (1864-1878), secretar general și președinte al Societății Academice Române (1870-1872, 1873-1876).

A tipărit manuale și studii de istorie, între care o Istorie a românilor, proiectată în opt volume (au apărut doar trei), începînd de la geși și pînă în prima jumătate a sec. XIX.

Chemat în 1852 de domnitorul Grigore Ghica la Iași, A.T. Laurian a fost numit inspector general al școlilor avînd, astfel, conducerea învățămîntului în Moldova. În această calitate a acționat cu deosebit zel pentru reorganizarea pe baze moderne a sistemului de învățămînt. În capitala Moldovei s-a îngrijit, de asemenea, de editarea manuscrisului lui Gh. Șincai, Hronicul românilor și a mai multor neamuri, în trei volume (1853-1854). Aprelîndu-i activitatea, Grigore Ghica l-a ridicat, în ianuarie 1855, la rangul de agă, pentru neobosită aplicație depusă zi de zi întru înflorirea școalelor naționale și capacitatea și deosebitele sale merite¹.

În același an, a primit însărcinarea de a-l însoți pe Costache Negri la Viena, pentru a urmări lucrările Conferinței desfășurate aici în lunile martie-iunie 1855, în cadrul căreia se dezbăteau problemele regimului politic al Moldovei și Țării Românești în urma înfrîn-

gerii armatelor țariste în războiul din Crimeea (purtat între Imperiul țarist — pe de o parte și Imperiul otoman, sprijinit de Franța și Anglia — pe de alta).

După suspendarea Conferinței — eșuată din cauza divergențelor de interese ale participanților: Poarta otomană, Anglia, Franța, Austria și Rusia — A.T. Laurian a întreprins o călătorie prin unele state europene (Germania, Franța, Anglia, Italia) pentru a studia organizarea învățămîntului din aceste țări. S-a bucurat de aprecieri în locurile vizitate, primind, la 20 iulie 1855, titlul de doctor al Academiei din Hanovra.

În timpul călătoriei a trimis în țară o serie de corespondențe, care au apărut în Gazeta Transilvaniei și Foaie pentru minte, inimă și literatură și prin care comunica impresii și informații despre localitățile vizitate. Era preocupat și de aflarea unor mărturii istorice privind trecutul românesc. Astfel, la Roma, cercetînd Columna lui Traian, constata că în oraș se află numeroase copii în bronz ale celebrului monument. „S-ar cădea — scria Laurian — ca fiecare bibliotecă românească să-și procure cîte una din aceste copii pe care este sculptată istoria străbunilor noștri“.

Din corespondențele lui Laurian publicate de cele două gazete brașovene, am selectat cîteva fragmente, transcrise conform normelor ortografice actuale și cu intervențiile noastre explicative în paranteze drepte. Ele dezvăluie o latură a activității istoricului mai puțin cunoscută², notațiile sale înscrîndu-se în buna tradiție a însemnărilor de călătorie promovată de Ienăchiță Văcărescu, Dinicu Golescu, I. Codru Drăgușanu, călători și ei pe drumurile Europei, ale cărei așezări le-au privit nu numai cu admirație, dar și cu cumpănit ochi critic.

Ioan LĂCUSTĂ

¹ Astfel, dicționarul Călători și exploratori români, publicat de V. Borda, în 1985, nu-l menționează și pe A.T. Laurian între călătorii români de la mijlocul veacului trecut.

Dresda, 26 mai/7 iunie 1855. Conferințele de la Viena se închiseseră, la Paris se schimbaseră persoana principală din ministere, la Constantinopol se prefăcuse tot ministerul, în Crimeea, Canrobert dăduse comanda supremă în minile lui Pelissier; se mai aștepta, la Viena, venirea lui Reșid Pașa, dacă după întoarcerea lui Redcliff din Crimeea nu s-ar prefăcea iarăși ministerul care se schimbaseră în absența lordului; între acestea, tăcere, tăcere adincă la Viena, numai miercuri în 18/30 mai se întrerupse trista taciturnitate prin serbarea aniversării Academiei științelor. Ministrul Bach, ca curator, deschise ședința prin un cuvânt solenel. Domnul Baugartner vorbi despre lucrările Academiei, domnul profesor Tzippe despre aur, aramă și fier. Dară nici aur, nici argint nu se vede la Viena, ci numai hirtie, hirtie curată, pe care este scris un preț ce tot scade din zi în zi.

Eu mă pusei pe drum de fier joi dimineața la 7 ore și plecai spre Dresda.

Vineri în 1 iunie trecui prin ținuturile cele romantice, numite Elveția saxonă și la 5 ore după amiază-zi ajunsei în Dresda.

Această capitală zace pe un șes frumos lângă riul Elba, care trece prin mijlocul ei. Începutul ei se pierde în întunericul veacului de mijloc, pe la anul 1206 se afla decorată cu titlul de cetate; pe atunci Dresda era proprietate a episcopiei, mai pe urmă a comiților marginari de Meissen, unul dintre aceștia, Enric ilustrul, își așază locuința la Dresda. De la anul 1454 încoace, Dresda e reședința liniei Albertine a casei Saxoniei și de la anul 1806 a regilor Saxoniei. Precum toate cetățile cele vechi (mai virtos cele mărginașe) se văd înconjurate cu ziduri, așa era și Dresda până la anul 1815. Atunci se află de cuviință a dărima acele valuri netrebuitoare și a da cetății o mai mare întindere.

Arhitectura Dresdei nu oferă ceva extraordinar, mai toate casele sînt de o formă înaltă cu 3 pînă la 4 caturi, mai toate din centeniul [veacul] acesta sau din cel trecut. Din cauza întrebuițării cărbunilor de pămînt se văd toți pereții acoperiți cu o tînătură de funingine subțire, ca pereții unei fărării.

Numărul caselor se suie pînă la 3 700 și al locuitorilor pînă la 104 000 de suflete — mai toți germani, de confesiune luterani, afară de familia domnitoare, care de la an 1697 mărturisește credința catolică, împreună cu vreo 4300 de locuitori ai cetății. Evrei se află în Dresda la vreo 700 de suflete și au o sinagogă minunat de frumoasă, care se caută și de către creștini din cauza muzicii celei încântătoare. Chiar în ziua dîntii a sosirii mele, vineri după amiază-zi, trecind din întîmplare pe calea în care se află sinagoga, auzii un bas tare și mă abătui în casă, unde luai parte la vespre,

împreună cu fiii lui Israil și pot zice că-mi plăcu foarte ceremonia lor.

Dresda, 8 iunie, stil nou. Europeanilor noștri le place a da Dresdei numele de Florența Germaniei, și în adevăr artele și științele se fac de minune reprezentate în această cetate. Dresda posedă [așezăminte] de mare preț, înființate mai virtos de electorii August I și II, care trăiră în jumătatea dîntii a centeniului trecut. Acești domnitori adunară tesaur de tot felul, arte din toate țările și le așezară în reședința lor prin care ajunse aceasta la un renume european.

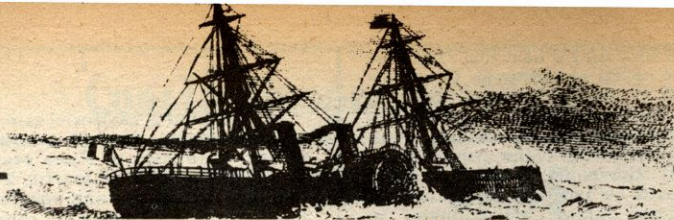
Biblioteca regală numără la 300 000 de volume, la 3 000 de manuscrise, 2 000 de incunabule, 182 000 de disertăciuni [dizertații] și la 20 000 de carte [hărți] geografice.

Salonul de instrumente matematice și fizice, camera de modele, Muzeul de istorie națională, muzeul de obiecte istorice cu diverse armături din veacul de mijloc, Bolta cea verde cu numeroase colecțiuni de tot felul de obiecte artistice de metale, de petri prețioase, începînd cu centeniul 15 pînă în zilele noastre, merită un loc între cele dîntii așezăminte de genul acesta în Germania.

Dacă galeria de picturi compusă din 2 000 de bucăți n-are păreche în toată Germania, ea se compară cu cele dîntii ale Europei: originale minunate din școala italiană, flamandă, franceză și germană. Aci e *Madonna di San Sisto*, originalul de Rafael, *Magdalena* lui Correggio și mulțime de capete de opere din școala venețiană, ferrareză, napolitană. La acestea mai adaugă cabinetul de statui antice, muzeul numit al lui Mengs, cu copii de sculpturile cele mai renumite, cabinetul de monede și, în fine, cabinetul de porțelan chinez, japonez, indian, francez și saxon, așezat în 19 saloane mari.

Dresda este scaunul institutelor și asociațiilor pentru înaintarea științelor, industriei, educăciunei și ajutorarea [asistența socială] a omenirii. Între acestea se numără: Asociațiunea pentru culegerea și păstrarea antichităților patriotice; Societatea pentru înaintarea științelor naturale și a medicinei; Societatea mineralogică; Academia medicochirurgicală pentru formarea medicilor militari și a chirurgilor; în unire cu dînsa sînt așezămintele clinice — un institut de maternitate, o școală veterinară și o grădină botanică — Academia artelor plastice, compusă din trei clase de învățatură și din o școală de arhitectură. 15 profesori se ocupă cu învățătura și afară de acestea țin prelecțiuni asupra anatomiei și a istoriei artelor.

Școala militară compusă din două institute despărțite după scopul învățăturii și felul armelor, adică din școala de cadeți și din școala de artilerie.

Gimnaziul public, numit Școala de la cruce; două gimnazii private, un institut politehnic, două școli reale; un seminarium de învățători și mulțime de școli primare fondate de particulari sub diverse numiri.

Lipsa [Leipzig], 10 iunie. La 7 iunie, la sărbătoarea cea mare a bisericii catolice, numită joia verde, am ascultat predica la biserica Curții. Regele împreună cu toată familia era de față.

Alt gen de cult — pe care cei vechi îl număra tot între cele divine, însă modernii l-au redus la un divertisment profan, dar cu toate acestea el face unul dintre momentele principale ale vieții națiunilor cultivate — este teatrul. Dresda are un edificiu minunat de frumos — poate că iarna este și căutat —, dar eu îl aflai acum mai cu totul desert; farsa la care mă întimplai să asistez, *Principele fermecat*, se jucă foarte mediocru și din cauza aceasta nici nu mă dusei la teatrul din cetate. Dar și mai rău se jucă bucată lui Schiller *Tilharii [Hoști]*, în teatrul de vară de la Reisevitz. La Lipsa, teatrul cel mare (de iarnă) este închis, însă la teatrul de vară, care este destul de frumuseț, se dau reprezentațiuni pe toată ziua. Eu asistai la bucată lui Kotzebue numită *Arendașul Cuminii [Der Pächter Feldkummel]*¹, care se jucă foarte bine.

Berlin, 25 iunie. Eu nu vă voi descrie Berlinul, căci l-au descris alții destui. Deci mă voi mărgini a însemna că cetatea aceasta zace lângă râul Spree, care o taie în mai multe direcțiuni. Este zidită foarte regulat, numără peste 8 000 de case și la 424 000 de locuitori. Berlinul are o universitate, o academie de arhitectură, un institut de industrie (politehnic).

Potsdam, 4 iulie. Venind de la Magdeburg, eu am trecut pe lângă Potsdam, dară n-am avut timp să descind în oppid [oraș]. Deci făcu astăzi din Berlin o plimbare de o oră pe drumul de fier spre a vedea și acest loc de delicii al regilor prusiani.

Potsdamul are o puseciune [poziție] destul de plăcută în provincia cea plată și sterilă a Brandenburgului. Castelul regelui din oppid, Castelul cel nou zidit de Frederic cel Mare după războiul de 7 ani, apoi grădina Sanssouci, cu jocurile de apă cele minunate, cu castelul lui Frederic și cu faimoasa moară de vânt ocupă cu plăcere ochiul și fantasia vizitatorului.

Eu sint ostent de plimbare însă mulțăm de petrecere și [mă] grăbesc a vă expedia aceste puține linii dictate de o adincă impresiune. Eu am dorit să văz pe celebrul autor al Cosmului [Kosmos, 5 vol., 1845-1862], A. Humboldt [1769-1859, naturalist și geo-

graf german], care petrecu aici toată săptămîna cu regele ce se afla morbidu [bolnav], însă înțelegi cu mîhnire că el se dusesse aseară la Berlin și că se va întoarce luni iarăși la Potsdam.

12 august. Este aproape o lună de zile de cînd am părăsit Germania și am trecut în Franța. Iată-mă acum în mijlocul Parisului, acestei capitale a imperiului francez, care pentru momentul de față au devenit capitala Europei, că să nu zic capitala lumii. Un conflus înfricoșător de oameni din toate părțile lumii îngroașă numărul locuitorilor indigeni care sint și așa destul de numeroși. Simbătă, 6/18 august, veni și regina Britaniei [Victoria] spre a pune coroană acestui conflus. În zilele trecute regina vizită palatul de arte și de industrie; aseară se dete un bal împărătesc la curtea cetății (Hôtel de ville); astăzi la 5 ore după amiază va fi revistă [paradă militară] în Cîmpul lui Marte.

Londra, 2 septembrie. Plecînd de la Paris, am ajuns la Boulogne și am trecut la Folkestone în Britania. Marea a fost cam furtunoasă și am pătimit tare de nausee sau de așa-numitul rău marin. După ce am vizitat mare parte din memorabilitățile Londrei — între acestea și palatul de cristal din Sydenham, care este una dintre cele mai mari minuni ale lumii și întrece cu mult pe cel de la Paris — m-am dus la Oxford, unde am văzut în biblioteca Bodleiană *Tetraevangheliul* scris de monahul Gavril [Uric] la anul de la facerea lumii 6937 (sau 1429) în monastirea Neamfului în Moldavia pentru domnul Alexandru și doamna Marina, de pe care mi-am luat și notițe. Cunoștința care am făcut-o cu profesorii din aceea universitate minunată în felul său fu de mare interes pentru mine.

După întoarcerea mea la Londra m-am dus la Windsor și am vizitat vechiul castel al reginei și colegiul de acolo. Am cules multe notițe și mi-am făcut multe însemnări.

Paris, 2 septembrie. M-am întors de la Londra iarăși la Paris. Aici în Paris n-am de scop să petrec mai multe zile, ci după ce-mi voi pune trebile la cale, plec la Lyon și de acolo în Italia, apoi mă întorc în Patrie.

Turin [Torino], 12 septembrie. În 5 septembrie am plecat de la Paris pe drumul de fier și seara am ajuns la Lyon. Am vizitat această cetate comercială pe care francezii o numesc a doua după Paris. Universitatea era închisă, iară la liceu am nimerit tocmai la examenele ce făceau elevii care se preparaseră pentru școala politehnică și am asistat la dinsele cu plăcere.

De la Lyon am plecat cu carul iute și am trecut Alpii pe drumul pe unde a trecut Hannibal în Italia.

¹ Feldkummel, în germană — chimion (latină = Cuminum Cyninum).

Turinul este una dintre cele mai frumoase și mai regulate cetăți ale Europei. O universitate renumită și mulțime de institute literare și artistice înfrumusețează capitala Piemontului, care se poate numi cu dreptul centrul mișcării științifice din Italia. Amicul meu, prea învățatul Giovenale Veggio-Rusca, mă făcu cunoscut cu personalitățile care reprezintă diversele ramuri ale științelor în Piemonte.

Genua [Genova] 16 septembrie. Alaltăieri am venit pe drumul de fier de la Turin la Genua, capitala vechii republici cu care am fost în relațiuni comerciale în evul de mijloc. Genua are o universitate și 4 biblioteci. Arhivele ei sint bogate de materie istorică și trebuie să se afle multe documente atingătoare și de țările noastre.

Astăzi la 12 ore am asistat [în catedrala San-Lorenzo] la Tedeum pentru luarea Sevastopolii. La 6 ore plec cu navea de vapor „Maria Antoneta” spre Livorno și de acolo la Civita Vecchia. Marea Ligustică [Ligurică] se vede liniștită; nu știu dacă nu mă va trata ca cea britanică. Dacă voi scăpa cu viață, vă voi mai scrie.

ALEXANDRU II MIRCEA

(Urmare din p. 12)

mănești, urmărind succesiunea de la primii Basarabi până la Alexandru vodă¹.

Politica domnului Țării Românești s-a răsfrint cu rezultate bune și pe planul activității editoriale, care a marcat, prin diaconul Coresi, momentul de vîrf al sec. XVI. Coresi reinnodase șirul tipăriturilor românești în anul 1556, dar această activitate a cunoscut apogeul îndeosebi în timpul lui Alexandru și al fiului său, Mihnea II, prin apariția unui număr de 14 cărți, între care toate importante tipărituri în limba română editate de tipograful român și destinate, cum o mărturisesc *Predosloviile* lor, românilor de pretutindeni: „Eu, diacon Coresi, deaca văzui că mai toate limbile au cuvîntul lui Dumnezeu în limba lor, numai noi, rumâni n-avem... am scris... pre limba rumânească, să fie de înțelegătură”.

Tipărite la Brașov, însă cu cheltuiuala voievodului Țării Românești, cum reiese din epilogurile lor, aceste lucrări au circulat în tot spațiul românesc, fiind unul din principalele mijloace de menținere și răspîndire a ideii unității de neam; alături de ele, cărțile manuscrise, precum acel splendid manuscris miniat de la Sucevița, în Moldova, cu portretele lui Alexandru II și al fiului său, contribuiau, desigur și la sinteza artistică românească.

Despre sfîrșitul lui Alexandru II Mircea, Grigore Ureche scria: „Vă leato 7085[1577] aprilie 15, răposat-au Alixandru vodă, domnul muntenesc, fratele lui Pătru vodă Șchiopul, și l-au astrucat în mănăstirea Ostrovul — aproape de București, ce este zidită de dînsul care au domnit 9 ani și o lună, și au rămas domniia Mihnei vodă, fiie-său. Într-acesta an s-au arătat în văzduh stea cu coadă sau cumu-i zic unii cometha”.

În realitate, la data la care Grigore Ureche consemna decesul, Alexandru vodă mai trăia încă. Era însă foarte bolnav și, pe deasupra, se confrunta cu noi candidați la

În continuarea călătoriei sale, A.T. Laurian a vizitat Roma, de unde a trimis mai multe scrisori (publicate în *Foaie pentru minte...* la 12 octombrie 1855, 28 martie, 2 mai și 30 mai 1856), în care făcea lungi incursiuni în istoria fostei capitale a Imperiului roman.

La sfîrșitul anului 1855, Laurian s-a întors în țară, reluîndu-și activitatea în cadrul Departamentului cultului și al învățăturilor publice de la Iași, participînd, totodată, la pregătirea și înfăptuirea unirii principatelor.

Însemnările sale de călătorie — din care am reprodus cîteva fragmente — fac dovada interesului cu care a cercetat unele orașe și instituții din Europa occidentală, precum și a dorinței sale de a informa — în buna tradiție a presei românești — cititorii despre cele văzute și aflate, contribuind astfel, și pe această cale, la ampla operă de modernizare a societății pe care au desfășurat-o, la mijlocul secolului trecut, revoluționarii și cărturarii generației de la 1848. ■

domnie (un anume Rosso, la Istanbul). A murit la 28 iulie 1577. Uniunea dinastică realizată cu atîta trudă a persistat. Vreme de încă 14 ani, Petru Șchiopul și Mihnea II au întreținut strînse legături de colaborare, evidente pe toate planurile vieții economice, politice, culturale, și au declanșat noi inițiative, între care cea mai răsunătoare a fost stingerea vechii vrăjmășii dintre Mircești și Mihnești, înfăptuită tot printr-o alianță matrimonială.

Ideea domniei unor voievozi din aceeași familie în ambele principate extracarpatice a stărunit în practica politică românească și după dispariția de pe scena politică românească a ambilor voievozi, Petru și Mihnea, în 1591. Urmașul lui Mihnea II la tronul Țării Românești a fost Mușatinul Ștefan Surdul, fiul lui Ioan vodă cel Viteaz. A urmat pe tronul aceleiași țări un nou domn Mușatin, pentru ca, la cumpăna dintre veacuri, Mihai Viteazul să înfăptuiască, la 27 mai 1600, unirea tuturor țărilor române în hotarele dacice, aspirație arzătoare și piatră de hotar în istoria românilor. ■

¹ Magazin istoric, nr. 11/1970.

Constantinopol la 1720:

CHIPUL UNUI ORAȘ

PENTRU ISTORIA UNUI IMPERIU

● Unicat cartografic în premieră mondială ● O revelație după 27 decenii ● Reîntregirea unei capodopere ● Artă și precizie științifică ● Dimensiunile erudiției voievodului cărturar ● O nouă piesă românească în tezaurul culturii universale ● Erorile erudiților

Curiozitatea intelectuală a principelui Dimitrie Cantemir, manifestată în diverse domenii, este astăzi bine cunoscută. Pornind cu precădere de la studiile de filosofie (laică și religioasă), de istorie, literatură, muzică, principele cărturar și-a extins treptat sfera preocupărilor spre discipline umaniste înrudite — geografie, etnografie sau arheologie —, fără a neglija însă și unele științe exacte, îndeosebi fizică și matematică.

Preocupările sale în domeniul geografiei au fost dublate de remarcabile realizări carto-

grafice, geografii George Vâlsan (1885-1935) și Vintilă Mihălescu (1890-1987) subliniind de pildă, performanțele atinse de Cantemir în alcătuirea primei hărți cu caracter științific a Moldovei, lucrare ce însoțește valoroasa scriere *Descriptio Moldaviae*. Există însă și o altă operă celebră a lui Cantemir — *Incrementa atque decrementa Aulae Othomanicae* (Cresterea și descreșterea Curții otomane) — care posedă, în anexă, o altă realizare cartografică de prestigiu a marelui cărturar român: Harta Constantinopolului.

Prima semnalare

Istoricii și geografii s-au familiarizat cu această hartă încă de la jumătatea secolului XVIII, mai ales prin reproducerea ei în cadrul traducerii în limba engleză pe care pastorul Nicholas Tindal a făcut-o *Istoriei Imperiului otoman*, tipărită la Londra în anii 1734-1735. Originalul latin al manuscrisului acestei lucrări a fost descoperit recent, după stăruitoare cercetări ale operei cantemiriene, de prof. dr. Virgil Cândea (*Magazin istoric*, nr. 1/1985), în fondurile Bibliotecii Houghton a Universității din Cambridge-Massachusetts (S.U.A.), dar originalul hărții Constantinopolului, realizat probabil în

acuarelă și cu legendă în limba latină, ca mai toate desenele și schițele cartografice ale lui D. Cantemir, nu a fost identificat pînă în prezent.

Există însă o copie originală, în limba rusă, a acestei hărți, copie realizată încă în timpul vieții autorului. Existența ei a fost semnalată prima dată de către B.P. Hasdeu, într-o notiță publicată în 1860, în care arăta că „în cartoteca principelui Lobanov-Rostovski se păstrează harta Țarigradului, direasă [ridicată] de Dimitrie Cantemir și tipărită la Moscova în 1717, în rusește, în două foi mari”. Informația lui Hasdeu conține două erori în privința locului gravării hărții și a datei, respectiv „Moscova” și „1717”.

În colecțiile Muzeului Ermitaj din Leningrad se păstrează matritza de aramă a hărții menționate de Hasdeu, cu precizarea locului gravării și a datei (St. Petersburg, 1720). Ea

a fost executată de către apreciatul gravor al curții lui Petru cel Mare, Aleksei Feodorovici Zubov, după desenul original al principelui Dimitrie Cantemir. Această piesă a fost cunoscută în literatura rusă de specialitate din veacul trecut, fiind menționată de către Piotr Pekarski, în 1862, în lucrarea *Știința și literatura în Rusia sub Petru cel Mare*. Despre această hartă gravată de Zubov au avut cunoștință atît Grigore Tocilescu¹ (o menționează în raportul său înaintat Academiei Române și publicat în analele acestei instituții, în 1876), cît și George Vâlsan (*Opera cartografică a principelui Dimitrie Cantemir* 1924-1925), dar ea n-a fost niciodată reprodușă în țara noastră sau în altă parte. Preluînd în pripă și necritic informația dată de Hasdeu, istoricul P.P. Panaitescu a

¹ *Magazin istoric*, nr. 6/1980.

afirmat, în monografia sa dedicată lui Cantemir, publicată în 1958, că „harta Constantinopolului gravată cu legenda în rusește, cuprinzând două foi mari, cu data 1717, se afla într-o vreme în biblioteca cneazului Lobanov-Rostovski, dar azi nu se mai cunoaște, cel puțin în bibliotecile mari, nici un exemplar al acestei hărți”.

În istoriografia contemporană, harta a mai fost amintită doar de cercetătorul sovietic Aleksandr Ivanovici Babii, într-o mică monografie din 1984, dedicată lui D. Cantemir.

Desenat

de principele

Dimitrie Cantemir

Astăzi, în afara matriței de la Muzeul Ermitaj, se cunosc și două reproduceri ale hărții cu legenda tradusă în limba rusă, „în două foi mari”, așa cum specifica Hasdeu, purtând însă data de 1720, iar ca loc de execuție *St. Petersburg*, precum și consemnarea numelui amintitului gravor: Aleksei-Zubov. Exemplarele se păstrează la Biblioteca Academiei de Științe din Leningrad sub cota V R $\frac{K}{46}$

și R $\frac{K}{47}$ și provin, unul din cabinetul lui Petru cel Mare, iar celălalt din biblioteca tipografică sinodale. Localizarea și proveniența lor sînt specificate în *Studiul istoric și indicator al fondurilor sectorului de manuscrise al Bibliotecii Academiei de Științe. Hărți, planuri, crochiuri, desene și gravuri adunate de Petru I, Moscova-Leningrad, 1961, p. 184, nr. 395.*

Aici, la Leningrad, am avut și eu prilejul să cercetez, în noiembrie 1986, exemplarul provenit din cabinetul lui Petru I. Harta, plătată în două

foi mari, are dimensiunile de 59,5 x 82,2 cm și poartă următoarea legendă în limba rusă: *Planul Constantinopolului sau al Tarigradului, care se numea mai înainte Bizanț iar în vechime Bygos. Cucerit de Mehmed al II-lea în anul Domnului 1453, în luna mai, ziua 29. Desenat de principele Dimitrie Cantemir.* Documentul cartografic gravat în 1720 sub atenta supraveghere a lui Cantemir a avut o circulație autonomă prin exemplarele imprimare și difuzate într-un tiraj care a rămas necunoscut, precedind cu 14 ani apariția traducerii engleze a *Istoriei Imperiului otoman* și a hărții care o însoțește. Tipărirea separată a hărții în Rusia se explică nu atât prin interesul științific pe care îl stîrnea, ci, mai mult ca sigur, datorită datelor strategico-militare și economice pe care ele le ofereau și care au atras atenția cercurilor conducătoare din Petersburg și în special a țarului Petru I.

Lucrarea gravată în 1720 prezintă însă importante diferențe față de varianta engleză anexată de N. Tindal la traducerea pe care a tipărit-o la Londra în 1734-1735, și nu atât din punct de vedere cartografic propriu-zis, cît mai ales ca text și dispunere grafică. Astfel, poziția legendei, a explicației reperelor topografice, a desenului palatului lui Cantemir de la Constantinopol, a însemnelor geografice și a scării în care a fost ridicată harta sînt diferite. În plus, planul în limba rusă posedă o vedere a portului Constantinopol, datorată lui Zubov, care lipsește din varianta Tindal. În harta gravată în 1720, în colțul din stînga sus, figurează schița palatului lui Cantemir de la Constantinopol purtînd ca număr de ordine cifra 101, iar dedesubt precizarea „gravat de Aleksei Zubov în St. Petersburg”. Atît desenul palatului cît și legenda planului — amplasată în partea de sus a gravurii spre dreapta — sînt încadrate într-un chenar mai larg, care cuprinde și explicația celor 161 repere topografice marcate cu cifre

pe hartă. Planul orașului cu orientarea sud-vest — nord-est conține aglomerările urbane și suburbane de pe cele două țărmuri — european și asiatic —, despărțite prin strîmtorarea Bosfor, două roze ale vînturilor ce apar și în varianta lui Tindal, dar una modificată, iar cealaltă simplificată. Prima roză a vînturilor este desenată în josul hărții, cu indicația *Propontida*, iar cea de a doua în colțul din dreapta sus, cu explicația *Pontea Evksinii*.

În apropierea primei roze a vînturilor, în dreptul Mării de Marmara, figurează precizarea „în vechime numită Marea Vevrikiei” și indicația scării planului „în verste rusești”; deasupra, către jumătatea hărții, într-un chenar dreptunghiular, a fost încadrată imaginea portului purtînd explicația „vedere a portului” și mențunea: „gravat de Al. Z.: 1720”. Toate aceste elemente sînt absente în versiunea Tindal, care rezumă legenda hărții doar la „A Plan of Constantinople”, fără nici o indicație de autor sau gravor și reproduce explicația celor 162 repere topografice (cu unul mai mult decît harta gravată în 1720). Scara variantei Tindal este în mile engleze, iar explicațiile reperelor topografice au fost mult simplificate.

Comparînd cele două hărți, am descoperit nu mai puțin de 69 diferențe în redactarea celor 161 texte explicative ale reperelor topografice, toate în detrimentul versiunii Tindal; sînt diferențe decurgînd din 47 traduceri inexacte sau simplificate în limba engleză, 20 omisiuni (cu precădere trimiterile la vechiul nume bizantin al topocului otoman) și două inversări de cifre. Apare clar, acum cînd sîntem în posesia copiei executate sub supravegherea lui D. Cantemir, că simplificările, erorile de lectură și omisiunile din varianta engleză, care a fost tradusă din rusește, nu de către Tindal, ci de un cunoscător superficial al acestei limbi, au scăzut mult valoarea științifică a hărții din versiunea engleză.

Mai presus de toate lucrările contemporane

Versiunea gravată în 1720, care reprezintă copia de autor cea mai completă a hărții datorate lui Cantemir, este superioară tuturor realizărilor cartografice contemporane ei, de pildă celei din atlasul din 1725, datorat cunoscutului geograf Matthias Seutter (1678-1757), de la curtea împăratului german Carol VI, care a inclus în lucrarea sa și un plan al Constantinopolului. Planul cartografului german cuprinde o schiță geografică și o vedere destul de rudimentare ale capitalei otomane, cu doar 23 repere topografice. Superioritatea lucrării cantemiriene rezultă nu numai din bogăția de informații a hărții, ci și din maniera artistică de execuție.

În alcătuirea hărții sale, principele cărturar român a utilizat cunoscuta sa erudiție, apelând la izvoare antice și bizantine, efectuând intense investigații, spre a reconstitui denumirile anterioare ale unor repere topografice otomane contemporane lui. Chiar în legenda hărții, el precizează că Constantinopolul este vechiul Bizanț, orașul-capitală al lui Constantin cel Mare, iar aglomerarea urbană ce l-a precedat a fost anticul Bygos, de care amintea Plinius cel Bătrîn. La fel, referindu-se la Marea Marmara, anterior Propontida, a ținut s-o mai denumească și Marea Vevrikiei sau a Vevrikilor, făcând aluzie — după istoricul grec Eusebius din Caesarea — la vechea populație de origine tracică a bebricilor, care a emigrat în Bithynia (numită cândva și Bebrikia) și în Asia Mică în sec. XII î.e.n. În localizările sale de arheologie bizantină, Cantemir a făcut, în mod evident, apel și la două lucrări de referință ale epocii: *De Constantinopoleos Topographia*, de Pierre Gilles (Gyllius), ediția princeps apărută la Lyon în 1561, și *Constantinopolis christiana* a lui Charles du

Fresne Du Cange, apărută la Paris în 1680. Faptul este dovedit prin referirile și identificările sale după acești doi învățați privitoare la mănăstirea Blacherne, Hipodrom, Acropole, vechea curte a sultanilor (Eski Saray), fostă Omphalos, palatul de la Chalce al lui Constantin cel Mare, bisericile bizantine Sf. Ilie, Sf. Ion Botezătorul, Sf. Dimitrie, Sf. Nicolae, Sf. Phoca, Sf. Anastasie, Sf. Pantelimon, poarta Psamathia sau Psomathia ș.a.

În ceea ce privește conținutul științific-documentar al hărții întocmite de eruditul principe român, trebuie amintit faptul că el a inclus în lucrarea sa 22 palate, castele, turnuri și fortărețe, 31 alte monumente de arhitectură religioasă (moschei, geamii, uțele foste lăcașe de cult creștine și câteva biserici ortodoxe), 21 porți ale orașului (cîteva și cu fosta lor denumire), 11 grădini imperiale și 39 așezări suburbane, sedii ale sultanilor sau ale unor mari demnitari.

În rîndul monumentelor de arhitectură civilă, Cantemir reține saraiul sultanilor, haremumul imperial, Eski Saray (Omphalos), palatul Eyub (fosta mănăstire Blacherne), Saray Burnu, fostul Acropole, Hipodromul sau At-Meydani, palatul viziral, cel al lui yeniceri-agasi, palatul amiralității (kapudania), reședințele de la țară ale sultanilor (de la Daud Bașa și Kara Ağaç Saray), chioșcul palatului sultanului Murad de la Unkâr-Iskelesi, propriul său palat de la Orta-köy, faimoasa temniță de la Yedi-Kule, fortărețele Rumeli Hisari, pe țărmul european al Bosforului (pe locul fostelor castele bizantine Hermion și Lemokopia) și Anadolu Hisari, de pe țărmul asiatic (fosta cetate bizantină Megalokaria). Complementaritatea hărții cu lucrarea *Istoria Imperiului otoman* rezultă limpede din desele referințe ce se fac în textul lucrării la monumentele cuprinse în acest plan. De exemplu, despre palatul Eyub se amintește că se afla în apropierea fostei mănăstiri Blacherne, iar despre Eski Saray că era, pe timpul lui Cantemir, afectat haremului sultanului, ori despre Hipodrom

— At-Meydani că a fost edificat de împăratul Justinian nu departe de Sf. Sofia, de-a lungul curții geamiei sultanului Ahmed, slujind drept manej pentru caii sultanului. Despre propriul său palat de la Orta-köy, Cantemir precizează că l-a cumpărat¹ în vremea sultanului Ahmed II (1691-1695) de la Yusuf effendi, fiul unui intendent al Amiralității (Tersane emini), cărula i-a plătit 25 000 taleri. După aceea l-a restaurat și împodobit, arătînd așa cum se vede în frumoasa schiță inclusă în harta orașului.

După 269 ani

În rîndul edificiilor religioase, Cantemir menționează faimoasa mănăstire, transformată în geamie, Sf. Sofia, apoi geamia Fatih (fosta reședință patriarhală Pammakaristos), geamiile sultanilor Bayazid II, Mehmed Fetih (fosta mănăstire Sf. Apostoli), Süleymân, Ahmed, Seh-zade, Orta Cami (a ienicerilor), a lui Ferhad pașa, a sultanei Valide, Kusi Unği-köy (fosta mănăstire Sf. Pantelimon), o *tekke* (mănăstire) de dervisi, mănăstirile ortodoxe, Sf. Dimitrie, Sf. Ilie, Sf. Nicolae și Mavromolas etc. Din nou o bună parte din reperele amintite se regăsesc și în textul *Istoriei Imperiului otoman*; autorul precizează de exemplu, în lucrarea sa că biserica patriarhală numită Pammakaristos (Toți sfinții) a fost transformată în geamie sub numele de Fetihiye, că Süleymân I a ridicat pe ulița ce duce spre Yangi kapu o geamie mare, dotată cu un colegiu și un spital, geamia purtînd numele Seh-zade etc.

Porțile orașului, în număr de 28, dintre care Dimitrie Cantemir menționează 21, sînt consemnate pe hartă în sensul acelor fusului orar, începînd cu Silivri kapu sau Kapsi și continuînd cu Yeni kapu (poarta nouă), Top kapu (poar-

¹ În realitate, cum s-a constatat ulterior, D. Cantemir nu cumpărase, ci închiriasse palatul respectiv — n.r.

ROMÂNII SÎNT DINTOTDEAUNA PE PĂMÎNTURILE LOR

(Urmare din p. 18)

pre brinci, să se ascundă în lunca Dunării, ar fi perit. Că să află scris în *Istoriile războaelor Țării Rumânești*, precum au fost fugind sultanul pedestru cînd l-au încungiuat rumânii de toate părțile și i-au prădat toate corturile și l-au fost pușcat într-o mină; și, precum spun unii, că dintru aceea să fie murit“.

Sînt amintite, totodată, faptele de arme antiotomane ale lui Pavel Chinezul¹ — transformat de cronicar într-un Brancovici — devenit legendar prin vitejia și forța sa. Cronicarul consemnează, de asemenea, strădanile lui Ștefan cel Mare de a ține piept dușmanilor Țării Moldovei, voievodul „carele — scrie Brancovici — au stînsu 150 000 de turci, iară tătari mulțime fără număr au istovit și pe Mateiașu, craiul ungurescu, încă l-au scos dintru marginile țării...“

Cu vădită satisfacție scrie Brancovici despre „Mihai, voievodul Țării Muntenesci“, viteazul în care popoarele din Balcani vedeau un posibil eliberator de sub dominația otomană. Mihai, notează cronicarul, „dupre ce au bătut multe războaie turcești și de alte neamuri“, a intrat în Transilvania, înfăptuind unirea românilor. Este notat și faptul că viteazul voievod „au făcut și pravoslavnică sînta mănăstire Mitropolia“ din Alba Iulia.

Unirea în 1600 a celor trei țări române sub sceptrul lui Mihai este consemnată ca un fapt deosebit al vremii: „Cu vitejie vrednică otrcîmuind, [Mihai] au lăit puterea neamului rumănesc și cu fericire stăpinind măriia sa cite trei țări, adecă Ardealul, Moldova și Țara Muntenescă, pre urmă, după cițiva ani, au perit la Turda“.

Meritul istoric care revine lui Gheorghe Brancovici este acela de a fi fost primul cronicar în limba română din Transilvania. ■

¹ Magazin istoric, nr. 2/1975.

ta turnului), Edirne kapu (poarta spre Adrianopol), Eğri kapu (poarta strîmbă), Aya kapu sau poarta Sf. Anastasie (corect identificată azi de arheologi cu poarta Sf. Theodosie), Bahçe kapu (fostă Hrisopolis sau poarta Neorion), Çatladi kapu (poarta dublă), Kum kapu, Davud pașa kapisi etc. Și despre porțile orașului, în textul lucrării *Istoria Imperiului otoman* se fac unele referiri, ca de pildă, Edirne și Eğri kapu, Top kapu etc.

Dintre numeroasele așezări suburbane ale Constantinopolului, autorul hărții a menționat cu precădere pe acelea unde se aflau reședințele de vară ale sultanilor sau ale marilor dregători ai Porții. Așa este cazul celor de la Abbas-köy, Kara Mustafa pașa, Kalfa-köy, Küçük-köy, Kâtiz-hane, Tatavla, Cihanir (fost Karopoli), Beşik Tașköy, Orta-köy (fost Sf. Phoca), Kuru-çeşme (fost Diploklionion și Hasonion), Arnautköy (fost Michaelien), Balta Liman, İstiniye, Yeni-köy (fost Neo horion sau Neorion), Tarabya, Büyükdere, Dermusede, Sari Yeri (locul galben), Üsküdar (fost Chrysopolis), Çengel-köy (fost Hrisostoma), Kadi-köy (fost Calcedon), İnğiri-köy, Beykoz etc.

În sfîrșit, pe planul orașului sînt consemnate grădinile imperiale de la Yenibaşı, Iskender Bahçesi, Beybek Bahçesi, Dolma Bahçesi (unde s-a ridicat frumosul palat modern al sultanilor din sec. XIX), Kulë, Kondili, Çibukli și Tokat Bahçesi (grădina minunată) etc.

Dar partea cea mai însemnată a hărții lui Cantemir, care a și determinat de altfel imprimarea ei în limba rusă în 1720, este aceea care consemnează obiectivele strategico-militare și social-economice ale capitalei Imperiului otoman. Acestea oferă hărții o valoare de unicat mondial, deoarece nici un străin nu a avut acces la punctele marcate de Cantemir. Principele român a indicat cu exactitate piețele, hanurile, schelele și locurile de desfacere specializate din oraș. Astfel, printre punctele economice de mare interes, sînt amintite faimosul Bedestan, bazarul egiptean, două piețe

de desfacere a peștelui (Balik bazar), abatorul și măcelăria (Zula hane), locul de prelucrare și desfacere a pieilor (Otak çelar), moara pentru măcinatul făinii sultanului, hanurile pentru negustorii locali și străini (Valide-han, Vezir-han, Sirmakeş-han), schelele portuare de la Çiboli, Odun Kapi (unde se vindeau produsele din lemn), Zindan kapu și Bahçe kapu, locul vămii (Yum buka) și sediile monetărilor statului, (Tarap-hane și Eski tarap-hane).

În afară de Pera și Galata, cartiere locuite de occidentali și unde existau și două cimitire, unul comun, iar altul pentru diplomații creștini, pe plan sînt indicate și alte cartiere: Fanar, locuit de greci, și Balat, populat de evrei.

Cît privește obiectivele militaro-strategice, trebuie spus că indicațiile date de carturarul român sînt foarte precise. El indică, între altele: Top-hane (arsenalul armatei, unde se turnau piesele de artilerie grea), Barut-hane (pulberăria statului), cazărmiile ienicerilor, taberele de instrucție militară de la Okmeydani (pentru arcași) și Cingi meydani (pentru călăreți), grajdurile imperiale, manevrul de la Atmeydani, arsenalul amiralității, baza de ancorare a galereiilor de la Katargi, Kalafat Yeri (locul unde se călăfăteau navele), farul de pe țărmul european etc.

Privită în ansamblu, harta Constantinopolului lucrată de principele carturar român constituie un document cartografic de valoare universală. Nici o altă lucrare contemporană din acest domeniu nu s-a ridicat la valoarea hărții cantemiriene, atît ca realizare artistică și tehnică propriuzisă, cît mai ales ca bogăție și varietate a reperelor topografice cuprinse. Publicarea, acum, în paginile revistei *Magazin istoric*, după 269 ani de la execuția ei, va aduce, sîntem siguri, mari servicii nu numai exegezei operei cantemiriene, ci culturii și științei în general, completînd în chip istoric necesar descoperirea manuscrisului original al *Istoriei Imperiului otoman*. ■

Paul CERNOVODEANU

VICTOR SLĂVESCU:

Note zilnice

Evenimentele, nu puține tălnuite, au început să se pună rapid în mișcare spre război de la începutul lunii aprilie 1939. Înseamnă că lui Victor Slăvescu din această perioadă depun mărturie despre drama al cărei apogeu va deveni tragedie.

Nu trecuseră încă trei săptămâni de la sfîșierea Cehoslovaciei, între Germania și Ungaria, și, la 3 aprilie, Hitler a semnat Directiva secretă privind „Weiss Fall” (Planul alb): „...Misiunea Wehrmachtului este de a distruge armata poloneză... Pregătirile trebuie făcute în așa fel încît să poată fi îndeplinită în orice moment înainte de 1 septembrie”. După patru zile, de pe harta politică a Europei dispărea încă un stat, prin anexarea Albaniei de către Italia, act, cum arată documentele acum accesibile, întreprins cu deplina aprobare a Germaniei, consultată, de altfel, în prealabil. Se crease o bază de atac împotriva Greciei și Iugoslaviei și a vecinilor acestor țări, un imens clește al Axel stringîndu-se asupra statelor sud-est europene¹.

În acest context se declanșează, în România, resorturile unei puternice stări de mobilizare. „A urmat — cum releva tovarășul Nicolae Ceaușescu — marea demonstrație de la 1 Mai 1939, care a reprezentat prima manifestare de asemenea amploare din Europa, după ocuparea Cehoslovaciei, în care poporul român s-a ridicat cu hotărîre împotriva fascismului, a războiului, pentru apărarea independenței și integrității României”.

1939

4 aprilie. Lucrez de dimineață cu gl. Petrovanu.

Vine [inginer] Nahnsen⁵, că-

¹ La 14 aprilie 1939, Secția operații a Marelui Stat Major Român a înaintat eșaloanelor superioare Studiul asupra forțelor germano-italiene care ar putea interveni contra României în cazul unei conflictualități generale.

² Comte Galeazzo Ciano, *Journal politique, 1934-1943*, I, Neuchâtel, 1948, p. 88.

³ Magazin istoric, nr. 5/1977.

⁴ Precizăm că în redarea textului, întreruperile au fost marcate prin trei puncte; notele care nu poartă altă mențiune și cuvintele între paranteze drepte ne aparțin. Ortografia a fost pusă în concordanță cu normele actuale.

⁵ Reprezentant al firmei germane „Ardeit Werke”, care a furnizat utilaj pentru fabrica de muniții de la Mărgi-

ruia și comunic hotărîrea de ieri a delegației. Pare încântat.

Diferite audiențe. Banale.

Iau dejunul cu gl. [Radu R.] Rosetti, cu prof. G. Oprescu⁶ și d-ra Ioana Rosetti [fiica generalului Radu Rosetti]. Vine și d-na Eliza Brătianu. Vorbim de cumpărarea colecției Szatmary⁷ pentru Academia...

neanca (Prahova). În ajun se aprobase modalitatea de plată pentru livrările făcute.

⁶ George Oprescu (1881-1969), profesor universitar, academician, reputat istoric, critic și colecționar de artă.

⁷ Magazin istoric, nr. 5/1977, 2/1983; colecția urma să fie achiziționată din fondurile statului.

Opțiunea poporului român exercită o puternică influență asupra etajului decizional politic. O ilustrare aflăm și în jurnalul intim al ministrului de externe italian, Galeazzo Ciano, care, asistînd la întrevvedere de la Roma, din 1 mai 1939, în cursul căreia Mussolini „critică deschis acceptarea garanțiilor [franco-] britanice [din 13 aprilie] de către România”, consemnează răspunsul lui Grigore Gafencu privind cauzele: „cea mai importantă este preslunea opiniei publice, neliniștită de aspirațiile teritoriale ale Germaniei bazate pe teoria «spațiului vital»”. În aceeași zi, la București, președintele Consiliului de Miniștri, Armand Călinescu, declara public: „Pentru apărarea țării nu numai că nu trebuie să cruțăm nici o jertfă, dar trebuie să arătăm o veghe de fiecare clipă”.

Capătă amploare, în zilele următoare, o serie de manifestări pentru întărirea spiritului de luptă, prin cultivarea sentimentelor patriotice. În seara de 9 mai 1939, Victor Slăvescu înscrie din impresiile zilei: „Defilarea veteranilor din 1877, în frunte cu colonelul [Mauriciu] Brocner [1856-1946]³, umple ochii de lacrimi”.

Cheia de boltă degajată de Notele zilnice⁴, din acest răstimp, este zbaterea continuă pentru înzestrarea armatei, devenită pentru autorul lor steaua călăuzitoare.

Eugen PREDA

La 4 vine la mine Tabacovici⁸ cu diferite propuneri de afaceri.

Între 5-7 dezbat, cu Fulga și gl. Petrovanu și Ștef. Dumitrescu, condițiile noului contract de focoare. Obțin reduceri de 22% din prețul inițial.

La 7 vin profesorii la Academia Comercială [V.] Stoi-covici și [Spiridon] Iacobescu, care mă pun la curent cu lucrările ce au încheiat la diferitele stabilimente militare.

⁸ Nicolae Tabacovici a făcut parte din conducerea C.F.R. și a agenției Rador. Apropiat al lui N. Titulescu. A ocupat funcțiile de președinte al Delegației economice a Înțelegerii Balcanice și vicepreședinte al Comisiei economice a Micii Înțelegeri; doctor în finanțe și matematici.

La 8 1/2 iau parte la reprezentarea de gală de la Teatrul Național cu piesa lui Claudel¹ *Ingerul a anunțat pe Maria*, jucată de N. Storin, d-na Buzescu și Anca Sadoveanu. Foarte frumos spectacol. Sint singur în lojă. Pot gusta în liniște această frumoasă piesă adinc umană, tradusă minunat de Ion Pillat².

Vorbesc mult cu Armand Călinescu și Urdăreanu care îmi anunță că mine plecăm cu regele în Ardeal să vedem trupele concentrate³. Trebuie să ne punem în uniformă [a Frontului Renasterii Naționale] cu cizme. Cunoscd din nou pe Camil Petrescu, directorul general al Teatrului⁴, surd complet (poartă aparat). Îmi promise operele lui...

Miercuri, 12 aprilie. La 1.20 d.a. plec cu rapidul din Focșani⁵ la București...

Ajung la București la 4 1/2. În gară, șeful de cabinet, lt. col. [Ștefan] Dumitrescu, mă anunță că mă invită la 5 1/2 la Ministerul apărării naționale primul ministru Călinescu.

După ce trec un moment pe la minister [al înzestrării armatei], mă duc la Ministerul de război [al apărării naționale], unde găsesc în conferință pe Călinescu, cu gl. Mihail, gl. Țenescu și gl. [C.] Nicolescu [secretar general al Ministerului apărării naționale], studiind chestiunea echipamentului în armată. Ne-

voia de comenzi masive și rapide se impune. Dau părerea să ne adresăm Statelor Unite, prin Radu Irimescu⁶. Este de acord.

Chem la telefon pe Radu Irimescu, la New York, căruia îi transmit comanda destul de mare⁷. Îmi spune că îmi va da răspunsul în 48 ore. Plată "cash" [numerar], (contra documente). Călinescu îmi anunță numirea lui Thierry ca ambasador⁸ al Franței. Chem pe A. Grigoriu de la U.G.I.R. — pentru a-i cere să-mi arate grabnic nevoile de materii prime pe un an ale industriei țării. Îi cer colaborarea pentru organizarea mobilizării industriale.

Joi, 13 aprilie. Ziua de naștere a lui Mircea. Are 14 ani. Cind să-l văd bărbat cu carieră pentru a socoti rolul meu terminat.

Rezolv chestiuni curente. Conversație violentă cu [Dumitru] Mociorniță⁹, pe care îl silesc să intre în regulă cu executarea de contracte.

Călinescu este încântat că am putut telefona atît de repede în America, în chestiunea echipamentului.

Gl. Țenescu îmi telefonează spre a mă anunța că unele mitraliere nu au afete și că, prin urmare, nu vor putea fi întrebuințate. Voi vedea ce este de făcut.

La 4 după-amiază, mă duc cu gl. [Gheorghe] Paraschiu [secretar general al Ministerului înzestrării armatei] și gl. Petrovanu să vizitez ate-

lierele de decuplat proiectilele și viitorul atelier de refacere de proiectile. Vizitez forțul Bragadiru, plin de muniții. Halul în care se găseau aceste muniții mă umple de jalei

La 7 seara, primesc vizita lui Valer Pop¹⁰, care vine să-mi explice că nu are nici un amestec în contractul R.I.M.M.A.¹¹ și în schimbarea de destinație dată banilor Min. înzestrării pentru fabricarea de muniții. Această schimbare a fost hotărâtă în lipsa lui de [Mihail] Berceanu¹². În mod nedrept îl acuză Călinescu. Îi spun că nimeni nu a pronunțat numele lui, dar că se va trimite chestiunea la Parchet spre cercetare.

La 7, mă duc la Malaxa cu care discut chestiuni curente. Îmi dă un articol scris de [Pamfil] Șeicaru (în perie)¹³, ce va apare mișne la *Curentul*, în care se arată că garanția Angliei nu are valoare militară¹⁴. Vorbim de viitoare

¹⁰ Valeriu Pop, avocat, om politic liberal, în repetele rînduri deputat și ministru în perioada interbelică, între altele ministrul industriei și comerțului (30 august 1936 - 16 noiembrie 1937) și ministru secretar de stat (17 noiembrie - 28 decembrie 1937).

¹¹ Întreprinderile miniere, siderurgice și metalurgice ale statului, inițial, din zonele Hunedoara, Baia Mare și Munții Apuseni, grupate sub denumirea Regia Întreprinderilor Miniere și Metalurgice ale Statului din Ardeal (R.I.M.M.A.), al căror activ total era, în 1937, de 1 790 336 693 lei. Din însemnările lui V. Slăvescu (3 aprilie) rezultă că în gestiunea R.I.M.M.A. fuseseră constatate nereguli, care afectaseră și unele plăți externe, guvernul hotărînd să încerdințeze cazul Parchetului.

¹² Avocat, om politic liberal, fost profesor universitar, între altele a deținut funcția de subsecretar de stat la industrie și comerț (7 aprilie-16 noiembrie 1937), cînd titular era V. Pop.

¹³ Text imprimat pentru corectură, înaintea tragerii tirajului ziarului.

¹⁴ În intervalul 9-12 aprilie, secretarul general al Ministerului afacerilor străine, Al. Crețeanu, a avut convorbiri la Londra și Paris, pentru a explica poziția guvernului român favorabilă unei garanții unilaterale anglo-franceze. El insistă că cea mai bună contribuție a celor două țări la întărirea securității României este livrarea armamentului necesar completării înzestrării armatei. La 13 aprilie șefii guvernelor britanice și franceze au făcut declarații identice în care se preciza că, avînd în vedere circumstanțele speciale puse în evidență de evenimentele din ultimele săptămîni, cele două guverne au dat, în consecință, României și Greciei asigurarea că, dacă va fi întreprinsă o acțiune punînd în pericol independența lor, în așa fel încît cele două țări vor considera că este în interesul lor vital să reziste prin forță, guvernul englez și guvernul francez se anga-

¹ Paul Claudel (1868-1955), poet, dramaturg și eselist francez.

² Ion Pillat (1891-1946), poet, membru corespondent al Academiei Române.

³ Inspectia a avut loc în 6 aprilie, la Huedin și Arad. La sfîrșitul aceluiași zile, V. Slăvescu notează: „Călinescu îmi spune că are stiri externe proaste. Italia invadează Albania. Ne culcăm [în tren] îngrîțorii". Într-adevăr, la 7 aprilie trupele italiene au ocupat Albania. În aceeași noapte, Armand Călinescu își însemna: „În tren, la înapoierie, discutăm situația. Propun și [regele] admite: Gafencu să meargă la Istanbul pentru a se înțelege cu Saracoglou. Crețeanu — misiune specială la Paris și Londra pentru a sonda situația reală după vizita [ministrului de externe polonez Joseph] Beck și a da asigurări că în caz de război vom merge cu Anglia și Franța. Împingem trupele în apropiere de frontieră și dispunem să se întărească" (*Almanah Lumea* '83, pp. 182-183).

⁴ Scriitorul Camil Petrescu (1894-1957) era, din februarie 1939, directorul Teatrului Național din București; infirm din primul război mondial.

⁵ Fusese de la 9 aprilie la Cotesti.

⁶ Inginer Radu Irimescu era, de la 1 aprilie 1938, ministrul României la Washington. Anterior, director la Uzinele Reșita, senator (1933-1934), primul subsecretar de stat al aerului, de pe lîngă Ministerul apărării naționale (19 iulie 1932 - 27 aprilie 1935), ministrul aerului și marinei (7 ianuarie 1937 - 9 februarie 1938). A fost brevetat pilot la 28 iulie 1916, printre primii 100 din armata română; comandant de escadrilă în timpul primului război mondial, cu grad de căpitan.

⁷ Dintr-o însemnare din 14 aprilie rezultă că această comandă se referea la artilerie antiaeriană și antitanc.

⁸ Adrien Thierry (1885-1961), diplomat de carieră, primul post în străinătate l-a deținut în 1917; ministrul Franței la București din 1936. Ridicarea legățiilor României și Franței, la București și, respectiv, Paris, la rang de ambasade avusesc loc la 9 decembrie 1938; A. Thierry și-a prezentat scrisorile de acreditare în noua sa calitate la 25 aprilie 1939.

⁹ Mare industriaș (Indosebi în domeniul încălțămîntei), liberal, fost deputat, senator.

posibilități de organizare a industriei de război.

La 9 1/2 vine la mine Tanrioer, ministrul Turciei. Îmi povestește scena între Inönü, Saraçioğlu și Kișeivanov¹, cu privire la atitudinea Turciei (atac), în caz cînd Bulgaria ne-ar ataca pe noi.

Socotește piciorul Italiei în Albania ca un mare pericol pentru statele balcanice. Iugoslavia are o poziție grea, din cauza Croației. Germania ne va subjugă economicște, dacă nu vom rezista.

Foarte amărit că se întîrzie atât de mult cu ridicarea Legației turce la rangul de ambasadă. Acum că i-au luat atîția înaintea, nu îi mai face nici o plăcere. În altă parte, nu se duce.

Duminică, 16 aprilie... La 11 mă duc să văd pe Tătărescu, venit de la Paris. În timp ce se petrec atîtea evenimente externe și guvernul trimite la Paris și Londra pe Cretzeanu pentru negocieri, Tătărescu găsește cu cale să

jează să le dea de îndată toată asistența care le stă în putere. A doua zi, într-o declarație publică, premierul A. Călinescu a mulțumit pentru garanțiile acordate și a indicat că asemenea manifestări, din orice parte ar veni, statornicește o atmosferă de încredere și bună înțelegere (Politica externă a României. Dicționar cronologic, București, 1986, pp. 227-228). Încă la 27 martie, ministrul R. Hoare fusese instruit să comunice intenția guvernului britanic privind oferta de garanții. Concluzia trasă deja la 1 aprilie, de A. Călinescu, pe baza convorbirilor sale și ale lui Carol cu R. Hoare a fost că „nu este vorba de pact de asistență mutuală” și s-a cerut „să se cunoască în ce ar consta sprijinul; să dea armament” (vezi Miza petrolului în gîtătoarea războiului, București, 1983, pp. 36-38).

¹ Gheorghe Kișeivanov, ministrul de externe din 1935 și prim-ministru al Bulgariei din același an, pînă în 1940. A avut convorbiri la Ankara în a doua parte a lunii martie. Despre discuțiile sale și poziția guvernului turc (vezi pe larg C. Popășteanu, *România și Antanta Balcanică*, București, 1968, pp. 248-251). La 22 martie 1939, G. Gafencu, ministrul de externe român instruit pe seful reprezentanței diplomatice românești la Ankara să transmită mulțumiri omologului său turc, pentru felul cum au decurs convorbirile cu domnul Kișeivanov și îndeosebi pentru răspunsul atât de categoric dat primului ministru bulgar cu privire la hotărîrea turcilor de a-și respecta întru totul angajamentele de asistență. Îi veți exprima de asemenea credința mea că pe temeiul unei asemenea solidarități vom izbîdi prin strădăințe comune să întărim raporturile între toate statele balcanice, înlesnind Bulgariei să-și la locul ce i se cuvine în comunitatea balcanică”.

vină de Paști la Poiana. Mare greșeală politică și personală.

Vorbim de armament. Socotește că opera lui de înarmare nu s-a continuat. Pune mari speranțe în mine (cred că minte). Grandilocvent, cu gesturi de superbie goală — îl cred nemulțumit de situație. În consfătuirea de ieri a consilierilor regali a rostit cîteva cuvinte reci². Nu poate să-l înghită pe Călinescu, pe care îl crede fără experiență — „prea copii” pentru a fi un om de stat („ca el”). Are însă merite în chestiunea Gărzii de fier.

La ora 1 — merg la gară, unde întovărășesc, cu alții, pe Gafencu, care pleacă împreună cu Fabricius la Berlin³. Îi dau cîteva din dorințele mele pentru a comanda în Germania material de război. Cunosce pe noul ministru al Belgiei, viconte de Parc. Ministrul Spaniei [Pedro] Prat y Soutzo îmi spune pe un ton enervat revendicările pe care le are Spania în Maroc împotriva Franței. Complet ridicol...

17 aprilie. Între 11-2, în audiență colectivă la rege,

Ministrii de externe ai țărilor înțelegerii Balcanice în timpul unei sesiuni de lucru la București (de la stînga la dreapta): C. Markovici, I. Metaxas, G. Gafencu și Șăruț Saraçioğlu

² Conform însemnărilor zilnice ale lui Armand Călinescu despre această consfătuire: „Tătărescu — modest colaborator al acestei acțiuni [diplomatice a guvernului] — aprobă această politică a guvernului”. La începutul consfătuirii, G. Gafencu prezentase un amplu memoriu privind politica externă în ultimele luni. După sesiunța, care a avut un caracter informativ, s-a stabilit, cum notează A. Călinescu, în ce privește vizita ce urma să o facă în străinătate ministrul de externe: „[La Berlin, în ce privește] raporturile cu Rusia, la fel cu declarația făcută de rege lui Hitler [24 noiembrie 1938] ...pact contra lor nu pot să fac pentru că sînt vecin și îi provoc. [La] înțînirea cu Beck s-a susținut că tratatul nostru este erga-omnes. La Paris și Londra s-a spus că sîntem foarte recunosători de garanțiile date, dar fără posibilități de rezistență nu facem nimic. Trebuie să fim ajutați cu armament”.

³ În condițiile de după dezmembrearea Cehoslovaciei și invadarea Albaniei, guvernul român întreprinde un nou demers pentru a-și întări poziția internațională și a sonda situația în diferite capitale. În acest sens ministrul afacerilor externe G. Gafencu are convorbiri la Varșovia (17 aprilie), Berlin (18-20 aprilie), Bruxelles (21-22 aprilie), Londra (23-26 aprilie), Paris (27-29 aprilie), Roma și Vatican (30 aprilie - 3 mai), Belgrad (4-5 mai). La 8 mai, revenit la București, se înțelege cu V.P. Potemkin, adjunct al comisariatului popularului pentru afaceri externe al U.R.S.S., căruia îi declară că România dorește să păstreze raporturi de bună vecinătate cu U.R.S.S. și „socotește că apără și interesele Rusiei, deoarece teritoriul unei Românii independente, care își apără de toată lumea neatrîrnarea și integritatea, acoperă față de o invazie străină întreaga Rusie de sud”.

cu Călinescu și gl. Țenescu. Examinăm toate observațiile făcute în legătură cu recenta mobilizare și măsurile luate de îndreptare. Fac expunerea mea în ceea ce privește materialul ce sosește. Vădit, regele este mulțumit.

Între 2-3^{1/2} dejun la Gunther, ministrul Statelor Unite¹, cu Grady². Iau parte, Ghelmegeanu, Bujoi, V. Bădulescu³, V. Madgearu, N. Teodorescu⁴, Miculescu-Prăjescu⁵, Ausnit etc...

19 aprilie. În vederea plecării gl. Parasciv și Petrovanu la Berlin le dau instrucțiuni scrise asupra modului de procedare...

Iau dejunul la Marea finanță⁶ pentru prima oară de când sint în guvern. Am o explicație cu Kiriacescu⁷, care avea impresia că nu i-am comunicat acordul făcut cu gazul metan și Malaxa. Îi reamintesc cum s-au petrecut lucrurile și recunoaște eroarea. Sint mult înconjurat de toți, cu fel de fel de întrebări...

Călinescu îmi telefonează rugându-mă să dau ordin să se

¹ Ministrul S.U.A., Mott F. Gunther de la 23 octombrie 1937. Despre activitatea lui la București, unde a și decedat, în 1941, vezi *Magazin istoric*, nr. 4 și 11/1935.

² Oficialitate americană în vizită la București, membru al Comisiei de tarife (vamale).

³ Victor Bădulescu, jurist, conferențiar pentru finanțe și economie politică la Facultatea de drept, a fost director al Băncii de Credit, secretar general și apoi subsecretar de stat în Ministerul de finanțe (7 februarie 1935 - 28 august 1936), subsecretar de stat în Ministerul afacerilor străine (1 septembrie 1936 - 28 decembrie 1937), administrator delegat la B.N.R.; prieten de idei cu V. Slăvescu.

⁴ Probabil N. Teodorescu (1874-1943), inginer, industriaș, fost ministru liberal al industriei și comerțului (26 februarie - 2 octombrie 1934).

⁵ Ion Miculescu-Prăjescu, avocat și publicist, fost atașat comercial la Legatia din Londra (1927-1929), consilier economic în Ministerul afacerilor străine (1929-1931), secretar general al Societății de Telefoane.

⁶ Asociația finanței și marii industrii (Clubul marii finanțe) era în Calea Victoriei 163.

⁷ Oscar Kiriacescu, președintele Societății Naționale de Credit Industrial, ministru de finanțe (29 octombrie 1918-26 septembrie 1919).

comande pistoale Mauser, prin Cramon (secretarul prințului de Hohenzollern). „Ordin de sus”, deci va trebui să se facă această comandă.

Seara, la 8 ^{1/2}, vine la mine Malaxa, cu care vorbesc în legătură cu noua grupare de fabrici de armament.

Sîmbătă, 22 aprilie. G. Leon, fost subsecretar⁸, intervine în favoarea unei noi fabrici de măști.

Țesătorii [industriașii din domeniul industriei textile] discută cu îndirjire prețurile. Nu cădem de acord.

La 11 parastas al patriarhului [Miron Cristea]...

La 12^{1/2} sint chemat pe neașteptate la Palat, unde regele mă primește în audiență, fără să o fi solicitat. Foarte amabil, mă întreabă ce am mai făcut, cerîndu-mi relații asupra diferitelor chestiuni pendinte. Foarte bine informat. Îmi aprobă decorații pentru 10 Mai, pentru industriașii din armament...

După-amiază întrevvedere, înainte de plecare, cu gl. Parasciv și Petrovanu. Ia în primire secretariatul [Ministerului înzestrării armatei], general Negrei.

Seara, concert la Ateneu, condus de George Georgescu, pentru inaugurarea orgei. Foarte bun concert. Vorbesc mult cu Gunther, ministrul Americii, în legătură cu comanda de echipament în America. Vine în loja mea col. Delhomme, căruia îi spun — el nu știa nimic — de comanda de obuze [calibru] 105, în Franța. Pare încîntat.

⁸ Gheorghe Leon, profesor de finanțe și statistică la Facultatea de drept din București, fost deputat liberal, secretar general și subsecretar de stat la Ministerul industriei și comerțului (2 octombrie 1934 - 28 august 1936). Din august 1936, cenzor la B.N.R.; ministrul economiei naționale (4 iulie - 10 noiembrie 1940) și ministru ad-interim al finanțelor (4 iulie - 19 septembrie 1940) și al agriculturii și domeniilor (4 iulie - 4 septembrie 1940).

Luni, 24 aprilie. La 8 plecdin Cotești și ajung acasă la 12. Primesc pe lt. col. [Paul] Leonida [șeful Secției operații] de la Statul Major cu care pun la punct o neînțelegere în legătură cu noua comandă de obuze de 105 l în Franța.

La telefon, ministrul Urdăreanu îmi anunță vizita lui Puui Dumitrescu⁹ — cu știința regelui —, în legătură cu o comandă de echipament în Anglia. Îi dau întîlnire pentru după-amiază la ora 5, la minister...

La 6 vine Puui Dumitrescu, spre a-mi spune că a organizat la Londra o societate comercială, susținută de cei mai mari negustori englezi, prin intermediul căreia se poate cumpăra echipament englezesc pentru armata românească.

Mi-a făcut o impresie de om vulgar, dar cu nasul tăiat, spunîndu-mi chiar la începutul convorbirii că „speră să reușească în domeniul comercial mai bine decît în domeniul politic”.

Între 6^{1/2}-9 la Min[isterul economiei naționale] discutăm cu Călinescu, Bujoi, Miță Constantinescu modul de aplicare a convenției germane și modul de negociere cu englezii sosiți în frunte cu Sir Frederick Leith Ross¹⁰.

La 9 seara vine Malaxa la mine, cu care discut chestiunea viitoarelor uzine de armament sub formă de regii.

28 aprilie. Între 8-10 dimineața vizitez atelierul central de confecții al armatei.

⁹ Constantin (Puui) Dumitrescu, secretar particular încă dinainte de revenirea lui Carol în țară (1930), implicat în conspirația reducerii pe tron. Suspectat în cercurile politice românești că a fost implicat în asasinarea lui I. Gh. Duca. Se pare că acest fapt, ca și discuțiile provocate de mijlocirea unor afaceri verzoase, au dus la înlocuirea lui cu E. Buhman (britanic).

¹⁰ Fr. Leith Ross era consilier economic șef al guvernului britanic (1932-1940) și conducea delegația sosită în aceeași zi la București în vederea dezvoltării relațiilor economice.

O impresie de jale asupra felului cum este organizat un astfel de stabiliment militar. Mașini vechi, murdărie, lipsă totală de organizare.

Apoi văd Depozitul de echipament, care se prezintă în condițiuni mult mai bune.

La 11 primesc doi fabricanți germani care vin în afacerea unei comenzi de bidoane. Le atrag atențiunea că sînt rău informați și rău reprezentați...

[Nicolae] Chirculescu¹ vine să-mi spună că a fost scos de Malaxa din președinția Băncii Agricole și mă roagă să intervin să-l lase sau să-i dea altă „compensație”, căci nu are cu ce trăi. Ce tristă situație pentru un om de vîrstă [avea 65 ani] și situația lui. Dar și fără o profesiune nu se poate trăi numai din consiliu de ad-ție. Totuși la Banca Agricolă a lucrat ceva.

Vine colonelul Zakcevski, atașatul militar polonez, cu care discut chestiunea comenzii de tunuri antitanc de 37 mm...

Între 3-5, la Academia Română. După o scurtă ședință intimă trecem în secții. La secția istorică, vorbește bine, dar cu informații cunoscute și banale, Andrei Rădulescu, despre chestiunea Strimtoriilor, și apoi I. Răducanu despre „economia de război”, ca totdeauna deslinat și insuficient de documentat. O impresie penibilă. Umblă pe capete să intre membru activ la Academia Română.

Între 5 $\frac{1}{2}$ - 7 $\frac{1}{2}$ la Ministerul economiei naționale, conferință cu Ar. Călinescu, Bujoi și Mitiță Constantinescu, asupra mersului negocierilor cu englezii. Impresie destul de mediocră. Ne oferă material de aviație vechi, tunuri antitanc din vremea războiului 1914-1918 și ceva echipament. Un credit de 5 milioane lire sterline pe 20 ani cu dobînda de 5-6%. Slabă ofertă față de importanța țării.

Discutăm raporturile financiare cu America și cădem de acord asupra necesității de a relua negocierile financiare cu New Yorkul, în vederea unei plăți simbolice, pentru a se ridica dispozițiile legii Johnson² și spre a putea comanda

Fr. Leith Ross — șeful delegației economice engleze — sosește la București

¹ „Legea Johnson [privind] neplata datoriei adoptată de Congres în 1934. Ea interzice [accesul] guvernelor străine care neglijașeră datorile către S.U.A. de la titlurile publice flotante în această țară. Legea urmărea să mențină neutralitatea S.U.A. în războaiele europene și reflecta sentimentele izolaționiste ale membrilor republicani. Hiram Johnson a fost inițiatorul legii” (M. Martin, L. Gleber, *Dictionary of American History*, New Jersey, 1959, p. 322). Hiram Warren Johnson (1866-1945), senator (1917-1945) din partea Californiei, s-a pronunțat împotriva ratificării Tratatului de la Versailles (1919-1920) și a Cartei O.N.U. (1945); adversar al oricăror pregătiri militare în fața orientării agresive a puterilor fasciste și militariste.

tunuri antiaeriene în America³.

Călinescu ne aduce textul exact al cuvîntării de azi a lui Hitler cu pasagiul destul de anodin privind România⁴.

Ne povestește că a scăpat pînă acum din 23 comploturi. Ne mai spune că anul trecut s-a prins un legionar, Țurcan, care împreună cu cîțiva ofițeri tineri dintr-un batalion de vinători din Tighina pusesese la cale suprimarea regelui...

Luni, 7 mai. La 10 iau parte cu cîțiva membri ai guvernului, în frunte cu Ar. Călinescu (Ralea, Bujoi, Ghe-

² După o discuție cu Grady, din 15 aprilie 1939, V. Slăvescu a consemnat: „Vorbesec de eventuale comenzi de materiale în Statele Unite. Îmi vorbește de legea Johnson, după care nu se poate obține nici un fel de livrare nouă de mărfuri pe credit, pînă nu se plătesc, măcar simbolice, vechile datorii de război. M-am lămurit”. A doua zi, după conferința interministerială (de la Ministerul economiei naționale), s-a dat publicității un comunicat în care se arăta: „Guvernul român a făcut cunoscut guvernului Statelor Unite că a decis să propună un aranjament pentru reglementarea plăților datoriei de război” (*Timpul*, 1 mai 1939). Rezultă că plățile ar fi urmat să se efectueze pe baza posibilităților care se vor crea prin dezvoltarea relațiilor economice bilaterale.

³ În dimineața de 28 aprilie, Hitler a rostit în fața Reichstagului o cuvîntare radiodifuzată de două ore și douăzeci de minute. În discurs au fost anunțate denunțarea Tratatului naval germano-britanic din 18 iunie 1935 și a Tratatului de neagresiune germano-polon din 26 ianuarie 1934. Hitler a pretins că în satisfacerea pretențiilor sale asupra Danzigului (Gdansk) nu nutrește intenții agresive la adresa Poloniei, deși, din documentele germane capturate după război, rezultă că dăduse de trei săptămîni ordinul scris ca Wehrmachtul să fie pregătit să atace Polonia pînă la 1 septembrie. Cea mai mare parte a cuvîntării a fost consacrată unei polemici și respingerii unei acuzații de unii apel ai președintelui S.U.A., F.D. Roosevelt, despre care s-a aflat la 15 aprilie, privind acordarea de asigurări de către Germania că nu vor fi atacate ori invadate 31 de țări. România, conform textului apărut în presa din București, a fost pomenită în contextul indicării că primul „arbitraj” de la Viena „nu a mulțumit nici una din părți, Ungaria a pretins Ucraina subcarpatică, iar Polonia o graniță comună cu Ungaria... La menținerea stării de pînă atunci nu apărea interesat decît un stat, România... A sosit apoi momentul în care în numele Reichului m-am hotărît să declar că nu ne mai luăm asupra noastră oprobiul de a ne opune dorinței unei granițe comune a polonezilor și ungurilor, pentru a păstra o cale directă spre România” (*Timpul*, 30 aprilie 1939).

¹ Fost deputat, senator, fost ministru al muncii, cooperației și asigurărilor sociale (3 noiembrie 1923-30 martie 1926).

megeanu, Eug. Titeanu¹⁾ la Congresul breslelor, ce s-a ținut la cinematograful ARO. Bună expresie tehnică și programatică a lui Ralea; energic și frumos discurs al lui Călinescu²⁾...

Seara la 8 1/2 la Legația engleză, la dineul oferit în cinstea lui Sir Frederick Leith Ross...

Sir Leith Ross îmi spune că nu găsește unitate de vedere între diferitele departamente cu care lucrează. Îmi vorbește vag de viitoarele credite și îmi spune că nu se poate da material nou, căci și Anglia are nevoie³⁾...

5 mai. La 9.30 Consiliu de Miniștri. Călinescu și Victor Iamandi ne prezintă legea electorală cea nouă.

La 11.30 deschiderea lunii cărții în prezența regelui. Vorbesc mult cu Ionel Teodoreanu.

La 3 la Academia Română. Vorbesc cu Mihail Sadoveanu, care în schimbul unui onorar îmi va scrie o lucrare cu privire la rolul armatei noastre

¹⁾ Eugen Titeanu, ziarist și jurist în momentul respectiv subsecretar de stat pentru presă și informații.

²⁾ În cuvântare, Armand Călinescu a precizat: „Țin să declar, ca să nu fie nici un echivoc, că România dorește să întărească relații de bună-vecinătate și amicitie cu țările dimprejur; ca este gata să lucreze pentru a întări aceste relațiuni în domeniul cultural și în domeniul economic. Cînd se va schimba de undeva o încercare de atingere a teritoriului nostru, ea se va izbi de cea mai hotărîtă și cea mai neclintită rezistență. Aceasta nu e numai politica guvernului sau politica unui grup de oameni; aceasta e politica țării, este politica națională” (Timpul, 3 mai 1939).

³⁾ Același răspuns îl aflase de la Lord Halifax (1881-1959), ministrul de externe al Marii Britanii (1938-1940) și Grigore Gafencu, în timpul vizitei oficiale la Londra (23-26 aprilie), cînd ceruse o participare mai

de-a lungul istoriei, pentru a se stimula încrederea în ea și a determina un curent de donațiuni la fondul de înzestrare al armatei.

La 6 1/2 vine la mine Puia Dumitrescu în afacerea echipamentului englez. Chestiuni de samsarlic.

La 7 la liceul Titu Maiorescu. Donez 40 000 lei pentru construcție.

La 8 1/2 dineu la Ambasada Franței în cinstea generalului Weygand⁴⁾. Îmi face o impresie masivă, de om dintr-o bucată. Îmi strecoară ideea de a ne aproviziona din Rusia. Îi arăt trista noastră experiență istorică. Îmi dă dreptate. Crede că aici în Orient se poate conta pe 3 țări: Polonia, România și Turcia.

Îi cer să ne ajute, căci avem mari rezerve de oameni, dar neechipați. Îmi dă dreptate și îmi amintește de nota ce i-am remis prin Călinescu, de prezentat lui Daladier⁵⁾, spre a grăbi livrările de materiale...

Sîmbătă, 13 mai. Călinescu îmi comunică [faptul] că Fabricius neagă refuzul german de a ne da din materialul ceh. Vorbind cu col. Gârbea⁶⁾ la

mare a Marii Britanii la nevoile de armament și la comerțul exterior ale României.

⁴⁾ General Maxime Weygand (1867-1965), șeful de stat major al mareșalului Foch (1914-1923) în momentul respectiv nu mai făcea parte din cadrele active, venise în București la înapoieră de la Teheran, unde reprezentase Franța la o ceremonie oficială.

⁵⁾ Edouard Daladier (1884-1970), prim-ministru al Franței (10 aprilie 1938 - 20 martie 1940; a mai deținut aceeași funcție în 1933 - zece luni - și 1934 - două luni).

⁶⁾ Locotenent-colonel Titus Gârbea, atașat militar la Berlin în perioada 1938-1939 (Magazin istoric, nr. 8/1979).

telefon, în lipsa gl. Paraschiv și gl. Petrovanu, care au plecat [din Germania] spre țară la ordinul meu, îmi spune că germanii ne-au oferit material vechi austriac, din timpul războiului [prim-mondial], din care avem și noi, ceea ce nu face...

C. Tătăranu vine să se mai informeze. A auzit de o schimbare ministerială. Poziția mea în guvern și în opinia publică — foarte tare. Par destinat a rămîne ministru pe viață la armament.

Mă cheamă N. Iorga la ora 6; nu-l găsesc acasă.

Azi de dimineată vine la mine acasă Chirulescu, spre a mă ruga să „sondez” cum este văzut de rege. Ar dori să fie ales în viitorul Parlament, dar cum este deja „senator de drept” se gîndește numai că uniforma ce are este prea simplă și nu-l deosebește de ceilalți.

La 9 dimineata, înainte de a merge la minister, mă duc la Academia Română la gl. Rosetti pentru chestiuni în legătură cu bugetul. Îmi spune că miercuri 17 mai voi fi ales în secție și sîmbăta viitoare voi trece în plenul Academiei ca membru activ. Alegerea mea este asigurată. Iorga, Andrei Rădulescu, [Alexandru] Lapadatu și Rosetti lucrează de zor și au numai bune rezultate.

Alegerea mea la Academia Română îmi va da cea mai mare satisfacțiune sufletească din viața mea... ■

PLANSELE NOASTRE

① Imagine a portului Istanbul (sus); palatul lui Dimitrie Cantemir din capitala Imperiului otoman (jos)

②③ Harta orașului Istanbul — excepțional document cartografic — întocmită de Dimitrie Cantemir și gravată în anul 1720 la St. Petersburg, sub directa supraveghere a cărturarului român. Imaginile de pe planșa ① reprezintă — cum se vede și în medaliaoanele din planșele ②③ — detalii de pe harta concepută de voievodul român (Constantinopol la 1720: Chipul unui oraș pentru istoria unui imperiu, p. 23)

④ Imagine de interior a unui palat din Istanbul, așa cum apare în albumul de stampe și gravuri *Les beautés du Bosphore*, tipărit la Paris în anul 1838, și cum va fi fost palatul lui Cantemir

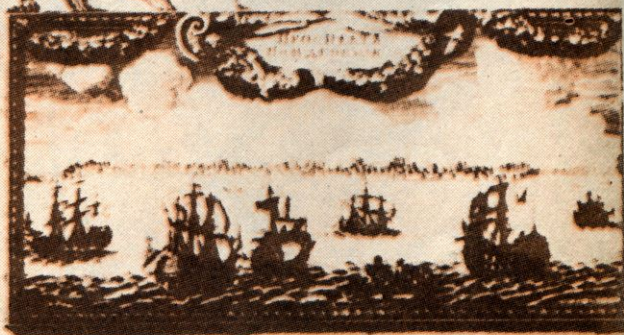

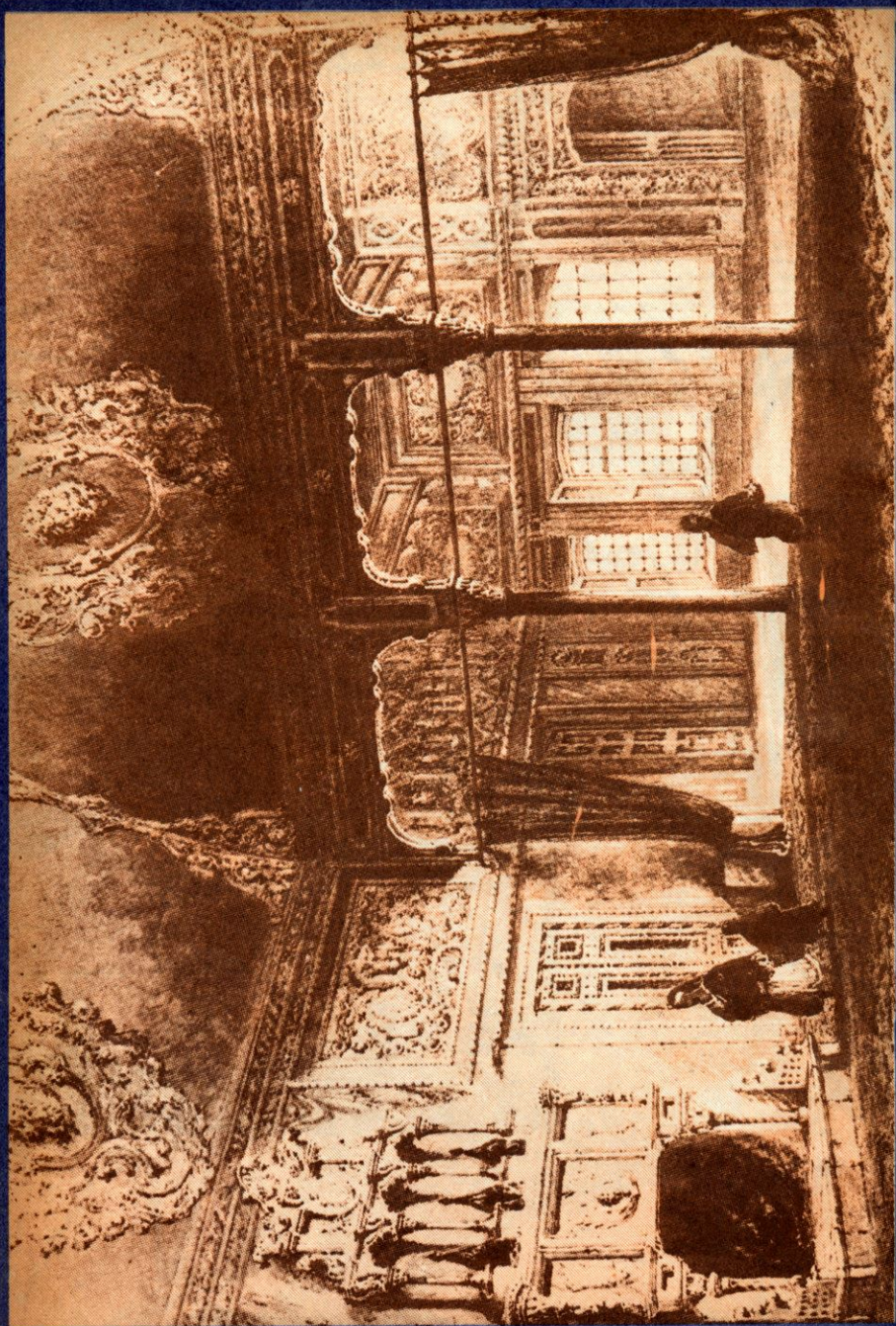
ПЛАНИ
ОСТАНТИНОПОЛЯ
ПРЯ ГРАДА

КЛЕМЪ ДИМИТРИЕМЪ
Кантемиромъ

100 *Handwritten text in German, likely a list or inventory, with some words underlined.*
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608

А С Г И. Ч А С Т Ь

PE URMELE STRĂMOȘILOR (XXXI)

ION POPESCU-PUȚURI

Ultimul paragraf al indicelui cronologic de personaje, locuri și evenimente alcătuit de istoricul italian Carlo Troya la capitolul Faptele goților sau goților, capitol pe care l-a adăugat celui de-al doilea volum al lucrării sale fundamentale, *Istoria Italiei*, era consacrat — așa cum am arătat în episoadele anterioare — discuțiilor asupra limbii goților sau goților, cărturarul italian socotind că geții și goții alcătuiau unul și același popor.

Folosind numeroase surse antice, autorul sublinia largă utilizare a limbii gotice pe o arie întinsă a Europei, în veacurile de început ale erei noastre, precum și alcătuirea unor scrieri în limba gotică, scrieri ce foloseau un alfabet propriu acestei limbi. Referitor la acest alfabet, Troya preciza că e vorba de o scriere foarte veche, ce cunoscuse mai multe transformări, evoluind în timp, din epoca neolitică (vezi în acest sens *Anale de istorie*, nr. 6/1983) pînă în primele veacuri ale erei noastre. Această scriere a cunoscut, de asemenea, în decursul vremii mai multe perfecționări, adaptându-se epocii, alfabetul atribuit lui Ulfila fiind socotit ultimul alfabet getic.

Între scrierile ce utilizau acest tip de alfabet, Carlo Troya citează Codex argenteus, *Evangelhia ulfiliană*, *Papirusul de la Arezzo*. Omiliile ostrogote, numai în Italia, precizînd că și în Egipt, Origen¹ era preocupat de soarta

¹ Născut la Alexandria, în anul 185 și mort la Tyr în anul 255 e.n., Origen a fost unul dintre primii și cei mai importanți scriitori creștini bisericești. Origen a scris numeroase lucrări ce conțin idei originale, care au făcut să fie declarat eretic. Dintre puținele scrieri păstrate de la el cea mai semnificativă pentru istoria geto-dacică este *Impotriua lui Celsus*, Celsus fiind un filosof neoplatonician din sec. II e.n., care a combătut în scris creștinismul.

Laț pasaje:

I, 16. Mă mir cum de l-a așezat Celsus pe odrisi, pe samotraci, pe elusini și pe hiperboreeni între neamurile celor mai înțelepte, iar pe iudei n-a socotit vrednic să-i rînduască nici între neamurile înțelepte, nici între cele vechi... El spune însă că sînt neamuri foarte înțelepte și vechii galactofagi ai lui Homer, druzii și galii și geții... de la care nu știu dacă se păstrează ceva scris [s.n.].

II, 55. După aceea, iudeul grăi către concetățenii săi care credeau în Iisus: „Hai, să admitem că vi s-au prorocit toate acestea”. Cîți alții însă nu spun astfel de minunății, ca să convingă pe cei care ascultă prosteste și să tragă foloase din răstăcirea lor? Așa se zice că a făcut și Zamolxis, sclavul lui Pitagora, la sești și chiar Pitagora în Italia... Și Orfeu la odrisi.

III, 34. Apoi, fiindcă cîntîm pe cel prins și mort, cum spune Celsus, el crede, „că noi am făcut la fel ca geții care cîntesc pe Zamolxis”.

III, 54. Oare și noi trebuie să învinuim pe filosofi că au îndemnat sclavii la virtute, pe Pitagora că a îndemnat pe Zamolxis, pe Zenon că a îndemnat pe Perisaos și pe cei care nu demult au îndemnat pe Epictet să se îndeletnicească cu filosofia?

scrierilor getice, ceea ce arată că acestea existaseră cîndva.

De fapt, arată el, în prima jumătate a sec. V, limba goților era răspîdită în Italia ca și latina, cîtînd în acest sens afirmațiile lui Patricius Ciprianus (pueri loquuntur stirpis Romanae lingua eximie indicantes, se exhibere nobis futuram fidem, quorum jam videntur affectase sermonem), adică „copiii de neam roman vorbesc în limba noastră [a ostrogoților] arătînd, în chip clar, că ne prezintă o cheazăse pentru viitor, fiindcă deja par că au dorit limba noastră”. În sprijinul afirmațiilor sale, autorul citează și pe regina Amalasunta, care, arată Cassiodorus, lăuda bogăția de expresie a limbii goților: Regina nativi sermonis ubertate gloriatur („Regina se laudă cu bogăția limbii natale”).

Amalasunta sau Amalasvintha a fost una din cele mai cunoscute și, totodată, mai enigmatice personalități din istoria ostrogoților. Fică a lui Teodoric cel Mare, a căpătat o cultură aleasă, inclusiv în latină. Căsătorită mai întîi cu Eutaric, a avut un copil, Athalaric, care, la moartea bunicului său, în 526 e.n., a moștenit tronul regatului întemeiat de ostrogoți în Italia, avînd-o ca regentă pe mama sa. Adeptă și a culturii romane, pe care o proteja, Amalasunta și-a atras ura celor de un neam cu ea. În anul 532, Athalaric murind, Amalasunta a rămas pe tronul regatului ostrogot, împreună cu Theodat, noul ei soț. Revolta nobililor ostrogoți, la care s-a asociat și Theodat, s-a încheiat în anul 535 e.n. cu moartea Amalasuntei, sugrumată de soțul ei. Incidentul a fost folosit, ca pretext, de către împăratul Justinian, pentru a declanșa războiul de recucerire a Italiei, încheiat în anul 555 e.n. — după mai multe campanii conduse de generali Belizarie și Narses — cu anexarea Italiei de către bizanțini și desființarea regatului ostrogot. Amalasunta a constituit subiect de inspirație literară, (inclusiv în literatura română, în poezia lui George Coșbuc *Regina ostrogoților*).

Limba bogată pe care o lăuda Amalasunta nu putea fi, după părerea lui Carlo Troya, decît limba vechilor geto-daci, aceea în care fuseseră scrise acele *Bellagines*, cărțile evocate de Iordanes în scrierea sa *Getica*, ce ar fi cuprins învățăturile date geto-dacilor de către Deceneu. Și tot în această limbă, Ovidiu însuși, în timpul exilului său la Tomis, ar fi putut alcătui o seamă de poezii, după propria măturisire a poetului: videor Geticis scribere posse modis („îmi pare că aș putea scrie versuri getice”).

Absența unor mărturii scrise în alfabetul geto-gotic constituia — după părerea lui Troya — un argument șubred folosit de cei ce contestau existența unui asemenea alfabet. Acest lucru i se părea a fi doar o urmare a insuficienței căutării a unor astfel de izvoare. „Dacă nu s-au găsit, se vor găsi”, era el de părere și cita în acest sens afirmația euphrinsă în lucrarea umanistului Bonaventura Vulcanius. Despre scrierea getică sau gotică: „Ceea ce am notat, mai cu deosebire în Anonimul lui Vulcanius, au fost niște versuri ale unui autor necunoscut în legătură cu creatorii alfabetului de la Moise încoace. Conchide acest poet: Gulphilas [Ulphila] a făcut ultimele litere ale geților, pe care le vedem.

Deci — arăta în continuare Carlo Troya —, nu numai că autorul acestor versuri considera pe goți drept geți, dar afirma că alfabetul ulfilian, cunoscut de noi, era cel din urmă, fără a face vreo mențiune că acest alfabet ar fi fost germanic. Necunoașterea autorului nu-i scade autoritatea; dar iată, descopăr că el era Sf. Eugeniu cel Tânăr, episcopul de Toledo, care a trăit la jumătatea sec. VII^{ca}.

Așadar, Carlo Troya pune în circuitul științific numele unui nou cărturar, necunoscut cercetătorilor din vremea sa, de fapt — cum se va vedea — uitat de istoriografia modernă. Cine era deci acest cărturar din sec. VII, Sf. Eugeniu cel Tânăr, despre care Vulcanius (fără a-l cunoaște numele) și, peste secole, Carlo Troya afirmă că a văzut și a alcătuit texte în alfabetul getic?

Sf. Eugeniu, episcop de Toledo (sanctificat după moarte și sărbătorit în fiecare an la 13 noiembrie), a trăit în Spania în prima jumătate a secolului VII. Conform unei scrisori, a regelui vizigot Chindasvint¹ către Braulio, episcop de Saragosa, Eugeniu s-ar fi născut într-o familie creștină din Spania. Foarte de tânăr s-a retras la o mănăstire din Saragosa (St. Engrasse), unde a dus o viață virtuoașă, ceea ce l-a atras o mare faimă. Cunoșcându-i virtuțile și înțelepciunea, Braulio l-a chemat alături de el, numindu-l arhidiacon la abația din Saragosa. Spre sfârșitul vieții lui Braulio, acesta lășase în sarcina lui Eugeniu aproape toate îndatoririle episcopale. Murind Eugeniu II, arhiepiscop de Toledo, regele Chindasvint l-a cerut lui Braulio să-l trimită pe Eugeniu la Toledo, pentru a lua în păstorie dieceza. Inițial, Braulio s-a opus, invocând virsta sa înaintată și imensul ajutor pe care îl primea de la Eugeniu, dar, în cele din urmă a acceptat, dînd curs cererii regelui și dorinței toledanilor, întrucît falma lui Eugeniu depășise ținutul

Saragosei. Sosirea lui Eugeniu cel Tânăr la Toledo a coincis cu convocarea unui nou conciliu toledan (decembrie 653). Ulterior noul episcop a mai convocat două noi concilii (noiembrie 655 și decembrie 656), în cadrul cărora s-au adoptat mai multe canoane ale dogmei creștine. Un an mai târziu, în martie 657, Eugeniu murea fiind înmormîntat în basilica Santa Leocadia.

Episcopul Eugeniu cel Tânăr de Toledo (detaliu dintr-un tablou de El Greco)

Din scrierile lui san Ildelfonso, primul său biograful, aflăm că Eugeniu a avut o cultură bogată, ce îmbina profunda cunoaștere a scrierilor ecleziastice cu o bună cunoaștere a culturii clasice, grecești și romane. Formația sa intelectuală s-a realizat în climatul favorizant culturii din unele așa-numite regate barbare (vizigote, vandale), climat în care s-au dezvoltat și alți cărturari hispanici: Paulus Orosius, înaintea lui Eugeniu, Isidor din Sevilla, în aceeași vreme cu acesta. De altfel, Eugeniu din Toledo este socotit, alături de Isidor din Sevilla, unul din întemeietorii culturii spaniole. A avut preocupări literare, fiind autor al unor scrieri în proză (din păcate pierdute) și al mai multor versuri.

Soarta acestora a fost intructivă mai bună, ele păstrîndu-se în copii manuscrise și fiind apoi tipărite, mai întîi în Bibliotheca maximorum patronem, Lyon, 1667, tomul XII, și tot în același veac de către Pater Sirmondus.

În această culegere a lui Sirmond le-a identificat și Carlo Troya, care a dedus că Sf. Eugeniu era autorul anonim menționat de Bonaventura Vulcanius. Poeziile ne relevă un autor bun cunoscător al limbii latine (desigur potrivit sec. VII, cînd, sub influența neamurilor migratoare, se produsese o alterare a latinei clasice) și, de asemenea, un bun mînuitor al tehnicii versificației. Unul din Cin-tecele sale cuprinde și mențiunea privitoare la întocmirea de către Ulfilă a ultimului alfabet al geților (ceea ce ducea la presupunerea că înainte au existat și alte alfabet ge-tice), precum și a folosirii acestuia de către vizigoți.

Și în Adaosul la capitolul Faptele geților sau goților, numit Paralipomena de către Carlo Troya, preocupările istoricului italian privind limba vorbită de neamurile gotice, precum și scrierile folosite de ei, revin cu insistență, autorul aducînd precizări în legătură cu diferite izvoare antice ce subliniază identitatea dintre goți și geți, implicit despre faptul că ar fi vorbit aceeași limbă. Capitolul de date, locuri și evenimente pe care îl prezentăm în continuare aduce noi și originale opinii privind extinderea pe care au căpătat-o ramurile nordice ale goților în Europa celei de-a doua jumătăți a mileniului I al erei noastre, inclusiv influența culturală pe care au exercitat-o în această perioadă.

¹ Rege al vizigoților în Spania (642-653); în anul 649 și l-a asociat la tron pe fiul său Recesvint, inițiatorul altăturii culegerii de legi cunoscute sub numele de *Lex Visigothorum*.

In era noastră

558 Iordanes, care cunoștea și fără ajutorul lui Cassiodor istoria Amalilor și a ostrogoților, ca și a aliaților și a prietenilor regelui Theodorice cu popoarele de dincolo de Dunăre, descrie refulul Daciei renăscute, în aceleași locuri unde au domnit Burebista cu Decebal și apoi Decebal și Ermanarich. Ist. I., vol. II, pp. 706-707.

Din această Dacie au pornit geții lui [Ammanus] Marcellinus Conte, al lui Eneas din Gaza și al lui Ioannes Lydos, pentru a devasta Imperiul de răsărit, în timpul domniilor împăraților Anastasios, Iustin și Iustinian; din această Dacie au pornit geții foederati care au luptat, sub Vitalian, și au fost apoi plătiți, tot în această calitate de foederati, de către împărații din Constantinopol. Reaparitia acestor geți și a triburilor în vechia lor așezare din Dacia dovedește că ei nu și-au pierdut nicicând prima lor patrie, orișt au suferit în urma victoriilor lui Traian și apoi în urma unor războaie, de aici au plecat vizigoții, din pricina impactului cu hunii, dar nu potine neamuri dacogotice au rămas în Dacia. Erau acele neamuri care au găsit adăpost în Caucazul și altele care locuiau pe Tyras [Nistru] și pe Boristhenes [Nipru]; toate s-au reunit, înainte de epoca împăratului Anastasios, și au făcut ca numele de daco-geți să răsună din nou dincolo [la nord; de Dunăre, în timp ce ostrogoții și vizigoții de un neam cu el domneau în Italia și în Spania. Or, cine nu vede că glorioșii descendenți ai geților lui Decebal nu au fost cu toții omorâți de gutți, că geții se mai aflau încă acolo unde au fost dintotdeauna, dincolo de Dunăre? Așa și numeau scriitorii greci și latini din Roma, din Asia Mică, din Spania și din Gallia; dar chiar ostrogoții, și mai cu seamă vizigoții, afirmă cu mândrie această origine în actele lor publice. Ist. I., vol. II, p. 838, fără a bănuți că într-o epocă mai târzie vor fi confundati cu germanii. Cu toate că este inutil să schimbăm mentalitatea oamenilor din ziua de astăzi, ce nesocotese pe autorii greci și latini: nesocotese pe Iordanes, care nu era nici grec și nici latin, și afirmă lucrurile văzute de el, nesocotese chiar monumentele publice și cărțile unde geții afirmau că sînt geți. În baza științei moderne ar însemna că toți anticii s-au înșelat.

558 Nu mai pot împiedea să amintesc cuvintele lui Ioannes Lydos, care numea geții pe ostrogoții din Italia, notînd că ei au dezmembrat Roma sacrală și Italia cu întregul Occident. Același lucru îl afirma despre vandali asidui. Aici să-mi fie îngăduit să aplat un vechi prieten al meu și în același timp un mare spirit în țara mea. Mă refer la Vincenzio de Ritis, care, îmbrățișînd nu de mult părerea că geții și goții erau unul și același popor, a dat vandaliilor și burgundilor numele de popoare „gotizante”,

incluse adică în rîndul goților. Ist. I., vol. II, p. 821. Îi mulțumesc pentru că a găsit această expresie aflat de fericiu.

Fapte daco-geto-normande

Anul. 498/517 Prima perioadă + Daniu sau Denii. De la Clovis la Carol cel Mare.

Mențiunăm despre dani în scrierile lui Procopius, Iordanes, Grégoire din Tours.

566 La această dată a fost redactat Capitolul „GETA, DACI, BRITANNUS” de către Venantius Fortunatus, capitol în care se află (Cartea 6, paragraful 7) următorul pasaj: „Quem GETA, Vasco tremunt DANUS, ESTIO, SAXO, BRITANNUS”: „[Chilperic, regele francilor], de care le este frică geților, vasconilor [popor de origine iberică, care locuia pe cel dol versanți ai Pirineiilor (bașei) și care mai târziu s-au răspîndit în Gasconia (gasconii)], danilor, extilor, saxonilor și britanilor”. Daniu își mărișeră numărul prin unirea cu diferite triburi și mai cu seamă cu daco-geții; se numeau triburile osmanilor sau normanzilor. Ist. I., vol. II, p. 716. Dar în această primă perioadă, de la Clovis la Carol cel Mare (deci între 511 și 814), au fost numiți de cele mai multe ori, de către majoritatea autorilor, dani sau denii. Astfel, în Analele Francilor, ale lui Frencrus, la autori precum Losellen, Bertiniani, Moissaceni; Eginhard în a sa Viață a lui Carol cel Mare și în Anale, Ernold Nigellus, călugărul de la St. Gallen și Engolismense, Ingulf și Croniearul de la Malross se află numeroase fapte și relatări despre ei.

690 Iată ceea ce scria Beda Venerabilul la începutul sec. VII: „... În Hibernia [Irlanda], Egbert și-a propus să ajute multe neamuri predicînd Evanghelia; din rîndul acestora cunoscușe foarte multe [neamuri] în Germania; se știe că anglii sau saxonii, care locuiesc acum în Britannia și-au tras neamul și originea de la aceștia. De aceea pînă în ziua de azi sînt numiți în mod greșit germani de către neamul vecin al britonilor. Există însă și frisoni, rugini, danai (danezi), huni, străvechii saxoni, burctarii și foarte mulți alții slujind pînă în ziua de azi riturilor păgîne”. Beda. Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum, Cartea V. Cap. 9.

Dat fiind că o mare parte dintre daci și geți au avansat, fie înainte de Ermanarich cel Mare, fie odată cu el, ori după el, de la malurile Dunării și de la Pontul Euxin spre Marea Baltică, a fost ușor să se creadă, din respect față de locurile de unde au plecat, că aceștia au fost greci și danai; lucru de care daci și geții nu se rușinau deloc, ei dimpotrivă își făceau din aceasta o glorie.

7001 Există mai multe ținuturi întinse care se numesc Datia (Dacia).

Prima și a doua (Dacia Ripensis și Mediterraena) care [mai] e numită și Gidida [Gepidia]; acolo locuiesc [hunii], care se mai numesc și avari. Prin aceste ținuturi ale daciilor trec mai multe riuri care se varsă cu toate în Dunăre, afirmă Anonymus Geographus Ravennatis, Cartea II, paragraful XIV. Ținut care este numit Dania... Dar unde sînt danii? „Această Danie este numită acum țara normanzilor” se arată în cartea III și XIII a aceleiași scrieri. Se pare că acesta ar fi vrut să spună că vechii danii și danezii nu mai rămăseseră în Dania din pricina cuceririlor normanzilor; erau popoare de origine daco-getică, ca și cele ce au plecat din adevărata Dacie danubiană, ca și celelalte care au trecut în Scandinavia după epoca lui Clovis.

A doua perioadă (de la 772 la 857)

În analele Francilor se află, la anul 772, cea mai veche mențiune privitoare la normanzi, cuvînt care trebuie totuși să fie mai vechi [decît această dată]; și nu cred că greșesc luînd drept punct de plecare anul 517, cînd Dan din Colchidia a atacat țărîmurile gallice în zilele lui Theodorice din familia Amalilor. Dar nu de la acest personaj provine numele de dani sau denii.

808 [Se desfășoară] războaiele danilor împotriva lui Carol cel Mare (Regino Prumiensis quod apud Pastores Scriptores Rerum Germaniae. I.51.56. (A. 1726). Același autor consemnează în capitolul 84 al scrierii sale numele „Danemarca”.

Hermannus Contractus menționează, referitor la același an, existența unui Gottfried „Rex Danorum et Normannorum” (regele danilor și al normanzilor).

815 Ermoldus Nigellus, Cartea IV, versetul 605, menționează „Denica regna” (Domniile daneze) și tot el în versetul 610 vorbește de „Francis et Denis” (franci și denii).

834 Diploma lui Ludovic cel Pios referitoare la prima predică a Sf. Ansgar făcută la 15 mai în rîndul danilor, sveonilor și slavilor.

836 Cumplite devastări făcute de cetele normandului Hastings.

840 Chronicon Desuense, menționează o incursiune normandă, arătînd că ea se compunea din „O multime fără număr de normanzi, dani, britoni”.

841 Normanzii devastează Rouenul și Templul [gotic] al Sf. Ouenus. Ist. I., vol. II, pp. 822, 838, 848.

843 Nașterea lui Rollon. Ist. I., vol. II, p. 717.

853 A doua predică a Sf. Ansgar în Birca, oraș al ostrogoților din Sueidia. Ist. I., vol. II, p. 714.

853 Tentativă nereușită de cucerire a danilor împotriva Curiandului. Ibidem.

854 Curiandă atacată de svevi. Asedul Apuliei. Ist. I., vol. II, pp. 700 și 713. ■

Fișă biografică — Ștefan Procopiu

În anul 1971, agențiile internaționale de presă aduceau o veste care umplea de mândrie cercurile științifice din țara noastră: un grup de cercetători din California realizaseră o mașină electronică de calcul cu o capacitate de memorizare foarte ridicată, depășind de sute de ori posibilitățile celor mai perfecționate instalații cunoscute; această performanță se datora aplicării unei descoperiri românești — *efectul Procopiu*. Efectul respectiv, identificat în 1929, consta în punerea în evidență a discontinuității magnetizării produse într-un fir feromagnetic la trecerea unui curent electric alternativ. Descoperitorul îl denumise „efect Barkhausen circular”, dar T. Hoffbauer și K.M. Koch l-au introdus în terminologia fizicii cu numele care l-a consacrat în știință: „efectul Procopiu”, fiind, inițial, utilizat cu succes în studiul păturilor subțiri feromagnetice și la caracterizarea cit mai completă a substanțelor magnetice.

Ne-am referit doar la una dintre creațiile științifice care l-au impus pe savantul Ștefan Procopiu în orbita științei românești și universale. Aria preocupărilor sale științifice este însă extrem de vastă și are importante aspecte aplicative, vădind contribuții fundamentale în magnetism, magnetism terestru, electricitate, electromagnetism, electrochimie, spectroscopie, căldură și optică. „Opera sa științifică — aprecia Șerban Țițeica — îl situează printre marii fizicieni ai lumii, deschizători de drumuri în fizica modernă”.

Ștefan Procopiu s-a născut la 19/31 ianuarie 1890, la Birlad, ca fiu al unui modest funcționar de tribunal. A urmat Liceul „Gheorghe Roșca-Codreanu” din Birlad (1901-1908), la absolvire fiind clasificat întâi. În 1912, la Universitatea din Iași a obținut licența în științe, specialitatea

fizică, Dragomir Hurmuzescu, considerat „decanul fizicienilor români”, fiindu-i mentor. S-a specializat apoi, ca bursier, la Paris (1919-1924) — sub îndrumarea unor specialiști cunoscuți, ca Marie Curie, P. Langevin, Gh. Fabry, G. Lippmann, A. Cotton —, luându-și doctoratul în fizică la Sorbona (1924). Cariera didactică și-a început-o la Iași ca asistent (1912) la catedra maestrului său Hurmuzescu, pe care l-a urmat pentru scurt timp și la București (1913-1919), pentru a reveni apoi ca șef de lucrări la Universitatea din Iași. Între 1925 și 1962 a fost profesor de gravitație, căldură și electricitate tot aici, predind în paralel (până în 1924) și la Școala Politehnică „Gheorghe Asachi”, afirmându-se ca un îndrumător eficient al cercetării și ca organizator al unei etape noi, superioare, a școlii de fizică inițiate de Dragomir Hurmuzescu. A fost membru corespondent (1948) și titular (1955) al Academiei R. S. României, al Societății române de fizică, al Societății franceze de fizică și al altor societăți românești și străine. În 1964 a devenit laureat al Premiului de stat.

Încă din perioada studenției (1911) a întreprins experiențe care l-au dus la identificarea tensiunii electromotoare de mișcare, lucrarea sa de bază în acest domeniu publicând-o în 1915; aceasta a făcut posibilă ulterior explicarea electroforezei. În decembrie 1912, la 22 de ani, a publicat în *Analele Universității din Iași* (în limba franceză) o descoperire de mare însemnătate. Pornind de la teoria cuantelor a fizicianului Max Planck, care identifica cea mai mărunță „cărămidă” de energie din Univers, tânărul Procopiu a descoperit, cel dintâi, unitatea minimă a magnetismului, magnetonul atomic, stabilind expresia momentului magnetic al electronului,

ulterior regăsită și de alți fizicieni (denumirea curentă este „magnetonul Bohr-Procopiu”). Descoperirea „cuantei de magnetism” i-a adus de timpuriu celebritatea.

În 1921 s-a înregistrat descoperirea de către Ștefan Procopiu a unui fenomen optic de mare însemnătate: depolarizarea longitudinală a luminii de către soluțiile coloidale și suspensiile cristaline, care explică în mare măsură formarea precipitatelor cristaline și a coloidelor, precum și structura protoplasmei celulei vii („fenomenul Procopiu”).

A întocmit hărți magnetice ale României, pe care le-a definitivat în perioada 1944-1954, prezentind un mare interes practic pentru cunoașterea resurselor subsolului. A stabilit, punind capăt unor controverse, că momentul magnetic al globului terestru a început să crească din 1932, după ce timp de 120 de ani a scăzut continuu (perioada variației fiind de aproximativ 500 de ani).

Mai consemnăm și cercetările sale asupra magnetonului (a elaborat o metodă experimentală pentru determinarea acestuia), pe cele privind emisia undelor acustice întreținute, arcul electric, spectrele de arc ale metalelor, studiul păturilor metalice subțiri, difuzia electrolitelor, telegrafia fără fir, cimentarea fierului, electrocapilaritatea.

Multilateral era și profilul său cultural, fiind interesat de istorie, filosofie, poezie, arte plastice etc. A colaborat la revistele *Viața românească* și *Însemnări ieșene*, fiind membru al comitetului de direcție al Teatrului Național din Iași. A decedat la 22 august 1972, la Iași, lăsind în urma sa o bogată operă științifică, cu însemnate descoperiri, care au deschis calea unor noi direcții de investigare. ■

Nicolae CAJAL, I.M. ȘTEFAN

THOMAS BABINGTON MACAULAY SAU ISTORIA ÎN COMPETIȚIE CU LITERATURA

CAMIL MUREȘANU

Starea materială a familiei i-a oferit lui Thomas posibilitatea unei educații alese și costisitoare. A urmat mai întâi o școală particulară, iar din octombrie 1818 s-a înscris la celebrul Trinity College de la Universitatea din Cambridge. S-a remarcat prin mari succese la studii, validate după metodele și criteriile vremii: două medalii (în 1819 și 1821) pentru compunerea de poeme latine, un premiu pentru declamație latină, un altul pentru un eseu asupra caracterului regelui William III. I s-a acordat calitatea de membru asociat (*fellow*) al Colegiului, care comporta o indemnizație anuală de 300 lire sterline, timp de șase ani după încheierea studiilor.

În 1826, intrucît absolvise și dreptul, s-a înscris într-un

În deceniul 1820-1830, după aproape o jumătate de veac de guvernare în Anglia a torylor, partidul whig marca o ascensiune de popularitate, datorată, în principal, revindicării unei reforme electoral-parlamentare, care să pună capăt caracterului oligarhic al regimului politic britanic, instaurat cu aproape 150 ani în urmă. În împrejurările istorice astfel determinate, s-a afirmat puternic și istoriografia de colorit whig, devenită o exponentă a ideologiei liberalismului burghez modern. Cel mai însemnat reprezentant al ei a fost istoricul, publicistul și omul politic Thomas Babington Macaulay¹.

S-a născut la 25 octombrie 1800, în localitatea Rothley Temple, undeva prin Anglia centrală. Tatăl, Zachary Macaulay, era un comerciant îmbogățit prin afaceri în Antile, membru marcant al companiei care fondase (în 1791) colonia Sierra Leone și, un timp, a fost chiar guvernator al acestei așezări. Compania își propusese, inițial, să creeze un sălaș pentru sclavii eliberați. Zachary Macaulay, adept al desființării sclaviei, se număra printre susținătorii fervenți ai lui William Wilberforce, principalul promotor al acestei măsuri în cuprinsul Imperiului britanic. Macaulay-tatăl a editat vreme de mai mulți ani publicația *Christian Observer*, s-a făcut cunoscut prin generoase opere filantropice și a avut, de asemenea, unele veleități literare.

barou londonez, lansindu-se, totodată, și în politică. A pronunțat primul său discurs public la o întrunire a ligii antisclavagiste, consacrandu-se dintr-o dată ca un excelent orator, ceea ce promitea de altfel încă din timpul exercițiilor retorice din universitate. A început apoi să colaboreze la *Edinburgh Review*, periodic de orientare whig. La fel ca în arta oratorică, și-a stabilit din primul moment o reputație publicistică, printr-un eseu asupra marelui poet englez John Milton, apărut în august 1825.

Remarcabilele debuturi au atras asupra-i atenția virfurilor partidului whig. În cadrul campaniei de recucere a pu-

¹ Prenumele Babington i s-a dat, potrivit unui obicei răspândit la anglosaxoni, după numele de familie al unui unchi prin alianță, asociat în afaceri cu tatăl viitorului istoric.

terii, whigii își intensificaseră preocuparea de a promova tinere talente, spre a relansa, prin ele, tradiția intelectuală a whigismului. Macaulay a fost admis în așa-numitul, „Cerc de la Holland House”, patronat de una dintre cele mai cultivate familii aristocratice din partid. Ambițiile viitorului istoric de a face carieră în politică au fost însă zdruncinate de dezastrul financiar care a lovit casa comercială Macaulay & Babington, lăsându-l fără sprijin bănesc din partea familiei. Deși a mai dispus (pînă în 1831) de indemnizația de la Colegiu, deși mai cîștiga ceva și din publicistică, viitorul istoric s-a văzut cîrînd atît de lipsit de mijloace, încît a ajuns să-și vîndă medaliile de aur obținute la Cambridge. În februarie 1830, lordul Lansdowne, o altă somitate din vechea gardă a partidului whig, i-a oferit locul de deputat în „burgul de buzunar” Calne¹. Pentru Macaulay a început astfel o rapidă ascensiune politică. La 5 aprilie 1830, el a rostit prima cuvîntare în Camera Comunelor (*Maiden Speech*) în favoarea acordării de drepturi politice evreilor. A jucat, de asemenea, un rol important în aprigele dezbateri în jurul Reformei parlamentare². Despre unul dintre discursurile sale, marele om politic Robert Peel, un temperament deosebit de rezervat, a declarat că se ridicase pe alocuri la înălțimea a tot ce auzise sau citise el mai frumos în viață.

Candidid în alegeri în noile condiții stabilite de Reforma parlamentară, promulgată la 7 iunie 1832, Macaulay a fost ales deputat în importantul oraș industrial Leeds. Ajunși la putere, whigii l-au numit membru în Consiliul guvernamental de control asupra administrației Indiilor. Macaulay a elaborat o lege de reformă a

acestei administrații, care a fost votată în 1833. Un an mai tîrziu, a primit numirea de membru în Consiliul suprem al Indiilor, cu sediul la Calcutta, dispunînd de fabulosul salariu de 10 000 lire sterline pe an!

A rămas în India pînă în 1838, timp în care a desfășurat o activitate pe linia pură a dogmatismului liberal britanic, în sensul convingerii ferme că principiile acestuia sînt cele mai bune pentru orice popor, oriunde ar trăi și oricare i-ar fi tradițiile și cultura. Măsurile pe care le-a sprijinit și la a căror introducere a contribuit n-au fost fără o anumită valoare, dar s-a văzut, după numai vreo douăzeci de ani, că ele și întreagă această politică liberală de tip european ignorau cu prea multă superioritate valorile morale proprii popoarelor Indiei, declanșînd, în consecință, noi aspecte ale crizei din relațiile între britanici și hinduși.

Macaulay a militat pentru libertatea presei în India, pentru egalitatea europenilor și hindușilor în fața legii, pentru un nou cod penal, inspirat de principiile de drept europene, pentru un sistem educațional modern, științific, înlocuind învățămîntul tradițional indian. Era convins de mitul „misiunii civilizatoare a omului alb”. „Trebuie să facem tot ce ne stă în putință pentru a forma o clasă care să slujească drept intermediar între noi și milioanele pe care le guvernăm; o clasă de indieni după singe și culoarea pielii, dar englezi după opinii, morală, intelect, gust”, scria el în anul 1835.

Pentru neclintita credință în ideile pe care le îmbrățișase, i s-a spus, nu fără o anumită maliție, „un Bossuet al liberalismului”³. Primul ministru, lordul Melbourne, un aristocrat whig din școala veche, raționalistă, a veacului XVIII, a spus cîndva: „Aș

vrea să pot fi atît de sigur de un lucru, pe cît este de sigur Macaulay de toate lucrurile”.

Revenind în Europa, Macaulay a fost ales în 1839 deputat de Edinburgh, iar cu prilejul unei remanieri guvernamentale intervenite în același an a devenit ministru de război. După căderea de la putere a whigilor (în 1841), s-a impus în continuare atenție publică, ca elocvent orator al opoziției împotriva guvernului tory, prezidat de Robert Peel

Cum ne privim înaintașii

În 1846, în noul guvern whig, ce avea în frunte pe John Russell (bunicul lui Bertrand Russell), a fost numit „paymaster general”, o funcție superioară în intenția armatei. După un an, din pricina unei intervenții în favoarea seminarului catolic din Maynooth, aflat în Irlanda, aproape de Dublin, a pierdut simpatia electoratului său scoțian, format din presbiterieni, și a eșuat în încercarea de a-și reînnoi mandatul de deputat de Edinburgh, la alegerile din 1847.

Acest incident l-a determinat pe Macaulay să se retragă din viața politică și să se consacre activității științifice. A continuat însă frecventarea cercurilor intelectuale din Londra, în care strălucia prin arta și inteligența conversației, lăsînd o impresie de neșters celor ce aveau privilegiul de a-l asculta.

Intensificarea preocupărilor pentru istorie și literatură precedase cu cîțiva ani decizia de a li se consacra total. În 1842, Macaulay publicase *Lays of Ancient Rome* (Balade ale Romei antice), operă hibridă, în care transpuseseră în formă de baladă legende istorice romane. În 1843, sub titlul *Critical and Historical Essays*, a reunit în trei volume colaborările de pînă atunci la *Edinburgh Review*. În marea lor majoritate, acestea erau studii asupra unor personalități literare și istorice: Machiavelli, Horace Walpole, William Pitt — tatăl și fiul —, Bacon, Dante, Byron, Ranke, Frederic cel Mare, Mirabeau, Milton etc.

¹ Tirgusor în sud-vestul Angliei. „Burgurile putrede” și „burgurile de buzunar” erau poreclite, pînă la reforma din 1832, circumscripțiile electorale minuscul, a căror mîna de alegători era manevrată după plac, prin corupție sau presiuni, de persoane influente.

² Legea Reformei (The Reform Bill), adoptată de Parlament, uniformiza censul electoral, mărca numărul de locuri în Parlament rezervat centrelor industriale, desființînd în acest scop „burgurile putrede”.

³ Jacques Bénigne Bossuet (1627-1704), mare orator francez, episcop catolic, susținător al absolutismului lui Ludovic XIV și autor al unor opere remarcabile prin arta elocinței, claritatea și vigoarea stilului, ca: *Discurs asupra istoriei universale*, *Cuvîntări funebre* etc., dar în cuprinsul cărora a pledat cu fanatism în favoarea concepției providențialiste a istoriei și a politicii.

Macaulay a elogiat revoluția din 1640, condusă de Cromwell¹, și a ironizat pe apologetii regalității care, în încercarea de a respinge acuzațiile că aceasta ar fi comis erori și chiar crime, invocau pseudoargumente rizibile, cum ar fi fost „virtuțile morale” ale regelui Carol I Stuart și armonia vieții sale de familie. A criticat și pe acei istorici care condamnavă violențele revoluției. Recurgând la o paralelă îndrăznească, Macaulay a imprumutat din opera lui Lodovico Ariosto² basmul — al cărui motiv se regăsește în multe literaturi, inclusiv cea română — zinei condamnate să apară uneori sub înfățișare de animal respingător. Cei ce o maltratau când li se arăta astfel erau pentru totdeauna lipsiți de bunăvoința ei, pe când celor ce se purtau frumos li se înfățișa în adevăratu-i farmec și li copleșea cu binefaceri. „O astfel de făptură — încheie Macaulay — este și Libertatea”. E o comparație care permite apropierea lui de justificarea terorii revoluționare, în timpul revoluției burgheze din Franța. De altfel, în alt studiu el susține că, după ferma sa convingere, „revoluția franceză, oricâte crime și fapte nesăbuite s-ar fi săvârșit în timpul ei, a fost o mare binefacere pentru omenire”.

Într-un alt eseu, din 1835, Macaulay emitea sentința: „Trebuie să privim la întîmplările din trecut în lumina cunoștințelor moderne”³. Cu toate acestea, Macaulay păstra un nuanțat simț al istoricității. „Totmai considerațiile care ne determină să privim cu optimism și speranță la viitor — scrie el într-unul din eseuri — ne opresc de a privi cu dispreț la trecut... Așa cum ne vor judeca urmașii, se cuvine să judecăm și noi pe părinții noștri. Spre a le putea estima corect meritele, *trebuie să ne punem noi înșine în situația lor*”⁴ (subl. C.M.).

¹ Magazin istoric, nr. 10/1970, 10/1971, 12/1977.

² Celebru poet italian (1474-1533), autor al poemului comico-erotic *Orlando Furioso*.

³ *Critical and Historical Essays*, by Thomas Babington Macaulay, vol. I, London, Toronto (1930), p. 290.

⁴ *Ibidem*, p. 287.

Eseurile fixează și alte trăsături ale concepției lui Macaulay, cum sint: convingerea că progresul are un caracter obiectiv și că acesta se realizează cu precădere prin dinamica ideilor; exaltarea minderiei naționale britanice — prevestind ideologia imperialistă de la sfîrșitul secolului, dar purtînd și reminiscențe ale veacului Luminilor. Istoria Angliei se confundă, pentru Macaulay, cu istoria progresului însuși. Ea îl arată „pe cel mai mare și mai civilizât popor pe care l-a văzut lumea... întinzîndu-și dominația asupra fiecărui colț al globului, ducînd cu sine știința tîmăduirii, mijloacele de locomotie și de comunicație, artele mecanice, mașinile, tot ce sporește comoditatea vieții pînă la o perfecțiune pe care strămoșii noștri ar fi socotit-o magică. Un popor care a creat o literatură pe măsura celor mai nobile produse ale Greciei antice, a descoperit legile mișcării corpurilor cerești, a speculat cu aleasă subtilitate asupra gîndirii umane și a stat în fruntea omenirii în înaintarea ei pe tîrîm politic”⁵.

În șase luni — cinci ediții

Din 1841, Macaulay începuse să lucreze la opera istorică de mari proporții care-i va aduce faima. Lucra încet, cu nesfîrșite verificări de informație și corecturi de stil. Șapte ani mai tîrziu, au apărut primele două volume din această operă: *History of England from the Accession of James II* (Istoria Angliei de la urcarea pe tron a lui Iacob II). Alte două volume vor apărea în 1855, iar al cincilea în 1861, postum.

Istoria lui Macaulay este un proiect grandios, neterminat. Cuprinde numai intervalul anilor 1685-1702, iar ultimul volum a necesitat completări din partea editorilor. Cu toate acestea, de la bun început, succesul operei a fost extraordinar. El marchează o dată în analele editoriale ale lucrărilor istoriografice. În șase luni s-au publicat cinci ediții, vîndute una după alta, în zeci și zeci de mii de exemplare. În decurs de circa 30 ani s-au

făcut traduceri în limbile: germană, polonă, daneză, suedeză, italiană, franceză, olandeză, spaniolă, maghiară, rusă, cehă și persană⁶. Numai în timpul vieții, vînzările i-au adus lui Macaulay un beneficiu de 20 000 lire sterline — cele mai ridicate drepturi de autor din cîte se plătiseră pînă atunci pentru o singură operă.

Acest succes uluitor n-a fost însă ratificat de judecata posterității. Generația următoare a reconsiderat, poate cu excesivă severitate, valoarea operei și concepția autorului ei. Fiind prea dependentă de ideologia liberalismului burghez, a cunoscut, după 1870, un declin precipitat. Operei lui Macaulay, entuziasmului autorului față de realizările vremii sale li s-a reproșat lipsa de profunzime. Macaulay a fost grav învinuit — și nu fără justificare — că n-a văzut sau n-a voit să vadă nedreptățile sociale generate de dezvoltarea sistemului industrial și a capitalismului, „liber”, pe care le glorificase pe toate tonurile.

S-a spus despre el că n-a avut nici o calitate într-un grad eminent, dar că, în schimb, aproape nici una nu i-a lipsit. Înainte de toate, a fost un talentat scriitor; înzestrat cu o clasică limpezime în stil și cu o permanentă capacitate de a transfigura plastic ceea ce descoperea, abstract, cu instrumentele intelectuale de investigație. Deși, ca manieră literară, era tributar lui Walter Scott („Vreau, cu istoria mea, să alung de pe masa tinerelor doamne ultimul roman la modă” — ar fi spus el, mai în glumă, mai în serios...), n-a alunecat însă niciodată spre fabulație, fără acoperire documentară.

Toate calitățile distinctive, de concepție și stil ale istoricului britanic se identifică în fragmentul care urmează, din pe drept celebrul capitol *Situația Angliei la 1685*, făcînd parte din volumul I al *Istoriei* sale: „Se poate dovedi cu ușurință că, la noi, bogăția națională a crescut fără întrerupere vre-

⁶ După cunoștința noastră, prima traducere din Macaulay în limba română, dacă exceptăm citate sau scurte fragmente, a fost aceea a *Discursurilor* sale, efectuată de Anghel Demetrescu (București, 1895).

⁵ *Ibidem*, p. 292.

me de cel puțin șase secole... Acest progres... a devenit, pe la mijlocul veacului XVIII, uimitor de rapid și, în cursul sec. XIX, a continuat în ritm și mai accelerat. Drept urmare, în parte datorită poziției noastre geografice, în parte celei morale, timp de mai multe generații am fost scutiți de relele care altora le-au împiedicat strădaniile și le-au distrus roadele hârnicii.

Pe când fiecare colț al continentului, de la Moscova la Lisabona, a fost teatrul unor războaie sângeroase și pustii, toare, la noi nu s-a văzut nici un drapel dușman, altfel decât ca trofeu.

Pe când de jur-împrejur au avut loc revoluții, guvernul nostru n-a fost răsturnat prin violență nici măcar o dată. Timp de vreo sută de ani în țara noastră nu s-a ivit o tulburare destul de însemnată spre a o putea numi insurecție¹.

Macaulay a fost și un maestru al zugrăvirii detaliilor vieții cotidiane, din care știa, direct sau prin fine aluzii, să desprindă concluzii în spiritul convingerilor sale. Iată ce devine, sub pana sa, prozaicul eveniment administrativ al introducerii iluminatului străzilor în Londra, pe la 1685, din inițiativa unui anume Edward Heming: „Proiectul său a fost aplaudat cu entuziasm și atacat cu furie. Prietenii progresului l-au ridicat în slăvi ca pe cel mai mare binefăcător al orașului. Ce-au însemnat — întreba ei — laudatele descoperiri ale lui Arhimede, în comparație cu fapta omului care a preschimbat umbele nopții în luminile amiezii?

În ciuda acestor elocvente elogii, cauza întinericului n-a rămas fără apărători. S-au găsit și atunci neghiobi care s-au împotrivit introducerii „noii luminii”, cu aceeași îndrăgire cu care neghiobii din zilele noastre s-au împotrivit vaccinării și căilor ferate sau cu care neghiobii din zorile istoriei se vor fi împotrivit, fără îndoială, plugului și scrierii alfabetice².

Mai presus de orice, Macaulay a fost istoricul a cărui operă a corespuns pe deplin scurtei perioade de predominare — am putea spune de euforie — a liberalismului burghez în Anglia (1846-1874).

După apariția primelor volume din *Istoria Angliei*... pe Macaulay l-au copleșit nu numai favoarea publicului, ci și onorurile oficiale. În 1848, a fost numit rector al Universității din Glasgow. În anul următor — profesor la Academia Regală. În 1852 a fost reales deputat de Edinburgh, mandat la care a renunțat în 1856, când a fost înobilat cu titlul de baron Macaulay of Rothley, având astfel dreptul la un loc în Camera Lordilor.

La ședințele Camerei Lordilor n-a luat cuvântul, deoarece o boală de inimă l-a obligat să-și reducă activitățile publice și se pare chiar că nici n-ar fi participat la vreuna. Moartea l-a surprins pe când lucra la al cincilea volum din *Istoria Angliei*... la 28 decembrie 1859. La 9 ianuarie 1860 a fost înmormântat, așa cum își dorise cândva, în „Colțul poezilor” din cripta de la Westminster Abbey, panteonul oamenilor de seamă ai Angliei.

„Trebuie să recunoaștem — scrie istoricul olandez Pieter Geyl, omagiuind-l pe Macaulay — că epoca sa, cu tot ceea ce noi, cei de azi, găsim dezagregabil sau chiar ridicol, posedă o măreție în sine. Progresul tehnic și economic a adus generațiilor din veacul trecut o desehidere spre orizonturi noi și a conferit vieții lor un intens dinamism, tradus în plan politic și spiritual: breșa în dominația aristocrației, reconsiderarea convențiilor sociale, ascensiunea științelor — toată această nouă Anglie înfățișează un spectacol impresionant, chiar dacă blamabil în numeroase detalii”.

În vocea lui Macaulay — continuă istoricul olandez — „arogantă dar conșvâ, pasionată și puternică, proclamând caracterul sacru al acțiunii și drepturile imprescriptibile la critică și libertate, recunoaștem pe puternicul purtător de cuvânt al unei mari epoci din civilizația noastră”.

CLIO
ZÎMBEȘTE

Scriitorul francez Fontenelle (1657-1757), ajuns aproape centenar, participa la o serată. La un moment dat, s-a aplecat să ridice evantaiul unei tinere și frumoase doamne. Cum, după aceea, respectiva doamnă a trebuit să-l ajute să se ridice, Fontenelle a exclamat:

— Ah, de-aș mai avea eu acum optzeci de ani!

Celebrul compozitor german Ludwig van Beethoven (1770-1827) nu ieșea aproape niciodată din dificultăți financiare. Nu prea găsea sprijin nici la fratele său.

În 1819, acesta, care se îmbogățise, i-a trimis o felicitare, pe care o semnase: „Johann van Beethoven, proprietar de moșii...”

Compozitorul i-a trimis-o înapoi, după ce a scris pe verso următoarele cuvinte: „Ludwig van Beethoven, proprietar de creier”.

Ludovic XIV, regele Franței (1643-1715), obișnuia să spună că, atunci când numește pe cineva într-o funcție mai importantă, totdeauna izbuște să facă... nouăzeci și nouă de nemulțumiți și un nerecunoscător.

Cunoscutul scriitor, jurist și filosof iluminist francez Charles de Secondat, baron de La Brède et de Montesquieu, pur și simplu Montesquieu (1689-1755) prezida lucrările Parlamentului din Bordeaux. La un moment dat, s-a iscat o discuție în contradictoriu cu unul dintre parlamentari, care, enervat, a exclamat:

— Domnule președinte, dacă ceea ce vă spun eu nu este adevărat, vă ofer capul meu...

— Îl primesc, a replicat prompt Montesquieu: întotdeauna micile daruri întretin prieteniiile...

¹ History of England from the Accession of James II, Leipzig, 1849, pp. 276-278.

² Ibidem, pp. 356-357.

Însemne heraldice românești

„Și la această tocmală a noastră, la acest zapis, fost-au mulți boieri mari și mici mărturie, care-și vor pune mai jos pecețile și iscăliturile lor. Aceasta am scris ca să se știe și să se crează. Și încă, pentru mai adevărită credință, ne-am pus și noi pecețile și iscăliturile noastre mai jos. Și să-și facă și carte domnească pe acest zapis al nostru”.

Întilnite deseori în formula-ristica actelor medievale românești, texte asemănătoare rîndurilor de mai sus, și mai ales numeroasele reprezentări de sigilii au suscitât ample discuții în rîndurile specialiștilor. Au avut boierii noștri steme sigilare? Au fost aceste steme cunoscute și recunoscute ca atare? S-au transmis și utilizat ele din generație în generație sau aveau doar rol juridic, de validare a actelor?

În țările române, dreptul la sigiliu era practic nelimitat, el fiind, așa cum aprecia profesorul Emil Virtosu, „un drept unanim și tacit recunoscut, valabil oricînd și la orice condiție socială”. Oricine deci putea să-și confecționeze un sigiliu pe care să-l folosească în funcție de împrejurări, ca semn distinctiv. Asemenea steme sigilare, numite în mod curent de asumptiune (pentru că reprezentau însemne asumate de posesorii lor) nu implicau recunoașterea lor de către domnie, nefiind, așadar, o consecință a înnoibării sau acordării de blazoane.

Analiza documentelor medievale ne arată însă că aceste acte sînt autentificate de sigilii, cu reprezentări dintre cele mai variate, cuprinzînd numeroase elemente proprii stemei: scuturi de diferite forme, timbru și lambrechini, putînd fi considerate deci veritabile blazoane de familie — ceea ce ar sugera buna cunoaștere a normelor heraldice.

Care este realitatea?

Realitatea este că, dacă teoretic oricine putea să adopte un

sigiliu (și avem numeroase exemple de sigilii rudimentare), utilizarea *sigiliului armorial* (stema), transmis în cadrul aceleiași familii (de regulă boierești), de la o generație la alta, ne arată că în societatea medievală românească stema sigilară s-a constituit pe baza cunoașterii și aplicării stricte, corecte a legilor științei blazonului.

Stemele sigilare boierești aparținînd marilor familii sînt dotate cu scuturi, figuri heraldice (lei, păsări, animale himerice, precum grifonul, arme, căști), putînd fi considerate ca autentice blazoane de familie. Realizarea lor artistică rivalizează, de asemenea, în numeroase cazuri, cu minunatoarea artă a bijutierilor și miniaturistilor, compozițiile, cuprinse pe spații extrem de mici, fiind proporționate, echilibrate și armonioase. Figurile heraldice sînt redată cu multă grijă, pînă la cele mai mici detalii, mișcarea acestora, elegantă și naturală, dovedind măiestria artistului gravor, gustul acestuia pentru frumos. Așa sînt o seamă de steme sigilare, precum cele folosite de marele logofăt Fiereș Leurdeanu și marele vornic Hrizea din Bălteni (leu ridicat, „ram-pant” — în limbaj heraldic — tîinînd în labe un toiaș), de Dimitrie Buzinca din Rădulești (scenă de luptă înfățișînd doi călăreți înarmați, avînd deasupra acvila valahică), de Preda Brîncoveanu, mare spătar (acvila bicefală în scut triunghiular), de Barbu Poenaru, mare ban (grifon în scut dreptunghiular cu baza rotunjită), de Mareș Băjescu, mare vistier (o spadă în scut oval) ș.a.m.d.

Faptul că mai toate marile familii boierești foloseau sigilii de tip heraldic dovedește limpede că și în condițiile lipsei unui act de acordare sau recunoaștere din partea domniei a respectivelor steme, heraldica românească face dovada unei

mari originalități, prin gravarea unor însemne heraldice care sîntetizează poziția socială a posesorului lor, evenimente politice, de arme sau de familie și să-i facă ușor de identificat pe cei ce foloseau simbolurile respective.

Creatorii stemei sigilare feudale din țara noastră au apelat mai puțin la elemente himerice sau artificiale, alegînd figurile heraldice din lumea înconjurătoare, ceea ce a dat o notă de originalitate stemei boierești în țările române.

În sfîrșit, asemenea steme erau transmise din generație în generație, fie utilizîndu-se același sigiliu, fie conservîndu-se în sigiliul noi o serie de însemne caracteristice familiei respective. Sigiliul banului Preda Buzescu din anul 1608, de pildă, mai era întrebuintat și de nepoata acestuia, Caplea comisoia, în anul 1671; la fel, stema sigilară utilizată de Ivașco I Băleanu, mare vornic, era folosită decenii mai tîrziu (în 1662) și de nepotul său, mare postelnic. Sigiliul acestei familii (un personaj masculin sugrînd un leu) este interesant și sub raport simbolic, el făcînd trimitere la legenda biblică a lui Samson — motivul fiind utilizat de cel puțin trei generații de boieri. Un caz foarte interesant de transmitere a unor însemne heraldice unice îl prezintă și familia boierilor Vlădești, care în a doua jumătate a sec. XVII foloseau o stemă avînd în scut o liră. Explicația acestui însemn insolit? Bunicul boierilor Vlădești, Tudoran I Vlădescu, folosea drept sigiliu, în prima jumătate a veacului, o gemă antică (piersă de mare valoare care, din păcate, nu ne-a parvenit decît ca impresiune sigilară aplicată pe acte) înfățișîndu-l pe... Oriu cu lira. Din aceste reprezentări urmașii au păstrat doar al doilea element. ■

Filofteia RÂNZIȘ

**FEBRUARIE
1939**

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Apare la 1 ianuarie la Iași Jurnalul literar, foaie săptămânală de critică și de informație literară, având ca director pe G. Călinescu, iar secretar de redacție pe George Ivașcu. Iată ce mărturisea George Ivașcu despre apariția acestei reviste: „G. Călinescu mă sollicitase, în decembrie 1938, a-l ajuta să redacteze Jurnalul literar. Am făcut-o în ambianța activității mele — paralele atunci — de prim redactor la Iași, fără a riști pe colaboratorii revistei călinesceni a aborda și probleme de cultură în spirit antifascist”.

Înainte de apariția primului număr, George Ivașcu este chemat la Siguranța țeseană fiind întrebat:

„Ce rol istoric urmează să aveți dumneavoastră?”

— Am impresia că întrebarea dumneavoastră e o ironie sau o bătaie de joc.

— Nu, nu! Noi știm foarte bine, noi avem un document. Ce rol istoric urmează să aveți? Nu-mi amintesc exact cuvintele cu care am răspuns, dar în orice caz ele relevau totala mea perplexitate. Au așteptat un sfert de oră, douăzeci de minute, nu știu cât exact, ca pînă la urmă să-mi spună:

— Uite, domnule Ivașcu, ca să terminăm odată, poftim asta, citește... Și într-adevăr, mi se scotoiește telegrama în care am citit următoarele: «Domnului George Ivașcu, strada Ladovskî, Iași. Nu uita, ai un rol istoric. Noroc, G. Călinescu».

Telegrama se referea la faptul că el trebuia să pregătească singur primele trei numere ale Jurnalului literar”.

● La Teatro delle Arti, din Roma, are loc în ziua de 19 ianuarie, cea dintîi reprezentare italiană a capodoperei lui I.L. Caragiale O scrisoare pierdută, prima piesă românească ce s-a jucat în această țară de către artiști italieni. Piesa s-a bucurat de un mare succes — după cum comentează presa bucureșteană —,

în condițiile regimului personal instaurat din februarie 1938 de Carol II, la 1 februarie 1939, se formează un nou guvern, prezidat, în continuare, de patriarhul Miron Cristea.

„Noua formațiune — scrie *Universal* din 3 februarie — înfățișează o structură deosebită, datorită faptului că atribuțiile d-lui Armand Călinescu, care deținea numai departamentul internelor, au fost sporite”¹. Ziarul are, desigur, în vedere faptul că Armand Călinescu — care, în guvernul anterior, se situase printre elementele cele mai hotărîte la rezistență împotriva agenturii hitleriste Garda de fier — deține în noul cabinet, pe lângă postul de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (post creat ad-hoc) și portofoliul de ministru de interne și pe cel de ad-interim la apărarea națională.

Atitudinea fermă a demnitarului român față de extrema dreaptă are ecouri și în paginile unor publicații străine. Iată cum îl descrie corespondentul din București al ziarului *Paris Soir*, căruia i-a acordat un interviu: „Armand Călinescu este de talie mică și cu alură sportivă. El are un suris timid și mult farmec. Nimic în aspectul său exterior nu arată pe omul energic, care cheltuiește o energie și un curaj de fiecare clipă în lupta sa contra Gărzii de fier și care a meritat supranumele de «Omul de oțel», pe care i l-au dat zilele trecute confrății mei”.

Tot *Universal* informează că în noul guvern „departamentul înzestrării armatei a fost încredințat lui Victor Slăvescu, dată fiind pregătirea d-sale în domeniul financiar. Ministerul economiei naționale este încredințat ing. I. Bujuoi”.

Între 20 și 22 februarie are loc la București cea de-a VII-a sesiune ordinară a Consiliului Permanent al Înțelegerii Balcanice. Lucrările se desfășoară sub președinția ministrului afacerilor străine al României, Grigore Gafencu. Grecia este reprezentată de președintele Consiliului și ministru al afacerilor străine, Ioannis Metaxas; Iugoslavia și Turcia — prin miniștrii afacerilor străine, Alexander Cinkar-Markovici și, respectiv, Sükrü Saraciglu. Cei patru miniștri de externe au stabilit să păstreze un strins contact cu privire la desfășurarea evenimentelor internaționale și s-a subliniat necesitatea întăririi solidarității membrilor Pactului de la Atena. În acest sens apare importantă precizarea înțelegerii în privința atitudinii Înțelegerii Balcanice față de presiunile și de insistențele Axei Roma-Berlin de a se alătura Pactului Anticomintern. „Cei patru miniștri de afaceri externe — se arată în procesul-verbal — au afirmat voința țărilor lor de a nu adera la grupările

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și, celalalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții, cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Solemnitatea
instalării
lui Armand Călinescu
la Ministerul
apărării naționale

de ordin ideologic, indiferent care ar fi acestea, îndreptate împotriva unei mari puteri sau a unui grup de mari puteri”.

Comentind convorbirile politice de la București ziarul *Timpul*, într-un editorial apărut în numărul din 20 februarie, scrie: „Înțelegerea, izvorită dintr-un ideal de pace și de bună învoire între popoarele balcanice, n-a voit să fie și n-a fost niciodată un bloc îndreptat împotriva cuiva. Înțelegerea Balcanică s-a dovedit în toate împrejurările un instrument de pace, de solidaritate, de apărare a ordinei și stabilității în această parte a Europei”.

În aceleași zile de 20, 21, 22 februarie are loc la București și cea de-a IV-a Conferință a Presei Înțelegerii Balcanice, organism constituit la București, în iunie 1936. Din Comitetul Național Român, gazda manifestării, fac parte Cezar Petrescu, Demostene Botez, Mircea Grigorescu, N. Batzaria.

Ziarul *România* din 9 ianuarie reproduce un articol din cotidianul *Le Temps* care, după „un tur de orizont prin Europa centrală și orientală”, se referă la „starea nevroică, de particulară sensibilitate și tensiune” existentă în unele țări, subliniind în legătură cu țara noastră: „Poziția României e foarte deosebită și, trebuie să o constatăm, e comandată de o mult mai sănătoasă concepție asupra ceea ce trebuie să însemne adevăratul spirit de independență”. Într-un alt articol, preluat de astă dată de *Timpul* din 7 februarie din publicația franceză *l'Ordre* și intitulat *În dezordinea Europei*, *România constituie un ostrov de rezistență*, se subliniază printre altele: „În incertitudinea ceasului de față, când Europa pare amenințată, în unele clipe, de întoarcere la haos, România oferă un exemplu remarcabil de rezistență contra forțelor de dezagregare, care ruinează stabilitatea Europei”.

La Academia Română, I. Nistor ține comunicarea *Restaurarea Daciei în sintezele diplomației europene*, reproducă în *Universul*, din 5 februarie, în care comentează diferite proiecte ale marilor puteri europene de restaurare a Daciei sub egida uneia sau alteia dintre ele. „Unitatea etnică a teritoriului locuit de românii din Moldova, Muntenia și Transilvania — spune I. Nistor — coincidea cu teritoriul vechii Dacie. Aceasta făcea pe cronicarii străini să considere pe Horea ca rege al Daciei. Astfel, se manifestă prima sinteză românească a renașterii Daciei antice. Sinteza aceasta părea interesantă atât Austriei cât și Rusiei, intrucît prin crearea unui stat tampon între ambele puteri, cu năzuinți de expansiune în spațiul pontic, s-ar fi putut evita rivalitatea dintre ele și s-ar fi diminuat sensibil puterea Porții otomane la Dunăre. De aceea — remarcă prof. I. Nistor, în continuarea comunicării — împărăteasa Ecaterina II a Rusiei cuprindea în faimosul său proiect grecesc și restaurarea

Cronică măruntă

reprezentările desfășurându-se cu săli arhipline.

● Revista *American Historical Review* publică articolul Istoricilor români moderni, pe care-l reproduce și *România* din 2 februarie: „În domeniul istoriei, cultura românească posedă de mai multă vreme o seamă de excelente lucrări de interes general, ca acelea ale lui Xenopol (publicate în limbă franceză și germană), Onciul și, mai ales, voluminoasele opere ale lui Nicolae Iorga, a cărui istorie a românilor a fost publicată, în 1925, în engleză. Alții, ca regretatul Părvan, au publicat minunate monografii despre o anumită perioadă (de pildă, Getica). Iar Constantin C. Giurescu, în cele trei volume impunătoare ale sale, *Istoria românilor*, publicate pînă acum, oferă o nouă sinteză științifică a istoriei românești. C.C. Giurescu — scrie în continuare revista americană — ajunge cu mîndrie la concluzia că românii sînt cei mai vechi popor din sud-estul Europei, dat fiind că strămoșii lor, geții, trăiau în locurile acestea”.

● Vespasian V. Pella, ministrul României la Haga, ține o suită de prelegeri la Universitatea din Utrecht, despre noile principii ale dreptului civil românesc.

● Iese de sub tipar volumul *Note din Grecia* de Al. Rosetti. „Clare și evocatoare — anunță presa — deschise spre zările clasice ale unui pămînt care a fost leagăn și sanctuar al culturii, paginile prof. Al. Rosetti reconstituie cu pregnanță și fidelitate emoțiile, reflecțiile și tînuțurile întîzierii ale călătorului avertizat prin locuri pline de mărturie istorice și artistice”.

● Într-un meci susținut la Edinburgh (Anglia) cu campionul național Teddy O'Neill, boxerul român Toma Aurel obține o nouă victorie, confirmind și de data aceasta — cum remarcă presa — valoarea sa mondială.

● În ianuarie 1939 încetează din viață celebra soprană Harl-

Walt Disney
împreună cu...
personajele sale.
Imagine din revista
Realitatea Ilustrată

Cronică mărunță

elea Daciei, cîntărețea care a purtat cu merit neîntrecut — cum scrie presa — falma muzicii românești în Europa și în cele două Americi, fiind apreciată de compozitorii și criticii cei mai rezuți ai epocii. „Maril compozitori de operă Gounod, Saint-Saëns, Mascagni, Leoncavallo au avut prietenia ei și i-au încredințat visurile lor muzicale și scenice, întruiparea eroinei. A fost o carieră de glorie unică — apreciază România din 14 ianuarie. Numele și glasul ei a dăruit clipe de neuitat, între anii 1892-1910. Nu a fost contestată de nici un critic”.

● Cartea zilei: Douăsprezece scaune a scriitorilor sovietici III și Petrov, creația „a doi scriitori — serie Timpul din 8 februarie — cu dub, care au vrut să ridă și să ne facă și pe noi, cititorii, să ridem. O carte vie, de mare vervă, plină de miez”.

● Știți care este primul... aflat de tîndu din țara noastră? El a „apărut” în amurgul unei zile, „înd belzadeana Costache, fiul lui vodă Caragea, a ieșit pe Podul Mogoșoaiei, într-o sanie trasă de cerbi, strigînd: să cadăciusească prea elistita boierime și să poțtească la teatru de la Clismeana Rosie. Asta s-a întîmplat acum 120 de ani... relatează România din 5 februarie.

● Un ghid al României, „complex ca documentare, și perfect ca realizare tehnică”, anunță Timpul din 2 februarie, este pus la îndemina călătorului străin sub forma noului Guide de la Roumanie, publicat sub îngrijirea lui Al. Cîlcu Pop, prof. V. Pușcariu și Al. Bădău.

● Capodopera lui Virgiliu, Eneida, tradusă de criticii și latinistul E. Lovinescu, este una din cele mai frumoase podoabe ale vitrinelor librărilor din această lună.

● Datorită unui român — scrie ziarul România din 26 ianuarie — literatura filosofică în limba franceză s-a îmbogățit cu opera fundamentală a lui Arthur

Daciei sub un rege pravoslavnic. Așa luă ființă sinteza rusă a restaurării Daciei.

Interesul împăratului Iosif II pentru populația românească din Ardeal și Bucovina manifestat prin desele sale călătorii în aceste provincii, precum și adeziunea sa la proiectul grecesc al Ecatерinei dădură naștere sintezei austro-habsburgice a restaurării Daciei. Pentru tronul lui Decebal ar fi fost ales însuși Iosif II, iar după moartea acestuia, Marele duce de Toscana, Ferdinand.

În epoca napoleoneană se zămisli ideea și a unei patri sinteze — bonapartistă — a restaurării Daciei. Dintr-o corespondență franceză din 1808 reiese că împăratul Napoleon urmărea restaurarea regatului dacic pentru fratele său, Lucian Bonaparte. Dar, în cele din urmă, subliniază istoricul Ion Nistor, sinteza românească a biruit asupra celor străine: rusă, austro-habsburgică și bonapartistă. După lupte și suferințe seculare au învins dreptatea și vrednicia românească prin marele act de la 1 decembrie de la Alba Iulia”.

Carpații, coloana vertebrală a pămîntului românesc se intitulează articolul semnat de Octav Șuluțiu și apărut în ziarul România din 3 ianuarie: „Propozițiunea înscrisă ca titlu al rîndurilor ce urmează, scrie autorul, pe care în intuiția lui genială de orator și om politic a descoperit-o Delavrancea, punînd-o ca o deviză sta-tornică a României de azi, a fost scrisă încă din 1906, într-un studiu intitulat *Zur Landeskunde von Rumänien* de către un savant german, H. Grothe. La distanță de un an și fără a ști unul de altul, savantul străin și scriitorul român [Delavrancea] s-au întîlnit în proclamarea unui adevăr etern și imuabil”.

În continuare, autorul articolului demonstrează falsitatea susținută de cercurile revizioniste ungare că frontiera naturală a Carpaților ar fi despărțitoare de popoare. „Munții nu despart, subliniază Octav Șuluțiu, ci, dimpotrivă, ei adună în jurul lor o populație și o conservă. Astfel s-a adunat populația Italiei și s-a unificat în jurul Apeninilor care o despart exact prin mijloc. Tot astfel, românii s-au adunat în jurul Carpaților, s-au grupat de o parte și de cealaltă a lor, găsind în ei un element de coeziune și de conservare, iar nu unul separator. Carpații, prin multele lor trecători, au fost umblați din cele mai vechi timpuri și în mijlocul lor românii s-au putut adăposti și apăra în vremuri de urgie, iar în vremuri de pace au trecut dintr-o parte în alta. Românii din Transilvania și cu cei din vechile voievodate s-au aflat într-o necontenită legătură, într-o comunicare socială, economică, națională și culturală. Voievozii români au avut totdeauna în vechile timpuri, dinainte de venirea austrieicilor în Transilvania, posesiuni acolo, regiuni întregi în continuarea pretinselor granițe naturale”. Cum ar fi putut domni voievozii Țării Românești asupra Amlașului și Făgărașului sau

Această revistă publică imaginea acestui biciclete, construită de un inventator elist din Elveția pentru o familie numeroasă

O repetiție în studioul Societății de radiodifuziune. În prim plan renumitul comle Vasileache

voievozii Moldovei asupra Ciceului și Cetății de Baltă, dacă ar fi fost Carpații acea frontieră de netrecut pe care vor să o creeze cercurile revizioniste? se întreabă autorul articolului. „Ce să mai vorbim de fenomenul semnificativ că un Coresi, pentru a crea limba românească, trece dincolo de Carpați, la Brașov, fără să-l supere cu nimic aceasta, pentru că ei simțea instinctiv că nu trece peste o barieră definitivă. Așadar nu frontieră, ci coloană vertebrală sint Carpații, conchide autorul. Și au recunoscut-o acestea toți savanții străini de bună credință, care prin poziția lor obiectivă au putut da autoritate acestei afirmații că: departe de a despărți pe români, Carpații îi adună și-i păstrează, ei fiind axa naturală, în jurul căreia trebuie să se grupeze și pământul și națiunea”

Sa stins din viață profesorul Gh. Țițeica, secretar general al Academiei Române. Constantin Kirițescu, într-un articol apărut în *Universul* din 8 februarie, notează între altele: „Matematicienii îl revendică pe Țițeica ca pe unul din cei mai reputeți cugetători și creatori în speculațiile abstracte asupra cantităților și numerelor. Ei ne asigură că «suprafețele curbe ale lui Țițeica», creația lui cea mai de seamă din domeniul matematicilor, l-au clasat printre marii matematicieni ai vremii. E neîndoios însă că, alături de suprafețele curbe din matematici, Țițeica a urmat în viață o neșovăielnică linie dreaptă. Iar această linie dreaptă a fost semnul mării sale personalități morale”.

Presă publică, alături de articole care evocă personalitatea omului de știință român, și evocări biobibliografice: „Prof. G. Țițeica s-a născut la 4 octombrie 1873, la Turnu Severin. Cursurile liceale le-a urmat la Craiova, după absolvirea cărora a venit la București, unde și-a luat licența în matematică. A plecat apoi la Paris, unde a fost elev al Școlii Normale Superioare și unde a obținut doctoratul în matematici. Înapoiindu-se în țară, a fost cîtiva timp suplinitorul generalului Lahovary la Facultatea de științe, devenind, după aceea, titular la catedra de geometrie analitică și superioară, pe care a păstrat-o pînă la moarte, deținind în ultimul timp și catedra de analiză matematică la Școala Politehnică din București. După moartea lui Spiru Haret, a fost ales membru al Academiei Române, fiind numit apoi secretar general al acestei înalte instituții culturale. A fost membru fondator al *Gazetei matematice*, precum și membru în consiliul permanent al Instrucțiunii publice. Doctor honoris causa al Universității din Varsovia, distinsul învățat a publicat peste 100 de lucrări în domeniul științelor matematice”.

Rubrică de: Ioana URȘU, Ioan LĂCUSTĂ
 Selecția fotografiilor:
 Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

Schopenhauer, și anume Lumea ca voință și reprezentare (2 vol., 1881). Traducătorul, J.M. Cantacuzino, mai tâlmașise în anul 1880 Aforismele, tot în franceză, cum menționa și T. Malorescu în *Însemnări zilnice*. De fapt, Cantacuzino a făcut traducerea respectivă la îndemnul lui T. Malorescu. Mai tîrziu, Schopenhauer a fost tradus de Bourdeau. Într-o antologie întocmită de renumitul scriitor Thomas Mann din opera lui Schopenhauer, acesta a ales pagini nu din traducerea lui Bourdeau, ci din cea făcută de Cantacuzino.

● 8 februarie: zărele bucureștene consacră numeroase articole lui Constantin B. Bacalbașa, cu ocazia împlinirii a patru ani de la înecarea din viață, în noaptea de 5 februarie 1935. Vreme de 56 ani, el a muncit fără răgaz pe ogorul presei, remarcîndu-se prin scrisul său talentat și direct, prin cunoașterea temeinică a problemelor politice, sociale și economice. Bacalbașa a fost președinte al sindicatului ziariștilor, funcție în care a desfășurat o intensă activitate; a fost, de asemenea, parlamentar în cîteva rînduri. Îndeplinind funcția de președinte de vîrstă al Camerei deputaților în 1934.

● Camil Petrescu este numit director al Teatrului Național din București, în locul lui Ion Marin Sadoveanu, care primește postul de subsecretar de stat al Departamentului artelor.

● Apare în Italia *La Romania e i Romeni*, sub semnătura lui Mario Ruffini, conferențiar de limbă și literatură română la Universitatea din Torino.

● În ședința Consiliului de Administrație al Societății L.A.R.E.S. din ziua de 8 februarie, istoricul George Fotino, profesor universitar, este ales președinte al acestei societăți, datorită interesului și dragostei purtate neleneț dezvoltării aviației românești.

Zimbabwe — istorie și legendă

O ACROPOLE AFRICANĂ

J. GARCIA FONT

La 18 aprilie 1980 un nou stat african își proclama independența: Republica Zimbabwe¹. Denumirea are adînci semnificații pentru locuitorii săi, constituind un simbol al luptei împotriva colonialismului. Să urmărim prin intermediul articolului reprodus — într-o formă condensată, cu titlul și subtitlurile redacției noastre — din revista *Historia y vida*, nr. 223 (octombrie 1986) misterele care au înconjurat istoria Marelui Zimbabwe.

„Un riu aurit”

Primii europeni care au venit în țara mărginită de riul Limpopo la sud și de fluviul Zambezi la nord nu i-au dat nici un nume. Era doar încă unul dintre platourile magnifice care coboară, pe marginea estică a Africii, din înălțimile Etiopei până la Capul Bunei Speranțe. Din loc în loc, lanțuri muntoase și văi ale riuurilor întrerup acest șir. Ținutul a fost colonizat de albi, începînd din anul 1890, și botezat cu trufie Rhodesia, după numele organizatorului imperiului englez în Africa, Cecil Rhodes. După cucerirea

Pasdre din steatit, descoperită în cadrul complexului arheologic Marele Zimbabwe

¹ Situată în sudul Africii, ea se învecinează cu Zambia, Mozambic, Africa de Sud și Botswana. Din 1891 și pînă în 1923, teritoriul a fost administrat de Compania Britanică a Africii de Sud. În anul 1923 a devenit colonie a Coroanei britanice, beneficiind de o largă autonomie internă. Între 1953-1963 a făcut parte din Federația Rhodesia-Nyasaland, împreună cu Zambia și Malawi. În noiembrie 1965, guvernul rasist al minorității albe condus de Ian Smith a proclamat, în mod unilateral și ilegal, independența Rhodesiei și a pus bazele unui regim de aparteid. Marea Britanie nu a recunoscut acest act. Din 1967, mișcarea de eliberare a populației africane a luat forma luptei armate, iar în 1979 s-a semnat Acordul care privea la reglementarea problemei rhodesiene. Alegerile legislative din februarie 1980 au confirmat victoria forțelor Frontului Patriotic Zimbabwe.

independenței, noua țară a luat numele unui loc anume: Zimbabwe.

El se întinde pe coasta abruptă dinspre sud a platoului, în apropierea graniței sud-africane. Numite în mod obișnuit ruinele Zimbabwe — acum denumirea oficială este Marele Zimbabwe — construcțiile de aici constituie cel mai mare și cel mai vestit monument din Africa neagră. Este un loc plin de vrajă și de o fas-

cinantă frumusețe. Dar nu numai atât: Marele Zimbabwe reprezintă, în primul rînd, un simbol politic.

În dialectul *shona* — al celei mai numeroase dintre cele două etnii care locuiesc aici — Zimbabwe înseamnă „case de piatră”. Asta și sînt: o aglomerație de construcții din piatră. Spre sud, pe partea dreaptă cum intră vizitatorii, se află un grup dominat de Marea Incintă (sau Palatul Regal), care are o circumferință de aproximativ 230 m. S-a calculat că la această construcție s-au folosit peste un milion blocuri de granit. Pe una dintre laturi se ridică un turn, ce măsoară astăzi 9 metri, dar care a fost în trecut mult mai înalt. La aproximativ un kilometru se află un grup de clădiri năruite, situate pe culmea unui deal, numite „Acropole”. Întreg complexul acoperă o suprafață de 24 hectare.

Primii europeni care au aflat despre existența Marelui Zimbabwe au fost portughezii. Negustorii swahili le-au povestit despre un mare rege, Monomotapa², ale cărui finuturi se

² Stat în sudul Africii întemeiat de populația bantă în sec. XII. În perioada de maximă expansiune a cuprins teritoriul dintre fluviile Zambezi și Limpopo. Suveranul purta titlul de Mwene Matapa (Stăpîn minelor), de unde și denumirea statului.

intindeau de la Kalahari pînă la Oceanul Indian, și despre o fortăreață pătrată, construită din blocuri de o mărime fabuloasă, nelegate cu mortar.

În sec. XIV-XV Zimbabwe fusese centrul politic al unui puternic imperiu, care și-a datorat mărirea mai ales comerțului cu aur desfășurat pe coasta de est a Africii.

În sec. XIX, misionarul german Merensky afla, de la un șef de trib african, despre existența unui oraș sacru, situat undeva în nord, dincolo de riul Limpopo. Misionarul își petrecea ziua răspundînd evanghelia printre bunii locuitori ai regiunii Transvaal, iar seara citea cu nesăț cronicle portugheze care povesteau despre minunate orașe ce ascundeau comori incalculabile și despre mine de aur fabuloase, situate nu departe de capitala regatului lui Monomotapa. Merensky ar fi dorit să se mute acolo, dar obligațiile sale nu îi permiteau. Atunci, a început să povestească în dreapta și în stînga ceea ce știa. Așa a aflat și vinătorul Adam Renders despre minunatele comori ce se găseau pe acel tărîm.

El a pornit, în anul 1867, în expediție și a descoperit ruinele Marelui Zimbabwe. Cînd Renders i-a descris misionarului cele văzute, imaginația acestuia s-a înflăcărat și mai tare. El nu își mai putea șterge din minte peisajul, descris în vechi cronici, „prin care aluneca un rîu aurit, străbătut în alte timpuri de corăbii pline cu aur, cedru și pietre prețioase”. Peste cîțiva ani, Merensky a intrat în legătură cu geologul german Karl Mauch, căruia i-a povestit despre „anticul regat al lui Monomotapa sau Ofir”, partea cea mai bogată și mai misterioasă din Africa¹.

Asemenea multor albi veniți în Africa Centrală în acea vreme, Karl Mauch, căuta cu asiduitate aur. El a îmbrățișat imediat ideea că Zimbabwe era locul unde se găsea țara menționată în scrierile antice

și de unde regele Solomon aducea lemn de santal, păuni și aur. A pornit deci într-acolo. A ajuns la așezarea șefului *shona*, Mapansure. De la acesta a aflat că, în vremuri străvechi, prin acele locuri se stabiliseră oameni albi. Băștinășii l-au condus pînă la Marele Zimbabwe, dar, suspicioși, nu i-au permis să rămînă multă vreme printre ruine. Neîncrederea lor era întemeiată căci, pe de o parte, Mauch a inaugurat jaful sistematic al așezării și, pe de altă parte, el a fost primul care a scris că acele „ruine, destul de întinse, nici în vis n-ar fi putut fi construite de negri”.

Scopesc europenii

Aflînd de existența unui indigen ai cărui strămoși conduseseră ceremoniile celebrate în interiorul ruinelor vreme de cîteva generații, a plecat în căutarea lui. Cînd l-a întîlnit, a constatat că era un om neprietenos și circumspect, care refuza să îi răspundă la întrebări. Germanul i-a oferit tot ce avea, i-a promis orice și-ar fi dorit, dar fără succes. Bătrînul a rămas neclintit. Pînă la urmă, Mauch a găsit totuși un argument hotărîtor: „Nu am să fiu singurul venit în acest loc. Mă vor urma și alții. Atunci cînd vor sosi aici, albi vor pune un alt vrăjitor, dar dacă răspunzi la întrebările mele, dacă îmi dovedești că deții știința sacră, eu le voi spune fraților mei albi că tu ești descendentul legitim și ei mă vor asculta”. Abia atunci i-a povestit bătrînul tot ce știa. L-a condus chiar pînă la un loc ascuns printre hățisuri, unde geologul a găsit cîteva misterioase obiecte și resturi ale unor vechi grinzii. Erau din cedru! „Acel cedru nu putea proveni decît din Liban. O probă care dovedea că erau ruinele clădirilor pe care le ridicase regele Solomon”, a notat Mauch în *Jurnalul* său.

El era convins că descoperește anticul regat Saba², pe care îl identifica cu Ofir, iar băștinatul era, fără nici o îndoială, „un descendent al vreunui ajutor al marelui sacer-

dot pe care Solomon îl trimisese în țara reginei din Saba”. Potrivit textelor antice, aceasta dorise să se convingă personal de înțelepciunea regelui Solomon și pornise spre el cu o suită foarte mare. Ajunsă la curtea regelui, a fost uluită de strălucirea și fastul de acolo. În plus, Solomon i-a răspuns la toate ghicitoriile și enigmele ei. „N-a existat lucru care să îi fie supus regelui și căruia să nu îi dea o soluție desăvîrșită” — spun scrierile vremii. Apoi, cei doi suverani au schimbat daruri bogate. După ce regina s-a întors acasă, Solomon a trimis numeroși negustori spre ținuturile sale. Un singur amănunt îl încurca pe Mauch: printre lucrurile pe care flota lui Solomon le aducea din acea parte, se aflau și păuni. Or, în Marele Zimbabwe nu a reușit să găsească nici măcar vreo reprezentare a lor. Existau doar papagali. Dar o minte ageră nu se încurca de un lucru atît de mărunț. Mauch a tras concluzia că în vechiul text se strecurase o eroare: în loc de „păuni”, trebuia citit „papagali”. Astfel se înlătura și ultima piedică din calea localizării misteriosului Ofir în Zimbabwe.

Și căutătorii de comori nu au întîrziat să apară. După Mauch, a sosit un comerciant sud-african, Willi Posselt, care a obținut, în schimb unor mantale, una dintre frumoasele păsări cioplite în steatit ce împodobeau odată palatul.

În anul 1880, un grup de exploratori și-a instalat tabăra lîngă o așezare *shona* numită Harare, rebotezată Fort Salisbury, după numele primului ministru de atunci. Acesta — un grup de aventurieri trimiși de Cecil Rhodes — veniseră, asemenea lui Mauch, în căutarea aurului. Pentru ei, ruinele nu aveau vreo noimă, așa că au început o exploatare barbară, deschizînd morminte, jefuind, găurind, săpînd în diverse locuri și distrugînd vestigii prețioase.

Primele cercetări sistematice au fost inițiate în 1891 de J. Theodore Bent³, de la

¹ Ofir era o regiune des menționată în izvoarele antice, neidentificată cu precizie, vestită pentru bogăția sa în aur. S-au propus și alte localizări pentru Ofir, în afara de Zimbabwe: pe coasta Peninsulei Arabia, în Somalia sau în India.

² Stat antic, semilegendar, în sudul Peninsulei Arabia.

³ Explorator și arheolog britanic (1852-1897). Pe baza săpăturilor de la Zimbabwe, a scris cartea *Orașele ruinate din ținutul Mashona* (1892).

Royal Geographic Society. El era convins că va descoperi indicii care să permită stabilirea unor legături clare între Marele Zimbabwe și vechii fenicieni. Dar rezultatele săpăturilor sale nu au oferit asemenea indicii. După cum remarcă unul dintre colegii săi, Bent „arăta mai curînd de primat”. În final, el mărturisea că nu mai avea „mare încredere în vechimea acestor ruine. Cred că ele aparțin băștinașilor”.

Origine, în afară de africani

Și avea de ce să fie supărat. În Rhodesia devenise o credință, de nezdruccinat faptul că Zimbabwe n-ar fi putut fi niciodată înălțat de negri. Rezulta din această „certitudine” că ruinele trebuiau să fie foarte vechi. Cecil Rhodes a intervenit personal în această dispută științifică, hotărînd scurt: „Zimbabwe [sic] este o veche reședință feniciană”. Cînd Rhodes a mers să viziteze ruinele, băștinașilor li s-a spus că „Marele Stăpîn” a venit să vadă „vechiul templu care a aparținut odată oamenilor albi”.

Dar încă de atunci, o serie de oameni de știință s-au pronunțat împotriva acestei versiuni. În 1905, Asociația Britanică pentru Progresul Științei l-a trimis pe David Randall Mac Iver să cerceteze ruinele din Zimbabwe. El s-a opus cu hotărîre tezei care atribuia așezării o origine antică, semitică, subliniind caracterul ei net african. Intervenția sa a ridicat un val de proteste, discuția transformîndu-se într-o controversă care a durat încă multă vreme.

Cunoscutul istoric Leo Frobenius a intervenit și el în dispută, subliniind importanța studierii tradițiilor orale pentru a putea stabili originea ruinelor. Unul dintre asistenții lui Frobenius, Heinrich Wieshoff, a descoperit că existau tradiții orale în legătură cu Marele Zimbabwe, care îi demonstau originea africană. Dar lucrarea sa nu s-a bucurat de un ecou deosebit în mo-

mentul apariției, căci al doilea război mondial se profila amenințător la orizont.

„Pînă și cei mai cultivați rhodesieni considerau că ruinele fuseseră construite de oameni aparținînd rasei albe: acceptau să îi considere drept autori chiar și pe indieni, arabi, persani ori chinezi, oricîne, dar nu africani”, nota Evelyn Waugh¹ în vesela sa carte *Un turist în Africa*. Înzestrat cu un ascuțit simț de observație, el a cercetat cu atenție ruinele și a ajuns la concluzia că erau opera negrilor. „Un vizitator venit din Marte, care ar vedea Catedrala gotică din Salisbury, Rhodesia, ar recunoaște că a vizitat o clădire construită de aceiași oameni care o ridicaseră și pe cea din Salisbury, Anglia. Dar „Templul” [cum mai era cunoscută Marea Incintă] de la Zimbabwe nu oferă prilej de comparație pentru vizitatorul venit din Anglia”.

Și totuși, vechea teorie rassistă s-a menținut. Chiar și în ultimele două decenii ale stăpînirii albe în Rhodesia — poate că atunci mai mult ca oricînd — era echivalent cu o adevărată trădare să sugerezi că Marele Zimbabwe fusese construit de cineva care ar fi putut să semene măcar cu vreunul din acei *shona* ce luptau în cadrul F.P.Z. al lui Robert Mugabe. Autoritățile au interzis oricărei publicații oficiale să afirme că ruinele erau de origine africană. Iar manualele școlare vehiculau în continuare teoriile fanteziste ale constructorilor de rasă albă. Peter Carlake, care a fost, pînă în 1970, inspector al monumentelor din Rhodesia, a trebuit să părăsească țara, căci opiniile sale în privința construcțiilor de la Zimbabwe nu concordau cu cele ale autorităților.

Astăzi, Marele Zimbabwe — care și-a păstrat nealterate farmecul și grandezza sa, în ciuda jafului la care a fost supus — aparține din nou poporului zimbabwean. ■

Traducere de
Ana VĂDEANU

¹ Scriitor britanic (1903-1966), considerat drept cel mai strălucit povestitor satiric al vremii sale.

•GLIO ANUNTA

BIBLIOTECA DIN ALEXANDRIA REDIVIVA

Legenda spune că în anul 640 e.n. un puternic incendiu ar fi distrus celebra Bibliotecă din Alexandria, care adăpostea între 500 000 și 700 000 lucrări. Ea fusese creată de Ptolemeu I (306-283 î.e.n.), întemeietorul dinastiei Lagide, care dorea să adune „cărțile tuturor popoarelor de pe pămînt”. De fapt, Biblioteca a dispărut în sec. III e.n., în timpul unor tulburări izbucnite în orașul de pe malul Mediteranei.

Un proiect recent — inițiativa aparține președintelui Egiptului, Hosni Mubarak, și directorului general al UNESCO, Federico Mayor, care au și pus împreună piatra de temelie, la 26 iunie 1988 — prevede construirea unei noi biblioteci la Alexandria. Spre deosebire de antica sa predecesoare, noua instituție va fi dotată cu moderne calculatoare și o bancă de date, accesibilă cercetătorilor din lumea întreagă. Lucrarea trebuie finalizată în anul 1995; fondul de carte inițial va fi de 200 000 volume, urmînd să ajungă în final la 8 milioane. Costul acestui proiect este evaluat la 160 milioane dolari, dintre care jumătate vor fi furnizați de Egipt, informează ziarul *Le Figaro*.

Biblioteca va adăposti și un centru de restaurare și conservare a manuscriselor — mai ales a celor medievale, aflate în număr mare prin muzeele, moscheile și mănăstirile din Egipt — amenințate cu distrugerea și pentru care nu există încă un catalog complet.

D.M.

1944.

UN PARAȘUTIST PE FRONTUL DE VEST

MAXWELL D. TAYLOR

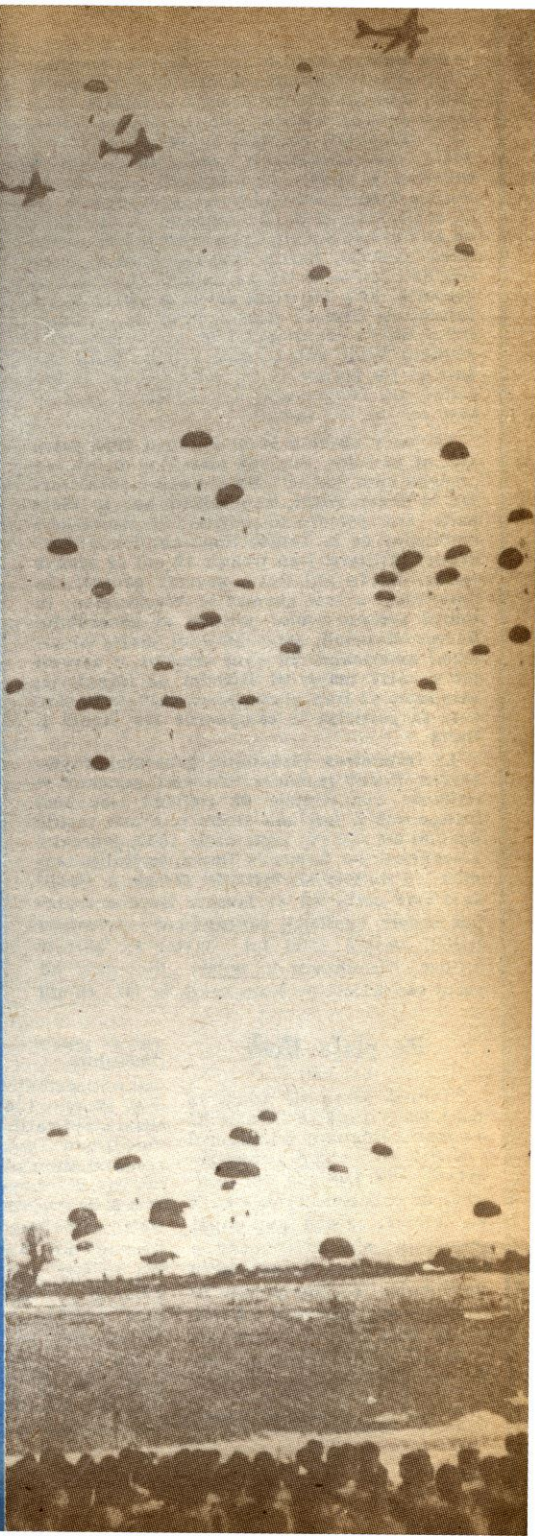

„Cartea mea nu are pretenția să fie o istorie definitivă. Ea relatează doar implicarea mea personală într-o serie de episoade ce au avut loc în istorie și redă propriile mele impresii despre evenimente, fără a fi încercat să le pun de acord cu alte versiuni. Sunt pe deplin conștient că în legătură cu multe dintre evenimentele descrise în această carte există și alte opinii, care merită desigur mult respect. Sper însă că relatarea mea, pusă alături de cele ale altor observatori, va fi de un oarecare ajutor în alcătuirea istoriei complete, care n-a fost încă scrisă, despre această perioadă“.

Spusele acestea prefatează cartea generalului american Maxwell D. Taylor, Swords and Plowshares (Săbii și pluguri). Este a treia carte scrisă de Taylor, un fel de autobiografie, în care, după propriile-i cuvinte, „a găsit o plăcere să se oprească asupra unor momente din trecut și să reflecteze pe îndelete asupra semnificației lor“.

Cine a fost generalul Maxwell D. Taylor?

Junie 1954. Desant aerian executat de trupe ale Diviziei 101 aeropurtate, comandată de Maxwell Taylor (în imaginea din stînga)

S-a născut la 26 august 1901, la Keystesville, statul Missouri. A murit la 20 aprilie 1987. Atracția pentru armată și faptele militare a dobândit-o din istorisirile bunicului său, un veteran din războiul de secesiune (1861-1865), care ajunsese la gradul de sergent de cavalerie și s'însușise ca infanterist, „după ce-l murise calul”. Băiatul voia să ajungă la fel ca eroii descriși de bunicul lui. În 1918, la un an după ce Statele Unite intraseră în primul război mondial, tânărul Taylor — proaspăt absolvent de liceu — se simțea „umilit” că era lăsat deoparte. Și-a falsificat actele și vîrsta și s-a înrolat în armată. Impresionat de acțiunea fiului, tatăl a acceptat să-l înscrie la Academia militară West Point, unde oricine intră trebuie să fie propus de un congresman. Întîmplător, un congresman din Missouri avea în acel an un loc vacant.

Taylor a absolvit West Point-ul după patru ani, al patrulea din 102 elevi, cu mențiunea „magna cum laudae”. Un timp, a fost instructor la West Point, apoi cîțiva ani a făcut parte din personalul militar al Ambasadei americane de la Tokio. După absolvirea Academiei militare, i-au trebuit 19 ani să ajungă maior, dar în alți trei a devenit general. În iulie 1941, a fost chemat la Washington, în cadrul secretariatului militar al generalului George Marshall, șeful Statului major al armatei americane. În anul următor, a devenit șef de stat major al Diviziei 82 infanterie, care lupta pe frontul european, calitate în care avea să participe la campaniile din Sicilia și Italia.

La izbucnirea războiului, generalul Taylor vorbea fluent japoneza, chineza, germana și italiana. Cunoștințele de italiană i-au fost indispensabile într-una dintre cele mai vestite misiuni ale sale: în septembrie 1943, generalul Eisenhower l-a trimis la Roma, în liniile inamice, cu un torpilor britanic, pentru a stabili dacă este cazul să se lanseze trupe aeropurtate asupra Capitalei, concomitent cu invazia Italiei. Despre rolul lui Taylor în această acțiune, Eisenhower a notat: „Nici unui alt agent sau trimis nu i-am cerut, în tot cursul

războiului, să înfrunte asemenea riscuri. Avea de îndeplinit o sarcină extrem de grea și a rezolvat-o cu o judecată infailibilă”. Taylor s-a întors cu statul de a amna operația.

La începutul anului 1944, el a primit comanda Diviziei 101 aeropurtate, cu care a luat parte la debarcarea din Normandia. Unitatea sa s-a evidențiat în luptele pentru apărarea localității Bastogne, fiind citat — prima dată în istorie — într-un document prezidențial, după cum menționează ziarul The Times, din 22 aprilie 1987, într-un necrolog apărut la moartea generalului.

După război, generalul Taylor a îndeplinit diferite îndatoriri militare. Din septembrie 1945, întors acasă, a devenit superintendent la West Point, cel mai tânăr general aflat în acest post, de la Mac Arthur încoace. Mai tîrziu, în primăvara lui 1959, dezacordul cu politica oficială l-a determinat să-și prezinte demisia. În anul următor, 1960, a publicat lucrarea The Uncertain Trumpet, în care își expunea vederile sale militare, argumentîndu-și „strategia războiului limitat”. În 1961, președintele John F. Kennedy i-a oferit lui Taylor funcția de reprezentant militar al președintelui, apoi de președinte al comitetului mixt al șefilor de stat major. În 1965 s-a retras din armată, pentru a fi, vreme de un an, ambasador în Vietnamul de Sud, după care, pînă în 1969, a rămas unul dintre principalii consilieri ai președintelui Lyndon Johnson. Participant direct la debarcarea în Normandia și la luptele de lîngă Arnhem, Maxwell Taylor le descrie în cartea sa Săbii și pluguri, din care prezentăm cîteva pagini. Generalul era la curent cu multe dintre planurile lui Eisenhower și cu febrila activitate din tabăra Aliaților, dar se ferește să judece acțiunile altora sau să intre în polemici. El preferă să se limiteze la faptele pe care le-a trăit el însuși, cu grijile, temerile și eșecurile proprii. Și, mai ales, știe să sublinieze rolul adesea hotărîtor pe care l-au avut diviziile aeropurtate în luptele din ultimul an de război. Lansate în spatele liniilor dușmanului, ele îl hărțuiau, deschizînd astfel noi fronturi pentru slăbirea continuă a capacității armatelor germane.

Pe plaja Utah

În luna februarie 1944, la scurt timp după ce Divizia 82 a ajuns în Anglia, comandantul Diviziei 101 aeropurtate, generalul Bill Lee, un om divinizat de subalternii lui, a avut un infarct, care a pus capăt serviciului său activ. Lee a fost evacuat de altfel curînd în Statele Unite. Mulțumită, în mare măsură, generalilor Bradley și Ridgway, am fost ales în locul lui. Am luat comanda diviziei la 14 martie, la cartie-

rul ei general din Newbury, Berkshire.

La insinștele mele, între 9 și 12 mai 1944, a fost organizată aplicația „Eagle” (Vulturul), cu Divizia 101 și cu comandamentul aviației de transport, pentru a repeta mișcărilor trupelor noastre aeropurtate pe aerodromurile de plecare din Anglia, dispunerea în aer a escadrilelor de avioane și desantarea în zone care semănau cu cele din Normandia. Faza finală a aplicației a constat din adunarea oamenilor pe întineric și deplasarea spre obiective din teren, similare celor din Franța.

Se înțelege că, în ultimele săptămîni de pregătire a „Vulturului”, am avut mulți vizitatori, cel mai notabil fiind primul ministru Churchill, însoțit de generalul Eisenhower. Era pe la sfîrșitul lunii martie. În după-amiaza aceea, divizia a făcut o demonstrație de sărituri cu parașuta, iar primul ministru și Eisenhower au răspuns la ea cu o cină, la bordul trenului lor „special, pentru comandanții diviziei americane staționate în acea parte a Angliei. Cînd am sosit noi, Churchill trăsesse un pui de somn. Părea obosit și țișnos. Dar au fost aduse îndată bău-

rioasă. Făcusem totul pentru a fi cât mai aproape de succes.

În noaptea de 5 spre 6 iunie am decolat, iar avionul nostru s-a rotit deasupra Angliei peste o oră, timp în care escadrelile s-au ridicat succesiv de pe aerodromuri, alăturându-se caravanei aeropurtate, formate din aparatele Diviziei 101 și din cele ale Diviziei 82, venite din centrul Angliei. În total, peste 800 avioane de transport aveau la bord aproximativ 13 000 parașuțiști.

Cînd aparatul meu a ajuns deasupra Canalului Minciei era încă întuneric. Luna lumina slab. Zburam foarte jos, în formații strînse, în triungi, pentru a nu ne repera radarurile germane de pe coasta franceză. Cum stăteam în ușa deschisă a avionului, mi se părea că puteam atinge cu mîna valurile scînteietoare ale Canalului. Tăceam cu toții, unii păreau chiar să fi ațipit pe scaunele lor tari de metal, în ciuda poverii echipamentului.

Fluierînd ca greierii

Drumul peste Canal mergea de la Portsmouth, printr-un coridor aerian între insulele Guernsey și Jersey, aflate la vest de peninsula Cherbourg, apoi către est, spre zonele de desantare din această peninsulă. Pe neașteptate se lăsase ceața, dușmanul oricărei zburător, care avea să fie primul factor „dizolvant” al planurilor noastre.

Zburînd totuși în formație ordonată și la joasă altitudine, coloana s-a întors ultima oară către est și a intrat în valul de ceață. La început, aceasta era atât de deasă, încît nu puteam vedea nici avioanele de lîngă aripile noastre. Aproape imediat, formația a început să se risipească: avioanele din flancuri, temîndu-se de ciocniri, fie au virat spre dreapta și spre stînga, fie au luat înălțime. În avionul nostru n-am avut timp să ne preocupăm de ceață. S-a auzit semnalul radio și imediat maiorul Legere ne-a așezat în rînd, apoi ne-am verificat cu o ultimă privire echipamentul, îndesîndu-ne unul într-altul, ca să fim siguri că o să sîrim rapid la semnalul

dat. Curînd ceața s-a mai risipit. Prin spîrturile ei, vedeam petice de pămînt. Cînd am ajuns în zona de desantare, ceața dispăruse cu totul. Era un spectacol înspăimîntător: flăcările rachetelor cuprinseseră cerul, la pămînt ardeau avioane prăbușite, tunurile antiaeriene trăgeau din toate părțile. Semnalul — o lumină verde — ne-a avertizat. Ne-am aruncat în gol, strigînd „Bill Lee”, în onoarea fostului comandant al diviziei, în loc de „Geronimo”, strigătul tradițional de război al unităților de desant.

Avionul se îndepărta și noi pluteam spre pămînt, într-o zonă relativ liniștită, tulburată doar de focurile ocazionale ale unor arme de mic calibru. Sărisem de la vreo 500 picioare înălțime (= cca. 1 500 m) și, pentru a fi cât mai puțin timp ținte plutitoare pentru pușcașii inamici, nu aveam vreme să căutăm un loc mai bun de aterizare. În ultimul moment, o rafală de vînt m-a îndepărtat de tovarășii mei și doar trăgînd cu greu de suspante am reușit să nu rămîn agățat în virful unui copac înalt. Am căzut apoi cu mare zgomot într-un cîmp inconjurat de tufișuri. Gardul viu era format din șiruri de arbori și arbuști care formau obstacole dificile pentru orice operație militară. Mulți parașuțiști au rămas suspendați în arbori, de unde nu puteau coborî decît cu o frînghie, pînă să-i descopere pușcașii germani.

Eu am încercat să mă descotorosesc de parașută, sperînd că vreun camarad îmi va sări în ajutor. Dar în jurul meu n-am văzut nici urmă de soldat, doar cîteva vaci normande curioase, care mi se părea că mă privesc dezaprobat, din moment ce dădusem buzna în pășunea lor. Mă mai zbăteam încă să scap de parașută, cînd am auzit pîrîitul unei mitraliere în parcela din apropiere. M-a cuprins o energie frenetică și, cum nu reușeam să desfac legăturile parașutei, am scos cuțitul și le-am tăiat. Abandonîndu-mi cu părere de rău porthartul și conținutul său, am pornit, cu

pistolul într-o mînă și cu fluierul de identificare în cealaltă, să-mi găsesc trupele. Eram un comandant de divizie singuratic, care își pierduse sau se pierduse de divizia lui.

Lîngă gardul viu, am simțit miros de pămînt reavăn și curînd am dat de cîteva tranșee proaspete, semn că germanii erau, probabil, prin apropiere. Trebuia să avansez cu precauție. Am înaintat fluierînd ca greierul, în umbra gardului viu, pînă la capătul parcelei. Acolo am auzit o voce și m-am întors brusc, gata să deschid focul. Un sunet așteptat de greier m-a oprit, i-am răspuns repede și am ocolit gardul viu. În lumina slabă a lunii m-a salutat primul soldat american, o imagine de o frumusețe marțială: cu capul descoperit, cu arma în mînă și cu baioneta fixată. Părea gata de orice. Ne-am îmbrățișat în tăcere și am pornit să ne stringem tovarășii, care începuseră să apară.

La latitudinea aceea noaptea nu avea decît cinci ore, așa încît nu-mi mai rămînea decît o oră să îmi adun trupele, aterizate în apropiere. Trei batalioane de infanterie de desant sosiseră înaintea mea în zonă, dar se părea că erau destul de împrăstiate și că doar foarte puțini ajunseseră la destinație. Am dat totuși curînd de Tony McAuliffe, Gerry Higgins și Julian Ewell, comandantul Batalionului 501. Am bătut împreună cîmpurile pînă s-a luminat de ziua și am reușit să stringem aproximativ 90 soldați, rămășițe ale mai multor unități. Difereau și în grade — de la soldat la general — și în specializare: operatori-radio, bucătari, polițiști militari, pușcași, genști, artileriști și, între ei, un corespondent de război. Aveam mulți ofițeri, dar puține trupe de luptă, mai ales infanteriști, fapt care m-a făcut să afirm mai tirziu că „niciodată n-au fost conduși atît de puțini de atît de mulți”.

Cu toate că petrecusem în Anglia ore îndelungate deasupra hărților acestei părți a Normandiei, n-am fost sigur unde ne aflam decît abia la prima geană de lumină. Atunci am recunoscut la nord-est clopotnița bisericii St. Marie-du-mont, ceea ce însemna că

ne găseam în zona de desant în care trebuia să fie cartierul general al diviziei. Dar nu aveam la dispoziție decât o spălă de trupe, pentru misiunea importantă de a asigura drumurile de acces sudice către plaja Utah.

Începusem să-mi dau seama și de larga risipire a trupelor — cam 80 la sută din parașutiștii noștri aterizaseră într-un pătrat de 27 pe 15 mile (= cca. 45 pe 25 km). Am hotărât atunci să-l trimit pe colonelul Thomas Sherbourne de la Divizionul artilerie, cu un mic detașament, către vest, spre Hiesville, unde plănuisem să instalăm punctul de comandă al diviziei, în vreme ce eu am pornit cu restul trupelor spre ieșirea cea mai sudică a drumurilor. L-am pus comandant al coloanei pe Ewell, cu ordinul de a se îndrepta spre satul Pouppeville, a ocupa așezarea și a menține poziția până când trupele Diviziei 4 vor trece pe șosea. Apoi împreună cu McAuliffe și Higgins ne-am alăturat coloanei.

Atac-dește pentru Carentan

Când am pornit, era ziua. Debarcarea pe plaja Utah începuse. Eram spectatori privilegiați ai celui mai mare show din istorie. Marea gema de vase de debarcare, pe cer mișunau bombardiere și avioane de luptă. Bombele cădeau pe liniile de apărare ale plajelor Utah și Omaha, iar marina noastră trăgea cu tunurile asupra țințelor de pe țărm. Trimise cu mare viteză și razant cu pământul, obuzele loveau plaja, făcând un zgomot înspăimântător. Rezistind tentației de a rămâne pe loc și a privi, ne-am continuat înaintarea spre plajă, în coloană de cîte doi.

Înainte de prima decolări, în ziua Z, parașutiștii își controlează ceasurile

Prima întâlnire cu germanii am avut-o în apropiere de Pouppeville, unde coloana noastră s-a oprit la periferie, în timp ce Ewell organiza atacul asupra satului. Rezistența a fost slabă, dar am pierdut vreme controlînd după aceea fiecare casă și eliminînd cuiburile de trăgători. În timp ce noi, ofițerii superiori, abia ne stăpîneam nerăbdarea de a trece la acțiune, Ewell își îndeplinea misiunea cu desăvîrșire profesională. Pe la prînz isprăvisse de curățat satul. Capturaserăm vreo 40 prizonieri și aveam vreo 20 pierderi. Una dintre ele era Larry Legere, rănit grav la sold. A trebuit evacuat pentru o lungă spitalizare, în Statele Unite.

La scurt timp după ocuparea satului, am auzit focurile trupelor din Divizia 4, care se apropia dinspre plajă. Pentru a evita ciocnirea am trimis o patrulă să-i informeze despre situația de la Pouppeville. Curînd a apărut avangarda, în uralele parașutiștilor noștri. Era un moment istoric: îndelung plănuita joncțiune a asalturilor din aer și de pe mare asupra forțelor europene a lui Hitler! Folosind mijloacele de comunicație ale Diviziei 4 am transmis știrea cea bună cartierului general al generalului Omar

Bradley, comandantul Armatei 1 americane.

Odată sfîrșită misiunea în această parte a cîmpului de luptă, am îndreptat mica noastră coloană spre interior, spre punctul de comandă al diviziei, de la Hiesville. Acolo l-am întîlnit pe colonelul Robert Sink, comandantul Regimentului 506, care avusese, în cursul dimineții, o luptă violentă în apropiere și capturasese o baterie de artilerie germană. Era foarte mîndru de fapta sa.

Hiesville — un grup de cîteva ferme ales ca post

de comandă pe cînd studiam hărțile în Anglia — se afla exact în centrul regiunii în care apărea divizia noastră. Am ajuns acolo după-amiaza tirziu și, imediat, am început să evaluăm starea diviziei. Ne apropiam de sfîrșitul „zilei celei mai lungi.”

Pentru cele mai multe dintre sectoarele diviziei, situația era departe de a fi limpede. Dispuneam de șosele și Divizia 4 nu întîmpina nici o dificultate în debarcare. Era vestea cea mai bună. Dar n-aveam știri decât despre 2 000 din cei 6 600 parașutiștii care sosiseră în zori și chiar și ei erau amestecați cu soldații din Divizia 82. Mult echipament se pierduse la parașutare, inclusiv aproape întreaga artilerie. Două mici grupuri de desant aterizaseră, unul dimineața, odată cu parașutiștii, celălalt la sfîrșitul zilei, și aduseră echipament greu, inclusiv aparate radio de emisie-recepție pe unde lungi, capabile să comunice cu Anglia, artilerie antiaeriană, arme antitanc și echipament medical. Dar îl pierdusem pe Don Pratt, adjunctul comandantului diviziei, ucis dimineața, la prăbușirea unui planor.

Dacă știrile despre plajă erau bune, știam prea puțin despre situația de la nord și de la sud.

telex...telex...

Divizia 82 se angajase în lupte la vest de noi, înfilind o serioasă împotrivire din partea germanilor. La sfârșitul zilei Z, aveam la dispoziție aproximativ 1 000 soldați, sub comanda colonelului Sink. I-am trimis spre sud, cât era încă lumină, să stabilească legătura cu unitățile noastre din lungul râului Douve și să preia a doua misiune, aceea de a acoperi flancul stîng al Corpului VII și al diviziilor sale, care înaintau spre nord, către Cherbourg.

Trei zile ne-au trebuit pentru a-i aduna pe toți parașutiștii. În tot acest timp, principala mea preocupare a fost un contraatac german, pe care îl așteptam în noaptea zilei Z, dar care nu avusese loc.

Am lansat un atac-clește împotriva orașului Carentan, în noaptea de 9 spre 10 iunie. Bătălia pentru Carentan a durat trei zile, timp în care m-am deplasat în grabă cu jeepul, de la un flanc la celălalt al diviziei. Clestii flancurilor noastre s-au întîlnit la 12 iunie, la Carentan. A doua zi a sosit și mult așteptatul contraatac german, executat de Divizia 17 Panzer și de Divizia 6 infanterie, împotriva trupelor noastre aflate la periferia de sud-vest a orașului. Cum nu prea aveam arme antitanc, ne-ar fi fost foarte greu să respingem atacul, dacă generalul Bradley nu ne-ar fi trimis, fără să-i fi cerut, ca întărire, o parte din Divizia 2 blindate, condusă de colonelul John H. Collier. Infanteria noastră a întîmpinat tancurile cu urale, avîntîndu-se după ele, în urmărirea germanilor. La sfârșitul zilei, aceștia erau complet risipiți, iar divizia a organizat o poziție de apărare la Carentan, pe care avea să o mențină săptămînilor următoare, cît timp diviziile americane de la plaja Utah au ocupat peninsula și portul Cherbourg din nord.

Bătălia de la Carentan a pus capăt participării noastre la luptele din Normandia. După capturarea orașului Cherbourg, am revenit în Anglia. Pierdusem 3 800 oameni. Un preț greu, dar mai mic decît cel estimat pe cînd plănuisem invazia. ■

(Va urma)

Introducere, selecție și traducere:
Stelian ȚURLEA

● Cercetări arheologice de pe șantierul unde se desfășoară lucrările de sistematizare a râurilor Sabar și Ciorogirla au avut ca rezultat descoperirea la Domnești a unei curți (bineînțeles) domnești, cunoscută în documentele din sec. XVIII și XIX sub numele de „Zalhanaua de la Domnești” ● Pe locurile fostei fortărețe Massada (de pe țărmul Mării Moarte), care evocă rezistența și sacrificiul luptătorilor evrei împotriva cuceritorilor romani, a avut loc, în fața a 4 000 spectatori, un concert simfonic dirijat de Zubin Mehta ● De la 1 mai 1988 la Londra s-au deschis cca. 60 noi șantiere arheologice, grupînd aproximativ jumătate din numărul arheologilor britanici. Lucrările sînt concentrate mai ales în City — cartierul financiar al marii metropole ● Un sigiliu necunoscut al „Comitetului Națiunii Române” din Sibiu, * de la 1848, depistat recent în arhiva unei familii din București ● Tot un sigiliu, datînd din sec. XV, de astă dată aparținînd unui postăvar din orașul Tournai (actualmente în Belgia), s-a găsit cu prilejul unor cercetări arheologice la Curtea de Argeș ● Știți de cînd datează criptografia? Larg răspîndită în antichitate, folosită de cartaginezi, de chinezi și de indieni, de vechii egipteni și de persani, ea ne-a lăsat însă cele mai multe informații despre sine provenite de la vechii greci și de la romani. Împărații Cezar și August, foloseau în mod curent cifrul în corespondența lor cu colaboratorii, unul dintre cifrurile lui Cezar păstrîndu-se în uz pînă astăzi, cînd cifrarea a intrat în domeniul computerelor ● O originală expoziție permanentă s-a inaugurat la Buziaș: istoria stațiunii de la începuturi, 1811, pînă în prezent ● Corespondența

personală a scriitorului american Jack London (1876-1916) a fost publicată în trei volume de Stanford University Press. În multe dintre cele peste 1 500 scrisori, Jack London se mărturisește un adept al idealurilor socialiste, un apărător al celor oprimați ● Cel mai mare palat chinezesc din neolitic, de peste 5 000 ani, a fost recent descoperit (se întinde pe 420 m.p.) în provincia Gansu ● Abraham Ortelius la Farcașa! Este vorba despre o hartă din anul 1590 a celebrului cartograf olandez, înfățișînd, între statele existente la acea dată în lume, și țările române (comunică de la Muzeul comunal Farcașa profesorul Ioniță Dumitru-Bistrița) ● Prima bibliotecă sistematizată a lumii antice, dezvăluită pînă în prezent, se află în așezarea babiloniană Sipur (anul 3000 î.e.n.). Cele peste 1 000 tăblițe de lut sînt grupate, pe rafturile săpate în stîncă, tematic: teologie, scrieri sacre, geografie, gramatică ● Semnătura autografă și sigiliul (necunoscut) al bunicului lui Constantin Brîncoveanu, Preda Brîncoveanu, identificate pe un document cu data de 10 august 1640 ● În cadrul manifestărilor consacrate Bicentenarului Revoluției franceze, în vara anului 1989 la Paris, se va desfășura un colocvii internațional cu tema *Imaginea revoluției* ● Între cei care s-au oferit voluntari în 1918 în Legiunea Română din Italia, spre a lupta pentru cauza unității noastre naționale, s-a aflat și poetul Aron Cotruș ● Arcul de Triumf din piața pariziană Étoile-Charles de Gaulle a fost închis pentru o perioadă de renovare ● O nouă cetate dacică din sistemul de fortificații ce asigurau securitatea drumului de acces din Moldova spre Transilvania a fost descoperită la Moinești, în punctul numit Cetățuia

AMBASADORII

SERENISSIMEI RAPORTEAZĂ...

CONSTANTIN ANTONIADE

Încă de la începuturile evului mediu, republica Veneția a fost socotită statul cel mai bine ordonat, cel mai solid stabilit și cel mai înțelept guvernat din Italia. În secolul XI ea devine o forță maritimă principală în bazinul de nord al Adriaticii, iar flota sa asigură apărarea Imperiului bizantin împotriva expansiunilor normande și turco-selgiucide; republica obține, în schimb, importante privilegii comerciale. Dispunând de cele mai dezvoltate, pentru acele timpuri, construcții navale, orașul-republică cîștigă treptat un loc de frunte pe plan comercial și militar.

Alături de alte orașe italiene (Genova, Pisa), Veneția acordă un sprijin activ organizării cruciadelor, folosind statele înfrîntate

de cruciați în Siria și Palestina pentru obținerea de privilegii comerciale. După expresia lui Karl Marx, Veneția transformă cea de-a patra cruciadă (1202-1204) într-o „strălucită operațiune comercială”.

Expansiunea sa în bazinul Mediteranei orientale continuă cu intermitențe pînă în secolul XV. Pînă la acea vreme, republica pune stăpînire pe numeroase insule (Creta, Eubeea, Corfu, Cipru) și își instalează factorii¹ în principalele puncte strategice de pe litoralul grecesc. De la mijlocul veacului XIII, Veneția devine centrul comerțului cu cereale pentru toată Italia de nord-est, extinzîndu-și totodată

¹ Mici colonii întemeiate de negustori sau societăți comerciale (ghilde).

„Orașul lagunelor” în veacul XVI

și dominația politică asupra principalelor orașe din această zonă (Verona, Bergamo, Udine).

Imperiul maritim al Venetiei atinge apogeul în veacul XV. Un călător care ar fi trecut prin Venetia acelei perioade ar fi admirat — cum scrie Nicolae Iorga, într-una din conferințele sale consacrate „Orașului lagunelor” — „strălucirea pompelor oficiale în timpurile de biruință și de larg imperiu al Venetiei care-și întindea stăpînirea pînă departe în regiunile Orientului”, ar fi văzut „flote care se întorceau pline de bogății, oștiri care plecau pentru apărarea insulelor din Arhipelag și a cetăților din Moreea și Albania”, ar fi văzut „canalele pline, în anume zile, de întrecerea în lux și răpeziune a strălucitelor gondole ale aristocrației venetiene, și erau atunci sub ochii lui în portul negustorilor corăbii atît de multe și atît de apropiate unele de altele, încît trebuia un meșteșug deosebit pentru a găsi un drum către marea cea largă”, ar fi găsit „Venetia vie, care-și cîștiga harnic avuțiile și se bucura de dinsele tocmai pentru că și le cîștiga zi de zi în sudoarea feței”, ar fi găsit „încă Venetia triumfantă, care cîrind a dispărut pentru totdeauna”. „Creșterea” Imperiului otoman, pe de o parte, consolidarea monarhiilor absolute în Europa occidentală și tendințele expansioniste ale acestora în Mediterană fac tot mai dificile și mai costisitoare apărarea și menținerea de către Serenissima republică a posesiunilor sale de peste mări și chiar a celor din hinterlandul italian. Pierderea Ciprului, cucerit de otomani în timpul războiului turco-venetian din 1571-1573, constituie o lovitură decisivă dată controlului său în răsăritul Mediteranei și, totodată, un simptom evident al crizei în care se găsea, în sec. XVI, imperiul ei maritim.

Cu toate eforturile Signoriei de a-și apăra pozițiile și, în ciuda prosperității orașului și a puterii sale economice, declinul lent, întrerupt de scurte perioade de reviriment, nu poate fi oprit, ducînd la dispariția republicii, în anul 1797. În timpul campaniei lui Napoleon Bonaparte în Italia, din anii 1795-1797, prin Tratatul de pace franco-austriac de la Campoformio, din 17 octombrie 1797, Venetia, împreună cu stăpînirile din Istria și Dalmatia, intră în componența Imperiului habsburgic, restul stăpînirilor venetiene fiind incluse în Republica Cisalpină. La 19 ianuarie 1798, trupele austriece ocupă Venetia, care rămîne sub dominația habsburgică — cu mici întreruperi — pînă în 1866, cînd revine la Italia.

Dincolo de puterea sa maritimă, comercială și militară, Venetia evului mediu rămîne cunoscută în istorie și pentru arta diplomaților ei. În timp ce celelalte state se limitează să recurgă la trimiterea unor misiuni diplomatice temporare, determinate de nevoi momentane (încheierea de alianțe, tratate de comerț sau navigație, participări la încoronări etc.), Venetia menține, vreme îndelungată, ambasadori permanenți la Constantinopol și la Roma, iar de la mijlocul veacului XV, în cea mai mare parte a regatelor europene.

Ambasadorii erau aleși de Senat și nu puteau refuza această funcție fără un motiv

foarte temeinic, fiind susceptibili de plata unei amenzi grele. Misiunea dura în principiu doi ani, dar cel mai adesea se prelungea la trei ani, ambasadorul neputînd să-și părăsească postul înainte de venirea succesului. În reprezentanța de la Constantinopol se rămînea chiar și pînă la șase ani consecutivi. Stabilirea duratei limitate era determinată, pe de o parte, de interesul patricianului, care, de regulă, dispunea de averi importante și nu se putea îndepărta pentru mult timp de la administrarea lor, iar, pe de altă parte, de teama autorităților repubblicane că menținerea prea îndelungată în străinătate „putea slăbi zelumul patriotic al agenților săi”. Pentru a compensa aceste neajunsuri, adeseori aceeași persoană era trimisă ulterior pentru a doua oară în misiune, în aceeași țară.

Începînd cu anul 1238, o serie de decrete ale Senatului au reglementat strict obligațiile ambasadorilor. Odată numit, ambasadorul trebuia să se prezinte la termenul fixat la post, pe care nu-l putea părăsi fără aprobarea dogelui. O serie de norme stabileau obligațiile ambasadorilor privind păstrarea strictă a secretului, interdicția de a primi cadouri sau alte favoruri din partea curților pe lângă care erau acreditați, de a solicita de la acestea, pentru ei sau pentru alte persoane, anumite beneficii sau titluri, fără aprobarea expresă a dogelui și a Senatului. De asemenea, ei nu aveau voie să dobîndească proprietăți în statul acreditat, nici să primească alte retribuții decît cea stabilită de Senat, care, deși era foarte substanțială, nu acopereau întotdeauna cheltuielile necesitate de fastul și de obligațiile exercitării misiunii.

Ambasadorii erau obligați să transmită, cel puțin o dată la opt zile, informări (i Dispacci) Senatului despre situația și evenimentele din țara în care erau acreditați, iar la încheierea misiunii trebuiau să prezinte în fața Senatului, în termen de 15 zile, un raport amplu (le Relazioni) cu caracter secret, conținînd aprecieri asupra situației, caracterizări complete ale suveranilor și altor demnitari importanți ai curților pe lângă care fuseseră acreditați, stadiul raporturilor bilaterale, sugestii și propuneri pentru politica republicii față de statul respectiv etc. Cu același prilej, ei urmau să solicite și aprobarea Senatului pentru păstrarea obiectelor de valoare primite în dar cu prilejul încheierii misiunii, aprobare care, de cele mai multe ori, le era refuzată, republica reținînd bunurile respective pentru nevoile proprii.

Datorită ordinii asigurate în conducerea treburilor publice, toate informațiile și rapoartele ambasadorilor dintre anii 883 și 1797 au fost depuse în arhive organizate și păstrate sistematic, numărul acestor documente ridicîndu-se la 31 177 și constituind o documentație de cea mai mare importanță pentru a cunoaște și a înțelege politica europeană și viața interioară a diferitelor state cu care Venetia a întreținut relații.

O serie de incendii (nouă sau zece), care au avut loc între secolele X și XVI, au distrus o mare parte a arhivelor secrete, astfel încît

au dispărut aproape toate informațiile și rapoartele anterioare anului 1554 (copii ale unora din ele au fost găsite în arhive particulare, păstrate de familiile ambasadorilor respectivi).

Interesul rapoartelor ambasadorilor venețieni este multiplu. În primul rând, prin amploarea și siguranța informațiilor; apoi prin judecata penetrantă asupra oamenilor și a situațiilor politice, asociată cu o mare obiectivitate... Dar, pe lângă latura lor politică, ceea ce le conferă farmec sînt portretele pe care le creionează ambasadorii suveranilor, prinților, miniștrilor pe care i-au cunoscut.

În lucrarea sa *Les Ambassadeurs de Venise* au XVI-e siècle, istoricul și filosoful român Constantin Antoniadă, relatînd pe larg conținutul rapoartelor ambasadorilor venețieni și comentîndu-le cu un ascuțit spirit de observație și o cunoaștere profundă a epocii abordate, oferă o imagine vie a evenimentelor și a principalelor personalități — papi, capete încoronate, prinți, cancelari, cardinali, miniștri și alte personaje de seamă — care au marcat prin faptele lor epoca, au influențat cursul evenimentelor. Autorul le supune unei judecăți lucide, urmărind să restabilească versiunile cele mai autentice, în spiritul obiectivității istorice.

Cîteva cuvinte despre Constantin Antoniadă, personalitate a culturii românești din prima jumătate a sec. XX, care s-a remarcat printr-o vastă activitate creatoare în domeniile filosofiei și sociologiei dreptului, moralei și politicii, istoriei și criticii de artă, filosofiei culturii. S-a născut în anul 1880, la București. Începînd din 1922 a intrat în diplomație, fiind unul dintre colaboratorii apropiați și apreciați ai lui Nicolae Titulescu. A îndeplinit importante și variate însărcinări și misiuni, în slujba intereselor tînrului stat național unitar român. A fost ministru plenipotențiar la Geneva și reprezentant al României la Socie-

tatea Națiunilor (1928-1929), preparator al Comisiunii pentru Conferința de dezarmare și al Comitetului de arbitraj și securitate (1929-1931), delegat la Conferința de dezarmare (1932-1935), ministru plenipotențiar la Berna (1936-1937). C. Antoniadă era cunoscut pentru vederile sale patriotice, democratice, antifasciste. A fost destituit (6 iulie 1937), la scurt timp după înlăturarea lui Nicolae Titulescu de la conducerea diplomației românești, petrecîndu-și ultimii 17 ani de viață în Franța, și, temporar, în Spania, unde a și decedat, la 19 iulie 1954.

După ce a fost silit să-și abandoneze cariera, C. Antoniadă s-a dedicat exclusiv studiilor istorice și activității literare. Asiduu cercetător al Renașterii italiene, a publicat cîteva studii consacrate unor personalități caracteristice epocii: Pietro Aretino, Francesco Guicciardini, Benvenuto Cellini, Machiavelli.

În importanta acțiune de restituire a unor valori proeminente ale creației culturale și științifice românești din trecut, desfășurată în ultimii ani, în 1985 a apărut la Editura Eminescu un amplu volum din operele lui Constantin Antoniadă, cuprinzînd șase din cele zece lucrări publicate în perioada 1902-1939, selectate și însoțite de o prefață, notă asupra ediției, note și comentarii de Ion Mihail Popescu.

Lucrarea sa *Les Ambassadeurs de Venise* au XVI-e siècle a fost scrisă în perioada 1940-1946 și publicată în limba franceză la Madrid, în anul 1984, în editura „Collection Destin”, condusă de prof. George Uscătescu (prefață — George Antoniadă, fiul autorului).

Începînd din acest număr, Magazin istoric prezintă cu titlul și subtitlurile redacției, scurte fragmente din această carte a istoricului și filosofului român.

Vasile ȘANDRU

Misiunea lui Sebastiano Giustiniani la Londra

Era firesc ca Veneția și Anglia, puteri maritime și comerciale, să intre de timpuriu în relații de afaceri și ca aceste relații să le precedă pe cele politice și diplomatice. Documente certe dovedesc că schimbările dintre cele două țări căpătaseră, încă de la începutul secolului XIV, un caracter sistematic. Relațiile politice nu aveau însă aceeași continuitate. Ambasadele erau rare și numai pentru scopuri imediate și precise: afaceri comerciale stricte sau salutul adresat la instalarea regilor și a dogilor. În 1385, Carlo Zeno, care comandase trupele Ve-

neției în războiul contra Genovei¹, a fost trimis în Anglia, cu misiunea de a-l convinge pe regele Richard II (1377-1399) să acorde ajutor împăratului bizantin Mihail Paleologul contra sultanului Baiazid I. După bătălia de la Bosworth (1485) și înfrîngerea lui Richard III, dogele Marco Barbarigo a fost primul suveran care l-a felicitat pe victoriosul Richmond, devenit regele Henric VII (1485-1509)².

¹ Este vorba despre așa-numitul război de la Chioggia (1378-1381), încheiat prin capitularea genovezilor la Chioggia și semnarea Tratatului de pace de la Torino, prin care Genova accepta desfășurarea comerțului venețian în Marea Neagră.

² La Bosworth, Richard III, din dinastia York, a fost ucis. La 30 octombrie 1485, s-a încoronat rege Henric de Richmond, sub numele de Henric VII, întemeind dinastia Tudorilor.

Acesta a răspuns actului de politețe, trimițînd ca ambasador la Veneția pe poetul Christopher Urswick (care figurează printre personajele dramei lui Shakespeare *Richard III*).

Relațiile diplomatice regulate între Veneția și Anglia au început sub domnia lui Henric VII. În 1497, a fost desemnat ambasador ordinar Andrea Trevisan. În 1502, i-a succedat Francesco Cappello, iar mai tîrziu, în timpul Ligii de la Cambrai³ — cînd Veneția se temea să vadă Anglia aliindu-se cu alți confede-

³ Constituită la 10 decembrie 1508 din papa Iuliu II, împăratul Maximilian I de Habsburg, regele Franței Ludovic XII, regele Spaniei, Ferdinand I, și unele state italiene, între care Florența, Mantova, Ferrara etc.

Primiri de ambasade străine la Palatul dogelui Veneției (în pp. 58, 59)

rați —, a fost trimis Andrea Badoer, cu scopul de a-l convinge pe Henric VII să declare război regelui Franței (singura dată când Franța s-a aflat în postură de adversară a Veneției).

Succesorul lui Badoer, Sebastiano Giustiniani (1515-1519), a avut o misiune deloc ușoară. Afacerile italiene erau din ce în ce mai complicate. Republica încă suferea consecințele funestei Ligi de la Cambrai. După înfringerea de la Agnadello, în fața francezilor, în 1509, Serenissima a fost nevoită să încheie, în 1510, pacea cu teribilul papă. Dar, în 1511, Iuliu II a imaginat o nouă ligă sfântă, de această dată împotriva regelui Franței, ligă în care urmau să intre Anglia, Spania, Veneția și cantoanele elvețiene.

Cu toate acestea, în 1513, Veneția ieșea din ligă și semna, spre marea ciudă a papei, o pace separată cu regele Franței. În anul următor, Henric VIII a făcut același lucru. Dar Veneția nu recuperase încă teritoriile pierdute. Împăratul Maximilian continua să stăpânească Verona, Brescia și Bergamo. În 1515, când Giustiniani a fost trimis în Anglia, Serenissima a încercat să-și asigure ajutorul noului rege al Franței, Francisc I², pentru a redobândi toate posesiunile lombarde. Însă Henric VIII, deși încheiase pace cu Franța, în aprilie 1515, nu

avea încredere în regele acesteia și-l invidia. Signoria își trimitea ambasadorul cu scopul de a-l liniști pe regele Angliei în legătură cu recenta apropiere a Veneției de Franța.

Acestea au fost împrejurările politice în care s-a desfășurat misiunea ambasadorului Giustiniani. În raportul prezentat la înăpoiere menționa: „misiune foarte dificilă și neplăcută, nu atât din cauza marelui număr de afaceri și negocieri, cât din cauza inamicității dintre Franța și Anglia și a strinsei alianțe dintre Signorie și coroana Franței”.

„Cit toate magistraturile noastre la un loc”

Din cele circa două sute de depeșe trimise de Giustiniani se creionează portretele regelui Henric VIII și principelui său consilier, cardinalul Wolsey³. Giustiniani îl găsește pe rege în forța tîne-

reții sale, când toți contemporanii erau unanimi în a-l descrie ca un „suveran delicios”. Era Henric VIII dinaintea divorțului său de Caterina de Aragon, dinaintea rupturii cu Roma [care nu a recunoscut divorțul], a numeroaselor sale căsătorii succesive [cinci la număr] și a masacrării soțiilor sale.

„Regele are 29 ani — scrie Giustiniani — și este foarte frumos; natura n-ar fi putut face mai mult pentru el: este mai frumos decât oricare alt suveran din creștinătate, mult mai frumos chiar decât însuși regele Franței... Când a auzit că Francisc I purta barbă, și-a lăsat și el și, cum este cam roșcat, barba sa pare de aur. Este împlinit în toate; bun muzician, compune bine; cavalier excelent, luptător iscusit; vorbește bine franceza, latina și spaniola; este foarte religios și ascultă trei slujbe pe zi când merge la vinătoare și cinci în celelalte zile. Mare amator de vinătoare, el istovește pînă la opt sau zece cai...

Înființează la Oxford Colegiul Cardinal (mai târziu Christ Church) și să atragă admirația asupra generozității sale, arhiepiscopul acesta n-a sovăit să despoieze mănăstirile...

Politica externă a fost jocul favorit al lui Wolsey. Pe continent ca și în Anglia, în urma luptelor feudale, se iveau puternice monarhii. Dacă una din ele, Franța sau Spania, ar câștiga prioritate față de toate celelalte și ar domina Europa, care ar fi atunci situația Angliei? Rolul firesc al acesteia trebuia să fie menținerea echilibrului de forțe pe continent, „balanța puterii”. (André Maurois, *Istoria Angliei*).

¹ Magazin istoric, nr. 2/1980.

Îi place mult jocul cu mingea. Este afabil și binevoitor; nu face rău nimănui; nu jinduiește la bunurile altora și se mulțumește cu posesiunile proprii. «Ar fi bine ca toți cei mari să se mulțumească cu ceea ce au; noi ne mulțumim cu această insulă a noastră.» Pare foarte dornic de pace. Este foarte bogat; se spune că tatăl său i-a lăsat zece milioane în monedă bună de aur, din care a cheltuit jumătate în războiul cu Franța¹.

Giustiniani insistă mai mult asupra portretului cardinalului Wolsey, arhiepiscop de York:

„Este de origine modestă. Acest cardinal îl conduce pe rege și întregul regat. La soirea ambasadorului în Anglia, el obișnuia să spună: Majestatea Sa va face cutare și cutare; mai tirziu și pe nesimțite el a început să spună: noi vom face cutare și cutare; astăzi, în culmea puterii sale, el zice: eu voi face cutare și cutare. Are vreo 46 de ani, este foarte frumos, foarte instruit, extrem de elocvent, plin de îndeminare, neobosit. Muncește cit toate magistraturile, oficiile, consiliile noastre, civile și criminale, la un loc. Toate treburile de stat trec prin minile lui. Are o judecată bună și este considerat drept; protejează poporul și, mai ales, pe săraci; ascultă plingerile lor și le satisface pe loc; îi însărcinează pe oamenii legii să pledeze gratuit pentru cei ce nu au mijloace. Are o mare autoritate și este mai puternic

decît un papă. Are un palat frumos; se traversează opt săli înainte de a se ajunge la camera în care el acordă audi-ențe; toate au tapiserii pe pereți, care se schimbă în fiecare săptămînă. După obiceiul nobilimii engleze, el posedă o foarte bogată argintărie și nenumărate venituri...”

Primirea venețianului la curtea engleză a fost foarte rece, aproape ostilă. Regele, cardinalul, curtenii — arată Giustiniani în *Raportul* său — „aveau cea mai proastă părere despre noi, după ieșirea noastră din ligă; ei ne numesc pescari, bandiți fără credință, tirani”. Sarcina principală a ambasadorului era să modifice această părere, justificînd acțiunea Veneției. El a reușit, în cele din urmă, dar nu fără dificultăți. În depeșele sale povestește toate neca-zurile și confruntările de care s-a lovit la începutul misiunii sale.

„V-am informat că atitudinea unor seniori nu arată nici prietenie, nici bunăvoință și că modul lor de a vorbi era mai apropiat de insultă decît de aroganță”.

¹ Se povestește că între un ambasador venețian și papa Iuliu II a avut loc următorul schimb de cuvinte: „Nu voi avea liniște pînă ce nu vă voi transforma în ceea ce ați fost odată, umili pescari”. La care ambasadorul a replicat: „Sfinte părinte, dacă nu te porți cu grijă, noi putem, mult mai ușor, să te transformăm într-un simplu cleric”.

Alungat dintr-o dipă în alta?

Obiectivul principal al misiunii venețianului era menținerea păcii între regele Angliei și regele Franței („steaua noastră polară”, spunea Giustiniani), în timp ce năzuința capitală a englezilor, a regelui și cardinalului era de a separa Veneția de aliatul său Francisc I. Încă din prima zi, ambasadorul constata proasta dispoziție și chiar invidia lui Henric VIII pe regele Franței: „Acum îmi dau seama — spunea regele Angliei — că regele Ludovic era un om rău. Eu nu știu deloc ce ar putea deveni tînărul rege; el este francez și nu pot spune în ce măsură se poate avea încredere în el; adevărul este că el se bucură de multă popularitate” (depeșă din 3 iulie 1515). Giustiniani care, în drum spre Anglia, traversase Franța și fusese primit de Francisc I, l-a asigurat că regele „era nu numai iubit, ci adorat de supușii săi”. „Asta din cauză că ei nu știu ce-i așteaptă, a replicat Henric, în ce dificultăți și în ce războaie o să-i vire... Și regele, care voia să se arate mare prieten al Signoriei, deplîngea soarta pe care aceasta o va avea cu un astfel de aliat: «veți vedea ce decepții vă rezervă!» Veneția ar fi mai înțeleaptă să nu se separe de papă”. „Și eu, de asemenea,

sint fiul fidel al Sanctității sale; voi rămâne întotdeauna cu el și cu Biserica, de care nu mă voi separa niciodată!...(!)"

În același mod, încă și mai apăsător, se exprima cardinalul Wolsey: „Nu vedeți oare că ambiția regelui Franței este nemăsurată, că nu-i ajunge tot pământul? Fără îndoială, el vrea să fie suveranul întregii Italii; apoi se va întoarce contra voastră și vă va lua toate teritoriile; regele nostru este foarte tulburat văzând că veți fi ruinați din cauza bunicii voastre credințe” (depeșă din 20 aprilie 1516). Același subiect revenea în toate întrevederile și englezii insistau în efortul lor de a atrage Venetia în liga „Sfintei Confederație” contra Franței. Signoriana rezista și ambasadorul său dezvoltă neîncetat rațiunile pe care le avea Venetia pentru a rămâne fidelă alianței sale franceze: regele Franței o sprijinise întotdeauna, în timp ce împăratul Maximilian [al Sfântului Imperiu roman de națiune germană] nu căutase decît să o doboare.

Ambasadorul împăratului se impacienta și cerea ca regele să-l izgonească pe venetian. „Haideti să facem, în sfîrșit, această sfîntă confederație pentru binele puterilor creștine: voi veți fi stăpînii Italiei, iar noi îl vom întoarce pe gal la locul lui”. Papa a refuzat să intre în această confederație („conspirație”, cum spunea Giustiniani), ceea ce ușura opoziția Venetiei. În acest timp, englezii trec de la persuasiune la amenințări. Venetia tocmai instalase atunci asediul Veronei ocupate de imperiali. „Dacă nu renunțați la aceasta, îi spunea Wolsey ambasadorului, noi sîntem gata să vă declarăm război ca unor necredincioși; vom împiedica comerțul vostru în toată lumea; vom determina excomunicarea regelui Franței și a Signoriei voastre de către Sanctitatea sa: pentru a putea supraviețui va trebui să mergeți în Turcia...” (depeșă din 7 decembrie 1516). Giustiniani nu se alarma din cauza amenințărilor, dar se aștepta să fie alungat dintr-o clipă în alta: „Aș dori să mă în-

poiez acasă după atîtea necazuri, dar nu în acest mod”.

Spre marea sa ușurare, către sfîrșitul lunii decembrie 1516, a sosit știrea că între Franța și Venetia, pe de o parte, și împărat, pe de alta, s-a încheiat pacea: Verona rămînea Serenissimei. Cînd i-a dus vestea regelui, acesta s-a arătat sceptic: el nu credea în pace și afirma mereu că regele Franței ar înșela Venetia, i-ar lua Verona și alte teritorii. Același cîntec și la cardinal. Dar știrea s-a confirmat. Englezii, conștenți, se simț vexați: îl felicită, fără entuziasm, pe Giustiniani. „Această pace, nu-i pe placul lor”. Regele insistă că în curînd Francisc I va trăda: împăratul, regele Spaniei, regele Franței se vor reuni la Cambrai; Venetia va fi depozată de toate posesiunile sale și atunci se va vedea buna credință a lui Francisc I. Aceasta era poate intenția altora, dar regele Franței a rămas fidel alianței sale cu Venetia.

Mai mare spaima decît pagubele

Personal, Giustiniani era bine văzut la curte. Signoria ținea să-l informeze pe regele Henric despre tot ce se petrecea în Italia. Ambasadorul îi înmîna, în limba latină, rezumate ale rapoartelor, „pentru a nu-l obosi”¹.

Odată Giustiniani a avut de suportat una dintre furiile teribile ale cardinalului Wolsey. Era vorba despre afacerea cardinalului Adiano da Corneto, care fusese ambasador al regelui Angliei pe lângă Sfîntul Scaun. Fiind implicat într-un complot, el se refugiase la Venetia și nu se salvase decît datorită protecției dogelui. Wolsey îl ura

¹ Sebastiano Giustiniani obținea o mare cantitate de informații de la nuntial papal din Anglia, Francesco Chiericato — pe care îl numea în scrisorile sale „prietenul” —, înțelegându-se că el trimitea „recompenșă”. A menționat însă că totul s-a făcut în mod cifrat, în așa fel încît englezii să nu prindă de veste.

pe Corneto, care era și episcop de Bath în Anglia (episcopat atribuit ulterior lui Wolsey) și era furios că Venetia îl protejase, furios contra dogelui, contra Signoriei și contra lui Giustiniani, care nu avusese însă nici un amestec în afacere. Ceea ce era uimitor în această afacere era faptul că englezul nu reușea să se stăpînească, în timp ce italianul își păstra calmul și rămînea stăpîn pe sine. La izbucnirile și cuvintele acerbe ale lui Wolsey, Giustiniani răspundea politicos și cu singurece: „Am avut nevoie de toată răbdarea pentru a suporta tot ce mi-a zis”. În final, venetianul a câștigat: cardinalul a trebuit să se recunoască învins, i-a prezentat scuze și l-a rugat să-i rămînă prieten (depeșele din 17 august și 8 octombrie 1515).

În timpul misiunii lui Giustiniani la Londra, s-a produs ceea ce istoricii timpului au denumit *the evil May day*, cea blestemată zi de mai. Un predicator de stradă excitase populația londoneză, îndemnînd-o să-i izgonească, să-i jefuiască și să-i masacreze pe străini, destul de numeroși în Capitală, în majoritatea lor meseriași și muncitori, „care luau plînea de la gura englezilor, le răpeau femeile și fiicele”. Aflînd despre această mișcare xenofobă, Giustiniani s-a deplasat la Richmond, unde se aflau regele și cardinalul, pentru a-i ruga să ia din timp măsuri. Dar mișcarea s-a produs totuși. În ziua de 1 mai, ciurcările Capitalei s-au revărsat asupra micii populații străine de francezi, spanioli, flamanzi, italieni (negustorii genovezi și venetieni n-au avut de suferit), i-au snopit în bătaie, i-au insultat, le-au jefuit casele. Răscoala a fost înăbușită repede de trupele amiralului flotei, căpeteniile au fost prinse și spînzurate. „A fost mai mare spaima decît pagubele”.

Cardinalul nu conținea cu pronosticurile sale sinistre privind reaua credință a regelui

Francei: „Să nu vă mirați dacă în curînd vă veți da seama că ați fost înșelați. Toată lumea cunoaște perfidia galică”. Pentru a nu-l irita mai mult, Giustiniani lăsa baltă conversația. Între timp (toamna 1518), s-a încheiat pace: împăratul, regii Franței, Angliei și Spaniei (Veneția era introdusă în tratat prin Francisc I) au semnat un tratat de prietenie și confederație, pentru a întreprinde o expediție contra turcilor. Mari festivități la Londra, unde s-au reunit toți plenipotențiarii: slujbă solemnă la Sf. Paul, unde s-a proclamat pacea, banchet sumptuos la palatul cardinalului de York („așa cum nici Cleopatra, nici Caligula n-au oferit vreodată”), urmat de balet și mascarade, în care au luat parte toți nobilii, curtenii, inclusiv regele Henric și regina Franței, văduva lui Ludovic XII.

Misiunea lui Giustiniani a luat sfîrșit în vara lui 1519. La plecare, regele i-a oferit daruri bogate și i-a lăudat „integritatea, înțelepciunea și abilitatea, combinate cu o mare erudiție, calități care l-au făcut pe rege să-l stimeze ca pe un tată” (ambasadorul avea aproape 60 ani).

Henric VIII făcuse cadou lui Giustiniani un lanț de aur de o sută de livre. Potrivit obiceiului, ambasadorul l-a depus pe masa Signoriei în ziua cînd și-a prezentat *Raportul* și a solicitat respectuos să-i fie lăsat „ca amintire a misiunii sale”. Pe copia raportului său, găsită în arhivele Sagredo, stă scris: *bene dixit sed non bene persuasit*: oratorul vorbise bine, dar nu reușise să convingă Senatul. Trezoreria Serenissimei era atunci epuizată și bunul Giustiniani nu a avut norocul de a purta frumosul său colier regal. ■

(Va urma)

În românește de
Silvia ȘANDRU

● General-locotenent dr. Ilie Ceaușescu — TRANSILVANIA, STRĂVECHI PĂMÎNT ROMÂNESC.

Editura militară, București, 1988, 110 pp., 38 lei: ediția a doua, revizuită și adăugită, apărută cu ocazia aniversării a 70 ani de la făurirea statului național unitar român; cercetare fundamentală a trecutului uneia dintre provinciile istorice românești.

● Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu — ISTORIA MUNICIPIULUI PITEȘTI.

Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1988, 360 pp., 39 lei: monografie a municipiului Pitești — important centru urban al Țării Românești, atestat documentar din anul 1388.

● Camil Petrescu — DOCTRINA SUBSTANȚEI, VOL. I-II (ediție îngrijită, note și indice de nume de Florica Ichim și Vasile Dem Zamfirescu; studiu introductiv de Vasile Dem Zamfirescu).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1988, vol. I — 424 pp., vol. II — 370 pp., 67 lei: prima ediție a principalei lucrări de filosofie elaborată de Camil Petrescu.

● EMIL GĂRLEANU ȘI CONTEMPORANII SĂI (ediție îngrijită de Georgeta Stoia-Mănescu).

Editura Minerva, București, 1988, 303 pp., 16 lei: corespondența prozatorului român de la începutul sec. XX, ce ilustrează activitatea sa ca director al Teatrului Național din Craiova și ca președinte al Societății Scriitorilor Români.

● Adrian Rădulescu — TROPAEUM TRAIANI. MONUMENTUL ȘI CETATEA (cuvînt înainte de prof. dr. Ion Barnea).

Editura Sport-Turism, București, 1986, 193 pp., +1 pl., 15,50 lei: descoperirile arheologice din vatra comunei Adamclisi.

● RECHERCHES SUR L'HISTOIRE DES INSTITUTIONS ET DU DROIT, VOL. XI-XII.

București, 1986-1987, 110 pp.: studii și cercetări privind istoria dreptului și a instituțiilor în epocile medievală și modernă.

● PUBLICAȚIILE ARHIVELOR STATULUI, VOL. III, 1978-1985 (volum întocmit de Lidia Brăncănu, Ioana Burlacu, Elena Dima, Elena Iosefide, Silvia Popovici).

București, 1987, 254 pp., 10 lei: util instrument de informare privind structura și valoarea fondurilor și colecțiilor conservate în depozitele Direcției generale a Arhivelor statului și ale filialelor sale.

● Farley Mowat — ÎN NORDUL ÎNDEPĂRTAT... (traducere din limba engleză: Adina M. Arsenescu).

Editura politică, București, 1987, 237 pp., 16 lei: viața și obiceiurile eschimoșilor din Canada (vezi și Magazin istoric, nr. 3/1987).

● Al. Tănase — O ISTORIE A CULTURII ÎN CAPODOPERE, VOL. II.

Editura Univers, București, 1988, 510 pp., 31 lei: prima parte a sintezei consacrate culturii grecești antice.

● General de brigadă (r.) Samuel B. Griffith II — BĂTĂLIA PEN-TRU GUADALCANAL (prefață de general-locotenent în rezervă dr. Gheorghe Zaharia; traducere de dr. Teodor Popescu).

Editura militară, București, 1987, 415 pp., 20 lei: reconstituirea uneia dintre cele mai crîncene înclăștări ale celui de al doilea război mondial desfășurată pe teatrul de operațiuni din Pacific (august 1942-februarie 1943).

● Iacob Burckhardt — ARTĂ ȘI ISTORIE VOL. I-II (traducere, antologie, note și cuvînt înainte de Mircea Popescu).

Editura Meridiane, București, 1987, vol. I — 240 pp.; vol. II — 242 pp., 24 lei: selecție din conferințele rostite de-a lungul a patru decenii de savant elvețian (1818-1897) care a fundamentat conceptul de Renaștere.

● Denis de Rougemont — IUBIREA ȘI OCCIDENTUL (traducere, note și indice de Ioana Căndea-Marinescu; prefață de Virgil Căndea).

Editura Univers, București, 1987, XV + 482 pp., 21,50 lei: confuziune orientale și occidentale analizate prin prisma mitului lui Tristan și Isolda.

PENTRU GLORIA STRĂBUNĂ

TRAIAN NECULAU, din Satu Mare, ne comunică câteva date privind și contribuția locuitorilor din Maramureș la lupta eroică a fraților de peste Carpați pentru constituirea independentă depline de stat a țării în războiul din 1877-1878.

În spiritul ostășilor ce luptau în sudul Dunării, au fost organizate colecte în bani și obiecte. Astfel, la Tiruș Lăpuș, au fost adunați 101 florini pentru „frații de un singe de peste Carpați”, la Someuta Mare, 108 florini și 30 creștari, iar la Bala Mare, 140 florini și 18 creștari, împreună cu peste 12 kg bandaje.

Semnificative pentru sentimentele ce-i animau în acele momente pe românii Maramureșului sînt înflăcăratele cuvinte prin care învătătorul Elia Pop din Someuta Mare se adresa confrăților săi de catedrală în secolul mobilizării lor la opera de solidaritate fraternală: „Numele de român — seria el —, ce-l poartă cu fală și care atrage asupra-și atențiunea Europei întregi, datorită ce-mi este împusă prin legătura de singe, simțul uman, împrejurarea că războiul eroism al bravilor descendenți ai lui Ștefan și Mihai a reînprospătat la Grivița gloria străbună, toate acestea m-au obligat la împlinirea uneia din cele mai sfinte dorințe, de a contribui după putință la alinarea durerilor scumpulor noștri confrăți din România liberă, care singerează în lupta contra despotismului asupritor...”

DOI FRĂȚI REVOLUȚIONARI

Citind studiul inedit al lui Silviu Dragomir din nr. 5/1988, consacrat evenimentelor revoluționare din toamna lui 1848, am înțeles și numele prefectului Vasile Moldovan, care a condus legiunea organizată în jurul Mediasului și Cetății de Bălă. În realitate, el se cheama Ioan (Ilie) Moldovan, precizează ANDREI PREDESCU, din Sibiu.

Numele prefectului amintit este Vasile Moldovan, cîltorul nostru confundîndu-l cu fratele său mai mare, Ioan Moldovan. Participant și el la revoluție, Ioan a căzut în luptă în 1848. Fratele său, Vasile (1824-1895), după ce a luptat cu deosebită abnegație pentru cauza revoluției, s-a situat în continuarea pe pozițiile apărării drepturilor românilor împotriva dominației austro-ungare. În 1868, a subscris Pronunțămîntul de la Blaj, iar în 1877-1878 a contribuit cu ofrande la ajutorarea ostașilor români în Războiul de Independență. În 1895, a publicat *Memoriu* din 1848-1849. O prezentare a celor doi frați revoluționari de la 1848 găsim în volumul *Bărbați ai datoriei, 1848-1849*. Mic dicționar, publicat în 1984 la Editura militară din București de dr. Maria Totu (coordonator), Petre Florea și locotenent-colonel Paul Abrudan.

1967-1988

PETRE ȚĂGOREAN, din București, ne comunică — într-o scrisoare adresată redacției de filia sa, eleva

ELENA STELIANA ȚĂGOREAN — dorința sa de a cumpăra o colecție completă Magazin istoric 1967-1988, dacă este posibil legată.

Deel, corespondentul nostru așteaptă eventualele oferte pe adresă: Alcea Politehnicii, nr. 2, bl. 5A, sc. III, et. VI, ap. 113, București.

MINISTRI AI LUI CUZA

Am citit cu mult interes amintirile generalului Th. C. Văcărescu, din vremea lui Cuza, publicate în nr. 4-7/1988, ne mărturisește CORNEL STROE, din Timișoara, care continuă: În ultimul episod, din nr. 7/1988, am înțeles menționat „cabinetele din 12 octombrie 1863, prezidat de M. Kogălniceanu, avînd tovarăși pe Steege, Bălănescu, Bolintineanu, Orbescu și general Savel Manu”. Aș dori să cunosc ce însărcinări aveau aceștia în guvernul de sub conducerea lui Kogălniceanu.

Ludovic Steege (1813-1872), om politic român, dintr-o familie sudeză stabilită în Muntenia în timpul lui Carol XII, a fost ministru de finanțe în guvernul prezidat de Kogălniceanu în 1863-1865. Nicolae Rosetti-Bălănescu (1820-1884), om politic, magistrat, prefect de Galați, a deținut portofoliul externelor. Poetul Dimitrie Bolintineanu (1819-1873) a fost ministru al cultelor, iar magistratul Petre Orbescu, ministru al lucrărilor publice în 1863 și de Justiție în 1864. Generalul Savel Manu (1824-1906), unul dintre luptătorii pentru unire, susținător al lui Cuza, a fost ministru de război în 1864-1866; după abdicarea lui Cuza s-a retras din viața publică.

VENIZELOS LA CONSTANȚA

Citind în nr. 8/1981, în cadrul rubricii în București, acum 50 ani, despre vizita pe care Eleutherios Venizelos, primul ministru al Greciei, a efectuat-o în România între 20 și 22 august 1931, EUGEN IACOBESCU, din Constanța, ne trimite fotografia de mai jos evocînd acel moment. Ea a fost luată

la recepția oferită oaspetelui elen la „Palace Hotel” de autoritățile constănțene cu prilejul vizitei lui Venizelos în acest oraș. Împreună cu Venizelos (x) se află Nicolae Iorga (xx), primul-ministru al României în acea vreme.

LICEU

Prof. ANDREI INDRIES, din Beiuș, ne scrie: În anul 1888, Liceul „Samuil Vulcan” din localitatea noastră a împlinit 160 ani de la înființarea sa, prin strădania cărturarului Samuil Vulcan. La început, noua instituție a primit numele de „Pedagogiu sau gimnaziu inferior” și avea doar 4 clase. Treptat, i s-au adăugat clasele a V-a și a VI-a, apoi a VII-a și a VIII-a, și s-a hotărît ca limba de predare să fie cea română. Sub un pretext oarecare, în anul 1888, autoritățile ungare au decis introducerea limbii maghiare. În noiembrie 1918, Consiliul Național Român din Beiuș, a hotărît revenirea la limba română în liceu. După marea act de deprețare de la 1 Decembrie 1918, elevii liceului au putut deci învăța din nou în limba română.

Liceul adăpostește, din 1853, din muzeu de științe naturii. Sub îndrumarea prof. Duma-Constantin Suceveanu s-a amenajat și un muzeu școlar, ce conține documente privitoare la istoria așezămîntului.

BOLLIAC ARHEOLOG

IOAN LĂCĂTUȘU, din București, ne scrie despre preocupările arheologice ale lui Cezar Bolliac (25 martie 1813-10 martie 1881), scriitor și publicist cu o vastă activitate, tribun revoluționar pasaplist. Fără o pregătire de specialitate, Bolliac a intrat prin cercetări în mai multe locuri de importanță deosebită pentru trezirea îndopărtat al poporului român, fiind printre primii care au afirmat necesitatea studierii îndeaproape a vestigiilor dacice pentru cunoașterea adevărată a istoriei naționale. „Mistu-

nea noastră, a românilor, în arheologie — seria el într-un raport din 1869 —, este mai cu seamă să definim ce au fost dacii? care a fost începutul lor? cari au fost credințele? în ce grad de civilizație ajunseseră ei când i-au copleșit romanii, și le-au luat țara? și apoi cum au dăinuit ei cu romanii, în țara lor? ce au adoptat ei de la romani și ce au adoptat romanii de la dăinșii?... Cum nimic alt noi nu ne putem prinde în acest cor al arheologiei Europiei, ca venim cu idei exacte despre ființa dacilor. Așadar aci mai cu seamă trebuie să țintească fiecare arheolog român.

Civilizațiunea dacică și diferitele vârste ale acestei civilizațiuni — continuă Bollac — pot interesa lumea științifică astăzi și ne-ar face pre noi interesele acestei lumi. Da, am zis-o și-o voi repeta până voi putea fi auzit, că misiunea noastră este să dăm istoriei timpilor dacilor până unde ei pot intra în istorie și să dăm și științelor arheologiei precum Carpaților preistorice, antistorice.

PRECIZARE

Cititorul și colaboratorul nostru RADU ECONOMU, din București, ne semnalează o inadverentă strecurată în nr. 12/1988, p. 36, și anume: în nota 6 de subsol este vorba despre Petre Viforeanu (1906-1948), asistent și mai apoi conferențiar de drept civil la Facultatea de drept din București. Acesta era căsătorit cu Mariana, unica fiică a lui Istrate Micescu.

DACIA VISATĂ

DUMITRU ALEXANDRESCU, din București, în completarea celor prezentate la rubrica în București, acum 50 ani, din nr. 11/1988, vă semnalează și eu că, la 3 noiembrie 1938, ziarul Românica — comenta un articol publicat de revista poloneză Tygodnie Ilustrowany consacrat țării noastre. Articolul subliniază strînsa legătură organică dintre ținuturile românești de ambele părți ale Carpaților, relevând semnificațiile Unirii celei Mari înfrățite de poporul nostru la 1 Decembrie 1918: „Dacia visată, în secolul al XVIII-lea, serie revista poloneză, a luat pînă la urmă ființă. Ceea ce odinioară a izbucnit să realizeze pentru o clipă Mihail Viteazul, astăzi a devenit o realitate trăinică”.

SECVENȚE DIN ISTORIA MEDIAȘULUI

În completarea articolului Pe Mureș și pe Tîrnave din nr. 7/1988, primul din partea cititorului revistei noastre GEORGE TOCAN, din Mediaș, elev al profesorului Hermann Oberth — cum se intitulează — următoarele: Printre personalitățile care

s-au ilustrat în istoria Mediașului strălucesc și Ștefan Moldovan, prefect al revoluției de pe Tîrnave în anul 1848, care este, totodată, și primul colecționar de documente istorice referitoare la românii din Transilvania, primul cercetător român care a publicat înscrisele de pe monumentele de la Sarmizegetusa. Tot aici, la Mediaș, putem aminti pe eroul Axeze Sever (care are și un monument înălțat în oraș), pe valorosul om de cultură Constantin Alpi și pe ilustrul critic literar Ilarie Chendi.

Cititorul nostru precizează, totodată, că imaginea prezentată pe planșele revistei ca fiind din Mediaș este, de fapt, o reprezentare a cetății Medieșul Aurit, din județul Satu Mare.

COLECȚII COMPLETE

După cum am consemnat și cu alte prilejuri în cadrul acestor rubrici, multe din scrisorile sosite pe adresa redacției ne relatează despre pasiunea și statornicia cititorilor la Magazinul Istoric, înecă de la primul său număr. Cu justificată mîndrie ne scriu corespondenții noștri despre colecțiile lor complete ale celor peste 260 numere apărute din aprilie 1967, cînd Magazin Istoric și-a început drumul său spre cititori.

● Astfel, STAN DUMITRU, din București, ne scrie: Mă număr și eu printre îndrăgostiții de istorie. Posed întregă colecția Magazin Istoric și am participat la toate concursurile.

● ELENA LUCA, învîțătoare pensionară, din com. Pucăreni, jud. Brașov, consemnează: Am toată colecția revistei. Am participat, de asemenea, la toate concursurile, care sînt interesante și plăcute. ● GRIGORE ILINCIOIU, din Miercurea Ciuc: Particip cu multă plăcere la concursurile revistei, care sînt educative și atractive. Am întregă colecție Magazin Istoric. În timpul activității mele de ofiter, de peste 37 ani, am îndrăgit mult istoria patriei și poporului nostru. ● Din Brașov, căpitanul în rezervă CONSTANTIN VASILESCU, veteran al războiului antihitlerist, ne împărtășește o triplă pasiune pentru istorie în familie: a sa, a soției, Elena Veronica Vasilescu, programator la Oficiul de calcul electronic al Regională C.F.R. Brașov, și a nepotului, Cezar Vasilescu, absolvent al Școlii militare de ofiteri: Sîntem posesorii întregii colecții a revistei, pe care o păstrăm cu foarte mare grijă, acordîndu-i un loc aparte în biblioteca noastră.

Ne-au mai scris, de asemenea, despre colecțiile lor și cititorii NICOLAE GIOBANU, din com. Ghimpești, jud. Olț; NICOLAE BARBU, din București; IOAN-ROMEO E. VASILESCU, din Curtea de Argeș; SIMION STAN, din București; RADU SZEKELY, din Cluj-Napoca; GABRIELA GEORGEANU, din București.

Multumindu-le, îi felicităm pentru colecțiile lor complete Magazin Istoric.

OCOLUL LUMII ÎN 72 ZILE

Cititoarea noastră EUGENIA DAN, din Timișoara, dorește să afle dacă Nellie Bly — persoana căreia i se atribuie în opera lui Husein Negru performanța de a fi înconjurat lumea — a existat în realitate.

Nellie Bly avea 25 de ani cînd a pornit, în anul 1889, să înconjure lumea. Ea s-a inspirat din celebrul roman al lui Jules Verne, apărut cu 17 ani înainte. Deși întreprinderea lui Phileas Fogg fusese considerată de contemporani o simplă ficțiune, tinăra Bly, după ce a consultat diverse mersuri ale trenurilor și vapoarelor liniilor maritime internaționale, a ajuns la concluzia că ea este posibilă și că ar putea chiar să depășească recordul cu cînel zile. Nellie Bly și-a prezentat propunerea ziarului World din New York, unde a fost primită inițial cu neîncredere. Pînă la urmă, de teamă să nu piardă un posibil reportaj senzational, editorul ziarului a acceptat-o. Nellie a pornit, la 14 noiembrie 1889, din Jersey City, New Jersey, cu un vapor, în aventura călătoriei și s-a reîntors în același oraș, după 72 zile, 6 ore și 11 minute, adică la 25 ianuarie 1890. După cum precizează autorul unui articol consacrat celebrului călător și apărut în numărul din luna martie 1987 al revistei American History Illustrated, a parcurs ultima parte a drumului — San Francisco-Jersey City — cu un tren special, care a traversat țara cu viteză de „peste o milă [= 1 609 m] pe minut”.

NU LA NOI

IULIUS ROTARU, din satul Pesteana de Jos, com. Fărcășești, jud. Gorj; CELUS GRĂDINĂRU, din com. Fîntînele, jud. Suceava; GABRIELA CRĂCIUN, din Ploiești; VASILE DUMITRU, din Iasi: Pentru procurarea lucrărilor solicitate — unele dintre ele prezentate de noi în cadrul rubricii Cărți sosite la redacție — adresați-vă întreprinderii de difuzare a cărții, Librăria „Cartea prin poștă”, Calea Moșilor, nr. 62-68, sectorul 3, București, cod 70 043.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

VASILE POVĂTANU, b-dul Tudor Vladimirescu, nr. 225, bl. 3, sc. II, ap. 14, Drobeta-Turnu Severin, solicită: nr. 11/1980; 1, 6, 7, 8, 9, 11/1982; ofera: nr. 1, 3/1977; 1, 3/1978; 3, 12/1981; 4, 8/1983; 12/1984; 6/1985.

ELENA WAGNER, sos. Mihai Bravu, nr. 123-135, bl. D-11, sc. 1, ap. 27, București, ofera colecția 1978-1986.

GHEORGHE DOROS, Splaiul Independenței, nr. 56, ap. 1, București solicită: nr. 10/1987; 1/1988; ofera: nr. 6/1979; 2/1981; 6/1985.

DANIEL ENI, com. Merceni, sat Merceni de Sus, jud. Teleorman, solicită: nr. 3/1967; 10-11/1968; 1/1969; 6/1970; 12/1971; 9, 11/1978; 7/1980.

CONTENTS (Romanian History) Gh. Platon Romanian Unity and Independence • I.M. Ștefan History in Mihai Eminescu's Manuscripts • Gh. David Alexandru II Mircea, Prince of Wallachia (1568-1577) • Gh. Lazarovici The Neolithic Sanctuary at Parța • M. Chipșer, S. Anuichi Gheorghe Brancovici's Romanian Chronicle (17th c.) • A.T. Laurian 1855. A Journey through Europe • P. Cernovodeanu A Unique Cartographic Representation: Dimitrie Cantemir's Map of Constantinople • E. Preda 1938-1940. Victor Slăvescu's Diary (V) • I. Popescu-Puțuri Confluences of Ancient Civilizations (XXXI) • N. Cajal, I.M. Ștefan The World Famous Physicist Ștefan Procopiu (1890-1972) • F. Rânziș Boyar Seals • In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Gh. Platon Permanences historiques roumaines — l'unité et l'indépendance • I.M. Ștefan L'histoire dans les manuscrits de Mihai Eminescu • Gh. David Alexandru II Mircea, prince de la Valachie (1568-1577) • Gh. Lazarovici Le sanctuaire néolithique de Parța • M. Chipșer, S. Anuichi La chronique roumaine de Gheorghe Brancovici (le 17ème siècle) • A.T. Laurian 1855. Voyage en Europe • P. Cernovodeanu Un exemplaire cartographique unique: la carte du Constantinople de Dimitrie Cantemir • E. Preda 1938-1940. Victor Slăvescu — Journal (V) • I. Popescu-Puțuri Confluences de civilisations anciennes (XXXI) • N. Cajal, I.M. Ștefan Le renommé physicien Ștefan Procopiu (1890-1972) • F. Rânziș Des sceaux des boyards • A. Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Г. Платон Постоянные вопросы румынской истории — единство и независимость • И.М. Штефан История размышления в рукописях Михая Эминеску • Г. Давид Господарь княжества Пара Ромыньскэ Александру II Мирца (1568-1577) • Г. Лазарович Неолитическое святилище в Парце • М. Чипсер, С. Ануичи Румынская летопись Георгия Бранковича (XVII век) • А.Т. Лавриан 1855. Путешествие по Европе • П. Черноводяну Карта Константинополя, составленная Димитрием Кантемиром • Е. Предэ 1938-1940. Виктор Славеску — дневник (V) • И. Попеску-Пуцурь Слияние древних цивилизаций (XXXI) • Н. Кажал, И.М. Штефан Известный физик Штефан Прокопиу (1890-1972) • Ф. Рынзиш Боярские печати • В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) Gh. Platon Rumänische historische Permanenzen — die Einheit und die Unabhängigkeit • I.M. Ștefan Die Geschichte in den Manuskripten von Mihai Eminescu • Gh. David Der Fürst der Walachei Alexandru II Mircea (1568-1577) • Gh. Lazarovici Das neolithische Sanktuarium von Parța • M. Chipșer, S. Anuichi Die rumänische Chronik von Gheorghe Brancovici (17. Jh.) • A.T. Laurian 1855. Reise in Europa • P. Cernovodeanu Ein kartographisches Unikat: Die Landkarte Constantinopols von Dimitrie Cantemir • E. Preda 1938-1940. Victor Slăvescu — tägliche Aufzeichnungen (V) • I. Popescu-Puțuri Konfluenzen antiker Zivilisationen (XXXI) • N. Cajal, I.M. Ștefan Der berühmte Physiker Ștefan Procopiu (1890-1972) • F. Rânziș Bojarensiegel • In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) Gh. Platon La unidad y la independencia — permanencias históricas rumanas • I.M. Ștefan La historia en los manuscritos de Mihai Eminescu • Gh. David El principe de Valaquia Alexandru II Mircea (1568-1577) • Gh. Lazarovici El santuario neolítico de Parța • M. Chipșer, S. Anuichi La crónica rumana de Gheorghe Brancovici (siglo XVII) • A.T. Laurian 1855. Viaje por Europa • P. Cernovodeanu Un ejemplar único de la cartografía: el mapa de Constantinopla de Dimitrie Cantemir • E. Preda 1938-1940. Victor Slăvescu — notas diarias (V) • I. Popescu-Puțuri Confluencias de civilizaciones antiguas (XXXI) • N. Cajal, I.M. Ștefan El renombrado físico Ștefan Procopiu (1890-1972) • F. Rânziș Sellos señoriales • En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București,
Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201 ; telex : 10376 prsfr.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDAȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstășel, Marian Ștefan
TEHNOREDATOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Aprăutesei, Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sat. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scitei” — București

42 627

